

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การ
ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจ
พอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

โดย
เกียรติยศ ทรงสง่า
กมล เรืองเดช

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.)
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2553

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

คำนำ

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ประจำปีเพาะปลูก 2552 ได้จัดทำขึ้นตามคำรับรองการปฏิบัติราชการ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553 ตามตัวชี้วัดที่ 3.1.1 ร้อยละของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การติดตามและประเมินผลดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะได้ทราบผลการดำเนินงานในเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินแล้ว ยังได้ทราบเกี่ยวกับ การใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการ ปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาให้ดียิ่งต่อไป

คณะผู้จัดทำมุ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การติดตามและประเมินผลครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้บริหาร ข้าราชการ และผู้สนใจได้เป็นอย่างดี

คณะผู้จัดทำ

2553

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้จัดทำขอขอบคุณ รองเลขาธิการ ส.ป.ก. (ดร.วีรชัย นาควิบูลย์วงศ์) เป็นผู้ริเริ่ม พร้อมทั้งให้คำปรึกษาที่ดีตลอดมา และสนับสนุนให้เกิดการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ขอขอบคุณ รศ.ดร. พีระพงศ์ ทิพนาค และคณะ ที่กรุณาถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคนิคการติดตาม และประเมินผลให้อย่างทันท่วงที พร้อมทั้งให้คำปรึกษา และคำแนะนำที่มีค่าในการติดตาม ประเมินผลในครั้งนี้

ขอขอบคุณ คุณอภาพรรณ พัฒนพันธ์ และ ดร. อาทิตยา พงษ์พรหม ที่กรุณาให้คำแนะนำที่ดีในการเขียนรายงาน และตรวจทานให้เกิดความถูกต้องมากยิ่งขึ้น

ขอบคุณคณะเจ้าหน้าที่ผู้จัดฝึกอบรมทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกในทุกๆด้าน ระหว่างการดำเนินงานติดตามและประเมินผล พร้อมทั้งขอขอบคุณเพื่อนพ้อง น้องพี่ ชาว ส.ป.ก. ที่ได้ร่วมกันเรียนรู้ เก็บข้อมูลในภาคสนามร่วมกันอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย ทำให้การติดตาม ประเมินผลครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณ ท่านปฏิรูปที่ดินจังหวัด และเจ้าหน้าที่ ส.ป.ก. ที่เป็นเจ้าของพื้นที่ทุกจังหวัดที่กรุณาให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในทุกๆ ด้านเป็นอย่างดียิ่ง

ท้ายนี้ขอขอบพระคุณ ท่านเลขาธิการ ส.ป.ก. (นายเลิศวิโรจน์ โกวัฒนะ) ผู้บริหารสูงสุดของ ส.ป.ก. ที่สนับสนุนการติดตามและประเมินผลด้วยดีตลอดมา

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน มีวัตถุประสงค์ เพื่อติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน และเพื่อติดตามประเมินผลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตและการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การติดตามประเมินครั้งนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการติดตามประเมินผลจากเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง 4 ภาค รวม 11 นิคม เกษตรกรตัวอย่างจำนวน 2,120 ราย

ผลการติดตามประเมินสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1). เกษตรกรมีเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 52 และ 48 ตามลำดับ) มีอายุเฉลี่ยประมาณ 53 ปี และเกษตรกรร้อยละ 77 มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย ประมาณ 4.20 คน แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.45 คน เกษตรกรส่วนใหญ่มีการถือครองที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 จำนวน 1 แปลง และได้รับสิทธิในที่ดินจากการถือครองเดิม ขนาดพื้นที่การถือครองเฉลี่ย 18.75 ไร่/ครัวเรือน

เกษตรกรมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 184,544 บาท/ครัวเรือน/ปี รายได้ทางการเกษตรเฉลี่ยประมาณ 107,275 บาท/ครัวเรือน/ปี และ รายได้นอกการเกษตรเฉลี่ยประมาณ 104,421 บาท/ครัวเรือน/ปี รายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยของเกษตรกรในนิคม ประมาณ 125,843 บาท/ครัวเรือน/ปี การออมเงินของเกษตรกรเฉลี่ย ประมาณ 33,427 บาท/ครัวเรือน

2). ผลการประเมินผลการใช้ประโยชน์ของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เกษตรกร ส่วนใหญ่ทำประโยชน์ในที่ดินด้วยตนเอง ร้อยละ 95.99 เปรียบเทียบทางสถิติกับเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ที่ ร้อยละ 85.00 ผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร คือปลูกยางพารา และ มันสำปะหลัง เป็นพืชหลัก (ร้อยละ 37 และ 36 ตามลำดับ) โดยเกษตรกรในภาคเหนือปลูกมันสำปะหลังเป็นหลัก ส่วนเกษตรกรภาคอีสานปลูกข้าวเป็นพืชหลัก (ร้อยละ 46) พืชรองคือ ยางพาราและไม้ผล ส่วนเกษตรกรในภาคกลาง ปลูกมันสำปะหลังเป็นพืชหลัก (ร้อยละ 58) รองลงมาคือ ยางพารา (ร้อยละ 38) ส่วน

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

เกษตรกรในภาคใต้ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกยางพาราเป็นหลัก (ร้อยละ 94) รองลงมาคือ ไม้ผล ได้แก่ เงาะ ทุเรียน มังคุด (ร้อยละ 21)

ด้านการเลี้ยงปศุสัตว์ พบว่า เกษตรกรในเขตนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินมีการทำปศุสัตว์ในสัดส่วนน้อย กล่าวคือ เกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อเพียง ร้อยละ 10 รองลงมาคือ ไก่พื้นเมือง ร้อยละ 7 การทำปศุสัตว์ในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในทุกภาคพบว่า เลี้ยงโคเนื้อและไก่ เป็นหลัก ด้านสัตว์น้ำ พบว่า เกษตรกรให้ความสนใจน้อย ประมาณร้อยละ 7 ของเกษตรกรเท่านั้น

3). ผลการประเมินผลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน พบว่า เกษตรกร ร้อยละ 53.37 มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเปรียบเทียบกับสถิติกับเกณฑ์การประเมินที่วางไว้ ร้อยละ 52.90 ผลการประเมิน ผ่านเกณฑ์การประเมินผล

เกษตรกรในทุกภาคมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ประมาณครึ่งหนึ่ง ของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรมีการใช้สารเคมีโดยรวมมีแนวโน้มลดลงจากการใช้สารเคมีในอดีตอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์น้อย และการใช้สารอินทรีย์มีแนวโน้มสูงขึ้นจากในอดีตอยู่ในเกณฑ์น้อย แต่การใช้สารอินทรีย์ในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยเกษตรกรในภาคกลาง มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าวมากที่สุด

4). ผลการประเมินผลการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต โดยพิจารณาจาก 3 ประเด็นหลัก คือด้านระบบการผลิต ด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี และด้านการดำรงชีพ ผลการประเมินผลพบว่า เกษตรกรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อยู่ในเกณฑ์ ดีมาก มีประมาณ ร้อยละ 9 เท่านั้น เกษตรกรประมาณ ร้อยละ 19 พึ่งพาตนเองได้อยู่ในเกณฑ์ ดี ส่วนเกษตรกรที่พึ่งพาตนเองได้อยู่ในเกณฑ์ พอใช้ ร้อยละ 26 และเกษตรกรอีกร้อยละ 46 พึ่งพาตนเองได้อยู่ในเกณฑ์ น้อย โดยสัดส่วนนี้มีความใกล้เคียงกันในทุกภาค

ข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1). ข้อเสนอแนะจากการติดตามและประเมินผล

(1). ผลการติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่าเกษตรกรบางส่วนยังทำประโยชน์ด้วยตนเองไม่เต็มพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากสภาพพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม และนอกจากนี้พบว่า เกษตรกรบางรายไม่ได้ทำประโยชน์ที่ดินด้วยตนเองทั้งแปลง ซึ่งสาเหตุ

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สำคัญ คือ ให้ลูกทำประโยชน์แทน อายุมาก ให้ผู้อื่นเช่าทำประโยชน์ และ ขายให้บุคคลอื่น ส.ป.ก. ควรดำเนินการสำรวจข้อมูลการเปลี่ยนสิทธิของเกษตรกรอย่างจริงจัง เพื่อจะเป็น ฐานในการวางแผน หรือเตรียมมาตรการ หรือวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่จะเกิดเพิ่มมากขึ้นในอนาคต โดยควรเร่งศึกษาและกำหนดการประเมินราคาที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินหรือหาวิธีการจ่ายค่าชดเชยที่ดิน และทรัพย์สินในที่ดินอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ให้แก่เกษตรกรที่ไม่ประสงค์จะประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้มีช่องทางในการคืนที่ดินให้ ส.ป.ก. ซึ่งจะได้นำไปจัดสรรให้เกษตรกรรายใหม่โดยที่เกษตรกรรายใหม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายบางส่วนในที่ดินและทรัพย์สินในที่ดินด้วย อีกทั้งเป็นช่องทางในการพัฒนากองทุนปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ให้มีศักยภาพ และทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในอนาคตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น องค์การมหาชน หรือธนาคารที่ดิน เพื่อเป็นจุดนัดพบหรือจุดเชื่อมต่อ ระหว่างเกษตรกรที่ไม่ประสงค์จะประกอบอาชีพทางการเกษตร และเกษตรกรที่มีความต้องการจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ไร้ที่ดินทำกิน

(2). แม้ว่าการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตวิธีการผลิตของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง จะผ่านเกณฑ์การประเมิน (ร้อยละ 53.37) แต่ประมาณ 2 ใน 3 ของเกษตรกรทำการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตที่ทำเพื่อการค้า ซึ่งต้องลงทุนสูง และเสี่ยงต่อการขาดทุน ดังจะเห็นได้จากเกษตรกรในภาคกลางและภาคใต้ ดังนั้น ส.ป.ก. ควรเร่งส่งเสริมให้การใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ให้มีการผลิตที่มีความหลากหลายทั้งด้านพืช และสัตว์ เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารที่บริโภคในครัวเรือน และการลดความเสี่ยงจากการขาดทุน โดยเน้นรูปแบบการผลิตตามแนวทางเกษตรแนวใหม่ให้มากขึ้น อาทิเช่น การเกษตรทฤษฎีใหม่ การเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรกรธรรมชาติ เป็นต้น

(3). การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในเกณฑ์ ดีมาก ประมาณร้อยละ 9 เท่านั้น ส.ป.ก. จึงควรเร่งส่งเสริม และพัฒนาให้เกษตรกรมีกิจกรรมลดต้นทุนการผลิต โดยเฉพาะเกษตรกรภาคกลาง และภาคใต้ ที่มีรูปแบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งปัจจุบันปัจจัยการผลิตดังกล่าวมีราคาสูง ทำให้มีโอขาดทุนและมีหนี้สินจากการประกอบเกษตรกรรมได้ง่าย นอกจากนี้พบว่าเกษตรกรกลุ่มดังกล่าวขาดความมั่นคงทางด้านอาหารที่ใช้บริโภคในครัวเรือน ซึ่งเกษตรกรบางส่วนมีความสนใจที่จะลดต้นทุนการผลิตแต่ขาดความรู้ ความเข้าใจ ที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้เกษตรกรมีกิจกรรมเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายในครัวเรือนเพื่อให้เกษตรกรหันมาพึ่งตนเองได้มากขึ้นในทุกๆ ด้าน

(4) จากผลการติดตามพบว่าเกษตรกรประมาณครึ่งหนึ่งเท่านั้นที่ผ่านการอบรมการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นโอกาสดีที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรทั้งหมดในนิคมเศรษฐกิจ

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

พอเพียงได้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจ และเพิ่มโอกาสให้เกษตรกรตัดสินใจปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตในอนาคต

2). ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1). ส.ป.ก. ควรมีการทบทวนการดำเนินงานของนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อจัดลำดับความสำคัญของนิคมแต่ละจังหวัดเพื่อประโยชน์ในกาวางแผนพัฒนา ไปสู่นิคมการเกษตร ในอนาคตได้อย่างเหมาะสม หรือในกรณีที่การดำเนินงานนิคมเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเท่าที่ควร จะได้ทบทวน แก้ปรับปรุง ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และตรงตามความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ จากการสอบถามเกษตรกรพบว่า สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือ เกษตรกรที่เป็นศูนย์เรียนรู้ตัวอย่างในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง มีบทบาทมากต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ สู่เกษตรกรด้วยกัน และมีผลต่อการตัดสินใจปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ของเกษตรกรในนิคมเป็นอย่างมาก ดังนั้น ส.ป.ก. ควรมีการส่งเสริมเกษตรกรที่เป็นศูนย์เรียนรู้ตัวอย่าง ให้กลายเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ ที่มีความพร้อมทั้งทางด้านองค์ความรู้ และทักษะ เพื่อจะได้เป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนนิคมเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

(2). ส.ป.ก. ควรเร่งเชื่อมโยงเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง กับกลุ่มเครือข่ายอื่นๆ ที่มีแนวคิดการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้มากขึ้น เช่น จากปราชญ์ชาวบ้าน หรือวิสาหกิจชุมชน และสถาบันการศึกษา เพื่อเติมเต็มองค์ความรู้ และขยายโอกาส สร้างความเข้มแข็งเกษตรกรและชุมชน

3). ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งต่อไปควรคำนึงถึงลักษณะเด่นของแต่ละนิคม เพื่อจะได้สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับขับเคลื่อนขบวนการทำงานของเกษตรกรศูนย์เรียนรู้ตัวอย่าง เพื่อเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จของนิคมเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สารบัญ

หน้า

คำนำ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ค
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ท

บทที่ 1	บทนำ	1
	1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการติดตามและประเมินผล	1
	1.2 วัตถุประสงค์	2
	1.3 ขอบเขตของการติดตามประเมินผล	3
	1.4 นิยามศัพท์	3
	1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2	แนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการติดตามและประเมินผล	5
	2.1 ความหมาย จุดมุ่งหมายและแนวคิดการติดตามประเมินผล	5
	2.2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	10
	2.3 การพึ่งพาตนเอง	16

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ในที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.4 นิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน	18
2.5 การใช้ประโยชน์ในที่ดิน	21
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
บทที่ 3 วิธีการติดตามและประเมินผล	28
3.1 กรอบแนวคิดและเกณฑ์การติดตามและประเมินผล	28
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	32
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการติดตามและประเมินผล	35
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	35
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	35
บทที่ 4 ผลการติดตามและประเมินผล	36
4.1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกร	36
4.2 การใช้ประโยชน์ในที่ดิน	45
4.3 การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	51
4.4 การพึ่งพาตนเองของเกษตรกร	61

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ในที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5	
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	72
5.1 สรุป และอภิปรายผลการติดตามประเมินผล	72
5.2 ข้อเสนอแนะ	76
บรรณานุกรม	79
ภาคผนวก	83
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	
ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในที่ดิน	
ภาคผนวก ค คำรับรองการปฏิบัติราชการ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553	
ภาคผนวก ง ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมว่าด้วยการให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรผู้ได้รับที่ดินจากการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมปฏิบัติเกี่ยวกับการเข้าทำประโยชน์ในที่ดิน พ.ศ. 2535	
แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2540	
ภาคผนวก จ รายชื่อคณะติดตามและประเมินผล	

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สารบัญญัตราสาร

	หน้า
ตารางที่ 2.1 แสดงจำนวนและร้อยละของเนื้อที่ทั้งประเทศไทย จำแนกตามประเภทที่ดิน	21
ตารางที่ 2.2 จำนวนและร้อยละของเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร จำแนกตามการชนิดพืช	22
ตารางที่ 2.3 สถิติการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร ปี 2540-2552	23
ตารางที่ 2.4 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามชนิดพืช	25
ตารางที่ 3.1 กรอบแนวคิดและเกณฑ์การประเมินผล	29
ตารางที่ 3.2 การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยเกณฑ์ Neuman	32
ตารางที่ 3.3 แสดงผลการสุ่มตัวอย่าง	33
ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตาม เพศ อายุ และระดับการศึกษา	37
ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	38
ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม จำนวนแปลงที่ดินที่ถือครองระยะเวลาในการได้รับเอกสารสิทธิ (ส.ป.ก. 4-01) และที่มาของการได้รับสิทธิ	39

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สารบัญญัตราลง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 4.13 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จำแนกตามการรับการอบรมเกี่ยวกับ เกษตรแนวใหม่	55
ตารางที่ 4.14 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการนำความรู้ ไปปรับใช้	57
ตารางที่ 4.15 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามรูปแบบการผลิต	57
ตารางที่ 4.16 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามลักษณะรายได้	58
ตารางที่ 4.17 ค่าเฉลี่ยและการแปรความการใช้สารเคมีในอดีตและปัจจุบัน	59
ตารางที่ 4.18 ค่าเฉลี่ยและการแปรความการใช้สารอินทรีย์ของเกษตรกร ในอดีตและปัจจุบัน	60
ตารางที่ 4.19 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม ปัจจัยการผลิต	63
ตารางที่ 4.20 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม แหล่งเรียนรู้ ด้วยตนเอง	65
ตารางที่ 4.21 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การนำความรู้ไปปรับใช้	66

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สารบัญญัตินี้ (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 4.22 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การมีอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน	68
ตารางที่ 4.23 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การมีหนี้สิน	69
ตารางที่ 4.24 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การมีกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย	70
ตารางที่ 4.25 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การประเมินผล การพึ่งพาตนเอง	70

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สารบัญญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1	แบบจำลอง ตามความคิดของ Stake 8
ภาพที่ 2.2	แบบจำลองแสดงการประเมินความต่อเนื่องเชิงสัมพันธ์ และความสอดคล้อง 9
ภาพที่ 2.3	สรุปหลักการเศรษฐกิจพอเพียง 12
ภาพที่ 2.4	แสดงร้อยละของเนื้อที่ทางการเกษตร จำแนกตามรายภาค 22
ภาพที่ 2.5	แสดงร้อยละของเกษตรกรที่มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินด้วยตนเอง 24
ภาพที่ 3.1	แผนที่แสดงจังหวัดตัวอย่าง 34
ภาพที่ 4.1	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามรายได้ของเกษตรกร 42
ภาพที่ 4.2	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามรายจ่ายของเกษตรกร 43
ภาพที่ 4.3	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามการออมของเกษตรกร 44
ภาพที่ 4.4	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามหนี้สินของเกษตรกร 44
ภาพที่ 4.5	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเหตุผลที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเองทั้งแปลง 47
ภาพที่ 4.6	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเหตุผลที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเองบางส่วน 47
ภาพที่ 4.7	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามความต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต 53

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางภาพ (ต่อ)

		หน้า
ภาพที่ 4.8	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเหตุผลที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต	53
ภาพที่ 4.9	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเหตุผลที่ไม่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต	54
ภาพที่ 4.10	ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามองค์ความรู้ที่ได้รับ	55
ภาพที่ 4.11	ร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามหน่วยงาน/องค์กรที่ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี	56
ภาพที่ 4.12	ร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามรูปแบบการผลิต	62
ภาพที่ 4.13	ร้อยละของเกษตรกร ที่ผ่านเกณฑ์การประเมินการใช้สารเคมีและสารอินทรีย์ในปัจจุบัน	64
ภาพที่ 4.14	ร้อยละของเกษตรกร ที่ผ่านเกณฑ์ประเมินด้านรายได้	66
ภาพที่ 4.15	ร้อยละของเกษตรกร ที่ผ่านเกณฑ์ประเมินด้านการออมเงิน	67

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการติดตามและประเมินผล

ตามแผนบริหารราชการแผ่นดิน 4 ปี (พ.ศ. 2548-2551) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดความยากจนทั้งระบบ ตั้งแต่ ระดับประเทศ ระดับชุมชน ระดับบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับบุคคล คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2548 มอบหมายให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลักในการช่วยแก้ไขปัญหาความยากจนโดยเฉพาะการจัดที่ดินให้แก่เกษตรกร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการเกษตร การพัฒนาเกษตรกรในด้านความรู้ อาชีพ การจัดการ การแปรรูป การตลาด เพื่อให้ยุทธศาสตร์การจัดความยากจนบรรลุผล จึงได้น้อมนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก จึงได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา ความยากจน 2 รูปแบบ คือ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน และนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อบูรณาการทรัพยากรหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน (ทั้งภาคธุรกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชน) ประชาชนโดยเฉพาะเกษตรกร สถาบันการศึกษาระดับต่างๆ เพื่อผสมผสานแนว ความคิด ทรัพยากรและเครื่องมือ บบประมาณ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร และผสมผสานการจัดการในด้านการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกษตรกร ยากจนรู้จักวิธีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และเข้าถึงโอกาสต่างๆ ตามปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงควบคู่กับการสนับสนุนการจัดการด้านปัจจัยพื้นฐาน และการช่วยเหลือด้านการตลาด เช่น การจัดที่ดินให้ คนยากจน การสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานการผลิต ความรู้ ทักษะการประกอบอาชีพ การจัดการด้านการแปรรูป การตลาด บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทุกคนตามหลักบูรณาการ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เป็นหน่วยงานหลักที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวโดยเริ่มจัดตั้งพื้นที่นิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินนาร่องใน 10 จังหวัด ในปี 2549 และได้ขยายการดำเนินงานในนิคมในเขตปฏิรูปที่ดินทั้งสิ้น 56 จังหวัด 90 นิคม เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ 63,072 ราย เนื้อที่ 1,190,878 ไร่ ในปี 2552 นิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินจัดตั้งขึ้นเพื่อมุ่งหวังจะแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน นอกจากนั้นยังร่วมแก้ไขปัญหาคนยากจนที่ไม่มีที่ดินทำกิน ทั้งนี้เพื่อให้การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินเกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีการจัดสรรที่ดินควบคู่กับการสร้างอาชีพให้เกษตรกร ให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองอย่างถาวร และสามารถพึ่งพาตนเองได้ การดำเนินงานของนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีการดำเนินงานโดยยึดหลัก 4 ประการ คือ เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เน้นการฝึกอบรมภาคปฏิบัติ เน้นการนำที่ดินที่ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรยากจน ควบคู่

กับการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเน้นการรวมกลุ่มเกษตรกร ให้พึ่งพาช่วยเหลือกันในรูปแบบสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน

ส.ป.ก. ได้ใช้งบประมาณจำนวนมากในการดำเนินงานในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในรูปแบบของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการถ่ายทอด องค์ความรู้และเทคโนโลยี ประกอบกับโครงการดังกล่าวมีผลกระทบกับเกษตรกรจำนวนมาก การดำเนินการติดตามและประเมินผลโครงการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้โครงการนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินยังได้รับความสนใจทั้งในระดับผู้กำหนดนโยบาย และระดับผู้บริหาร อย่างจริงจังจึงได้มีกำหนดให้ การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน เป็นตัวชี้วัดสำคัญตัวหนึ่งในการดำเนินงานของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตั้งแต่ปี 2552 และต่อเนื่องมาในปี 2553 อย่างไรก็ตามการติดตามและประเมินผลโครงการดังกล่าวยังดำเนินการไม่ครอบคลุมมากนักเนื่องจากมีนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินประมาณ 90 นิคม แต่สามารถติดตามประเมินผลได้ประมาณปีละ 8 นิคมเท่านั้น

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกิดการติดตามและประเมินผลโครงการนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนา โครงการดังกล่าวให้บรรลุผลตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.) เพื่อติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน
- 2.) เพื่อติดตามและประเมินผลของการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน
- 3.) เพื่อติดตามและประเมินผลของการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน

1.3 ขอบเขตของการติดตามและประเมินผล

1. ขอบเขตด้านประชากร

การติดตามและประเมินผลครั้งนี้ ดำเนินการในเขตนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน จำนวน 86 นิคม เกษตรกรเป้าหมาย 63,072 ราย ครอบคลุมพื้นที่ 1,190,878 ไร่

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การติดตามและประเมินผลเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ดำเนินการใน 3 ด้าน เท่านั้น ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

1.4 นิยาม

เขตปฏิรูปที่ดิน หมายถึง เขตที่ดินที่พระราชกฤษฎีกากำหนดให้เป็นเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรที่ได้รับเอกสารสิทธิให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ที่เข้าร่วมโครงการนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน

เกษตรกรรม หมายถึง หมายถึง การประกอบอาชีพทางการเกษตร ประกอบด้วยการเพาะปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมทั้งการแปรรูปผลิตผลต่างๆ จากผลผลิตทางการเกษตร

การใช้ประโยชน์ที่ดิน หมายถึง การเข้าไปทำประโยชน์ที่ดิน ส.ป.ก. ตามข้อกำหนดของพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม คือ

1. ใช้เพื่อ การประกอบเกษตรกรรม หรือ

2. ประกอบกิจการสนับสนุนต่าง ๆ ได้แก่ 1) กิจการทางวิชาการเกษตร 2) กิจการที่ส่งเสริมหรือประกันราคาพืชผลการเกษตรหรือลดต้นทุนทางการเกษตร 3) กิจการที่เป็นข้อตกลงร่วมกับ ส.ป.ก. ในการดำเนินการผลิตและจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตร 4) กิจการที่เป็นการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมและปัจจัยการผลิต ตลอดจนการผลิต การจำหน่ายและการตลาดให้เกิดผลดียิ่งขึ้น และ 5) กิจการที่เป็นการบริการหรือเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของเกษตรกรทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมในเขตดำเนินการปฏิรูปที่ดิน หรือ

3. กิจการที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดิน ได้แก่ กิจการแปรรูปผลิตผล ซึ่งใช้ผลผลิตทางการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินเป็นหลัก

การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เกษตรกรที่ได้ดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรในหลักเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1. เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นการปลูกพืชตามแนวทางเกษตรแนวใหม่

2. เกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว แต่มีกิจกรรมการลดต้นทุนการผลิต เช่น หันกลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ทำเองมากขึ้น ลดการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี ใช้แรงงานในครัวเรือน รู้จักเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง เป็นต้น

เกษตรแนวใหม่ หมายถึง การทำการเกษตรที่สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ การปลูกพืชหมุนเวียน เป็นต้น

การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความสามารถของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินที่สามารถช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุด โดยพิจารณาในด้านต่างๆ ดังนี้ การพึ่งพาตนเองด้านระบบการผลิต การพึ่งพาตนเองด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี และการพึ่งพาตนเองด้านการดำรงชีพ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ใน 3 ด้านหลักๆ คือ การใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร ครั้งนี้จะช่วยให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินได้เป็นอย่างดี ทั้งข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินว่าเกษตรกรที่ได้รับสิทธิให้เข้าทำประโยชน์สามารถดำเนินการใช้ประโยชน์จากที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดหรือไม่ อย่างไร หรือข้อมูลการผลิตของเกษตรกรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมากน้อยอย่างไร และมีจำนวนเกษตรกรมากน้อยแค่ไหนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างไม่เดือดร้อน นอกจากนี้ยังได้รับทราบข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน และทราบปัญหาในด้านต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของโครงการนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจะได้นำข้อมูลดังกล่าวมาปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาการดำเนินงานของนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ไว้ นอกจากนี้ยังสามารถเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในปี 2553 อีกด้วย

บทที่ 2

แนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. ความหมาย จุดมุ่งหมายและแนวคิดการติดตามและประเมินผล
2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. การพึ่งพาตนเอง
4. นิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน
5. การใช้ประโยชน์ที่ดิน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมาย จุดมุ่งหมายและแนวคิดการติดตามและประเมินผล

2.1.1 ความหมาย จุดมุ่งหมาย และประโยชน์ของการติดตาม

ความหมายของการติดตาม

การติดตาม หมายถึง การติดตาม การควบคุมการดำเนินงานให้มีความก้าวหน้ารวม ทบทวน และตรวจสอบว่า ผลการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับแผนที่วางไว้หรือไม่ มีปัญหา อุปสรรคหรือข้อขัดข้องอย่างไร สืบค้นหรือทำนายว่ามีปัญหาใดที่อาจเกิดขึ้นได้ จะได้เตรียมการแก้ไข ได้ทันทั่วทั้งที่ เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ (นิศา, 2538; ประชุม, 2547; บุญเลิศ, 2542; สุวรรณ และ ฟิรพงศ์, 2553; Owen, 2004)

จุดมุ่งหมายของการติดตาม

จุดมุ่งหมายของการติดตาม ก็เพื่อให้ใช้ทรัพยากรและเวลาอย่างประหยัด ประสิทธิภาพ และเอื้อต่อความสำเร็จของโครงการ ซึ่งกล่าวโดยสรุป เป็นข้อๆ ดังนี้ (พิสนุ, 2549)

1. เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ ทั้งในด้านปัจจัยนำเข้า กิจกรรม และขั้นตอนต่างๆ
2. เพื่อให้ใช้ทรัพยากรได้เต็มที่ คำนวณ ค่า เกิดการประหยัดทรัพยากรต่างๆ ของโครงการ
3. เพื่อให้ทราบถึงปัญหา หรือข้อขัดข้องต่างๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะในระหว่างการดำเนินโครงการ
4. เพื่อให้ได้แนวทางแก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้า กิจกรรม และขั้นตอนต่างๆ ของโครงการ
5. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์

ประโยชน์ของการติดตาม

ประโยชน์ของการติดตาม คือสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าว ระหว่างการดำเนินโครงการ และวางแผนการจัดการในอนาคตได้ โดยสามารถสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้ (ศิริชัย และคณะ, 2541)

1. ทราบถึงสถานภาพและสถานการณ์ต่างๆ ของการดำเนินโครงการ
2. ทราบข้อดี ข้อบกพร่องตลอดจนปัจจัยที่ทำให้การดำเนินโครงการมีปัญหาทำให้สามารถแก้ไขได้ทุกจุดอย่างทันท่วงที หรือในโอกาสต่อไป
3. คำนวณ ประหยัดเวลา งบประมาณ และทรัพยากรในการดำเนินโครงการ
4. สามารถเก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เพื่อนำเสนอการดำเนินโครงการในเชิงสถิติหรือวิทยาศาสตร์ ทำให้ได้รับการเชื่อถือ และยอมรับจากผู้เกี่ยวข้อง
5. กระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานและผู้เกี่ยวข้องกับการโครงการมีความสำนึก หน้าที่ ความรับผิดชอบ และกระตือรือร้นในการแก้ไข ตลอดจนคิดค้นปรับปรุงโครงการอย่างสม่ำเสมอ
6. ผู้บริหารระดับต่างๆ ของโครงการสามารถวินิจฉัยสั่งการได้อย่างรัดกุม มีเหตุผล
7. เป็นผู้สร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติของโครงการตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง
8. เป็นขวัญและกำลังใจของผู้ปฏิบัติ
9. เป็นสารสนเทศสำหรับการประเมินผล

2.1.2 ความหมาย และจุดมุ่งหมายของการประเมินผล

ความหมายของการประเมินผล

การประเมินผล หมายถึง การศึกษา แสวงหาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการเพื่อหาข้อมูลจริงและเชื่อถือได้ โดยนำสารสนเทศหรือผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินคุณค่าของแผนงานหรือโครงการ ว่าเป็นไปตามหลักเกณฑ์หรือขั้นตอนต่างๆ ที่วางไว้หรือไม่ (สุชาติ, 2547; พิสนุ, 2551; Worthen & Sander, 1987; Stufflebeam & Shinkfield, 1990)

จุดมุ่งหมายของการประเมินผล

การประเมินผลมีจุดมุ่งหมายหลายประการ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้ (พิสนุ, 2549; สุวรรณ และ พิรพงศ์, 2553)

1. ช่วยในการตัดสินใจนำโครงการไปใช้ ได้แก่ การประเมินผลเพื่อทราบว่าโครงการที่จัดทำขึ้นนั้นมีความจำเป็นมากน้อย หรือมีความสมเหตุสมผลหรือไม่ มีความคุ้มค่ากับเงินที่ลงทุนไปมากน้อยเพียงใด โครงการเป็นสิ่งที่ต้องการของกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ ทั้งนี้ ข้อมูลเหล่านี้ จะเป็นข้อมูลที่น่ามาใช้ในการประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร
2. ผลจากการประเมินจะช่วยให้ทราบว่า โครงการดังกล่าวยังมีความจำเป็นต้องทำต่อไปหรือไม่หรือต้องขยายโครงการออกไป
3. นำผลที่ได้จากการประเมินมาใช้ในการตัดสินใจปรับปรุงส่วนต่างๆ ของโครงการ เช่น วิธีการดำเนินงานโครงการ กิจกรรมของโครงการ หรืออื่นๆ ให้มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมของโครงการมากยิ่งขึ้น

4. วิเคราะห์ผลการดำเนินงานตามโครงการว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ และมีสาเหตุอะไรที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จนั้น
5. นำไปวางแผนในโครงการที่มีลักษณะใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกันต่อไป

2.1.3 แนวคิดการติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงครั้งนี้ ได้ติดตามและประเมินผลโดยใช้แนวทางการประเมินตามแนวคิดของ Stake ซึ่งจะประเมินผลลัพธ์ (Outcome) ของโครงการในเชิงประจักษ์เท่านั้น ซึ่งมีหลักการและแนวคิด ดังนี้

แนวคิดของ Stake

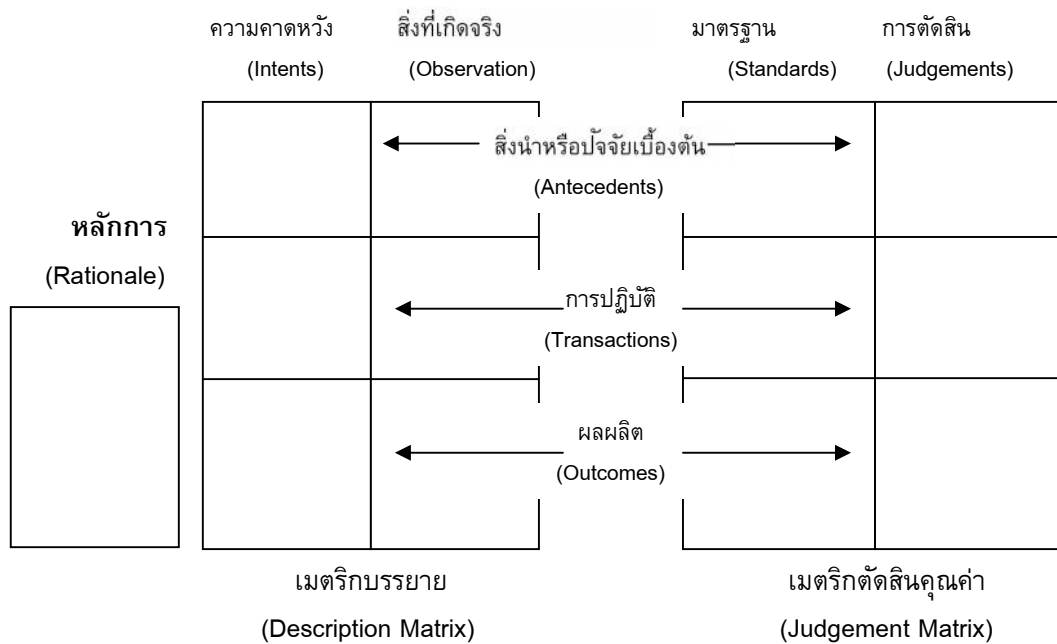
การประเมินในทัศนะของStakeเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายๆ แหล่ง เพื่อนำมาจัดให้เป็นระบบระเบียบและมีความหมายในการประเมิน โดยStake ได้สร้างแบบจำลองทางความคิดเกี่ยวกับการประเมินขึ้นเรียกว่า Stake's Countenance Model ดังมีโครงสร้างต่อไปนี้ (Worthen & Sanders, 1973)

1) มิติในแนวตั้ง

(1.1) สิ่งนำ (Antecedents) “สิ่งนำ” หมายถึง ภาวะของสิ่งต่างๆ ที่เป็นอยู่ก่อน ก่อนที่จะมีกิจกรรมหรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามมา เช่น ในเรื่องของการฝึกอบรม ก็จะหมายถึง ภูมิหลัง ความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้รับการอบรม เป็นต้น

(1.2) การปฏิบัติ (Transaction) “การปฏิบัติ” หมายถึง ภาวะของการกระทำ การเคลื่อนไหว หรือการจัดกิจกรรมใดๆ ตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของงานในโครงการนั้นๆ เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในการฝึกอบรมสำหรับวิทยากรและผู้รับการอบรม

(1.3) ผลผลิต (Outcomes) “ผลผลิต” หมายถึง ในการฝึกอบรมผลที่เกิดขึ้นจากการที่มีภาวะของการกระทำในโครงการ เช่น ในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน ผลผลิตที่คาดหวัง หมายถึง การที่ผู้เข้ารับการ อบรมเกิดการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดี มีความสามารถมีทักษะ หลังจากวิทยากรได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนไปแล้ว

ภาพที่ 2.1 แบบจำลอง ตามความคิดของ Stake

2) มิติในแนวนอน

(2.1) ส่วนของการบรรยาย หมายถึง ภาวะที่เกิดขึ้นจริงหรือต้องการจะเกิดขึ้นโดยสามารถสังเกตได้ ภาวะในส่วนของการบรรยายนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนย่อย คือ

(2.1.1) ความมุ่งหมายหรือความประสงค์ที่คาดหวัง หรือวางแผนไว้เพื่อต้องการให้เกิดขึ้น

(2.1.2) ผลหรือสิ่งที่สังเกตได้จริง

(2.2) ส่วนของการตัดสิน หมายถึง ภาวะของการตัดสินใจเชิงประเมิน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนย่อย คือ

(2.2.1) เกณฑ์ ได้แก่ ภาวะที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เทียบกับปรากฏการณ์ใดๆ ที่สังเกตได้ และเพื่อระบุว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีคุณภาพระดับใด

(2.2.2) การเลือกตัดสินใจ ได้แก่ ผลที่เกิดจากการนำเอาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นมาเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

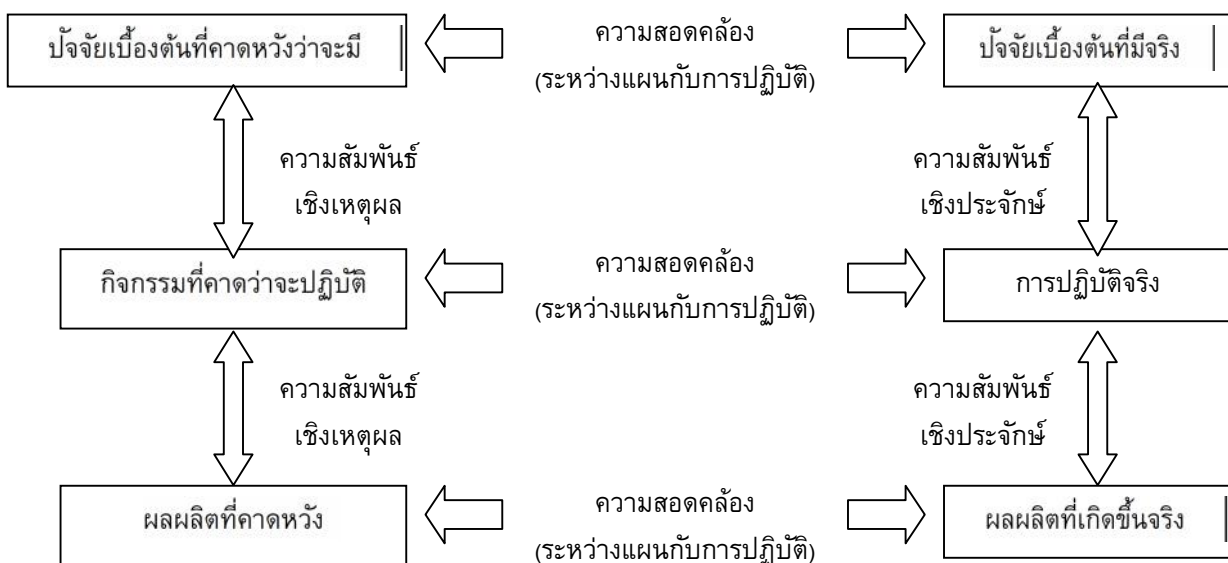
ภาวะของ Contingency และ Congruence

Stake ใช้คำว่า “Contingency” ในความหมายที่เป็นความต่อเนื่องเชิงสัมพันธ์ในแนวตั้ง ซึ่งหมายถึง “ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล” (Logical Contingency) และ “ความสัมพันธ์เชิงประจักษ์” (Empirical Contingency) จากภาวะของปัจจัยเบื้องต้นกับภาวะปฏิบัติการ และผลผลิตที่คาดหวังตามลำดับส่วนคำว่า “Congruence” ใช้ในความหมายที่เป็นความสอดคล้องระหว่างภาวะของ

ความคาดหวังกับภาวะที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งเป็นความสอดคล้องในแนวนอนและเป็นความสัมพันธ์เชิง
ประจักษ์

Stake ได้เขียนโมเดลที่แสดงความหมายของคำว่า “Contingency” และ “Congruence” ใน
เมตริกบรรยาย ดังนี้ (Worthen & Sanders, 1973)

เมตริกบรรยาย

ภาพที่ 2.2 แบบจำลองแสดงการประเมินความต่อเนื่องเชิงสัมพันธ์และความสอดคล้อง

เมตริกการตัดสินคุณค่า ประกอบด้วย มาตรฐานการตัดสิน 3 ประการ คือ (1) ปัจจัย
เบื้องต้น (2) การปฏิบัติ และ (3) ผลผลิต นักประเมินต้องหามาตรฐานในแต่ละส่วนแล้วตัดสินคุณค่า
โดยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง

นอกจากแนวคิดตามแบบจำลองการประเมินดังกล่าวข้างต้นแล้ว Stake ยังได้เสนอแนวคิด
การประเมินที่สนับสนุนการประเมินแบบที่ไม่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลักของ Scriven (1973) ด้วย
โดยเรียกว่า การประเมินตอบสนอง (responsive evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินที่ต้องอาศัยการ
บรรยายและตีความข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบจากการสังเกตกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง และค้นหา
คุณค่าจากความเห็นที่แตกต่างกันของบุคคลต่างๆ เน้นกระบวนการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่ง
สารสนเทศที่เกี่ยวกับโครงการ ด้วยการกำหนดประเด็นองค์ประกอบที่สำคัญ และอธิบายจุดเด่นจุด
ด้อย หรือจุดบกพร่อง ที่สัมพันธ์กับประเด็นเหล่านั้นและทุกลักษณะของสิ่งที่ถูกประเมินควรได้รับ
การพิจารณาด้วยกันตั้งแต่เริ่มต้น โดยไม่มีองค์ประกอบใดที่คิดว่าสำคัญกว่าองค์ประกอบอื่นๆ ไม่ว่า

จะเป็นเป้าหมาย แหล่งทรัพยากร กระบวนการ หรือผู้ร่วมโครงการ ฯลฯ นั่นคือการประเมินจะต้องดูผลผลิตที่มีคุณค่า ทั้งหมดควบคู่กันไป

Stake ยังได้เสนอแนะแนวทางการประเมินที่ไม่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลักว่า ประกอบตัวกระบวนการประเมินอย่างมีระบบ ดังนี้

- 1) พูดยุกับบุคลากรและผู้รับบริการที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
- 2) กำหนดขอบเขตของโครงการ
- 3) ศึกษาทบทวนกิจกรรมทั้งหมดของโครงการ
- 4) ค้นหาจุดมุ่งหมายและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโครงการ
- 5) รวบรวมประเด็นและปัญหาต่างๆ ที่น่าจะประเมิน
- 6) กำหนดข้อมูลที่เป็นไปตามประเด็นปัญหาที่กำหนด
- 7) คัดเลือกผู้สังเกต ผู้ตัดสินใจ และเครื่องมืออย่างเป็นระบบ
- 8) สังเกตข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนำเข้าหรือปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการปฏิบัติ รวมทั้งผลผลิตของโครงการ
- 9) เตรียมการพรรณนาและกรณีศึกษา
- 10) ชี้ประเด็นปัญหาของผู้เกี่ยวข้อง
- 11) เตรียมและนำเสนอรายงานการประเมินฉบับสมบูรณ์อย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ต่างๆ ตามกระบวนการที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ไม่จำเป็นจะต้องดำเนินการตามลำดับเสมอไป ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยได้มากหรือน้อยตามควรแก่กรณี

2.2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์

“ความพอเพียง” หมายถึง ความพอประมาณ (moderation) ความมีเหตุผล (reasonableness) รวมถึง ความมีภูมิคุ้มกัน (immunity) ในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา

และความรอบรู้ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2543; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549; สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2549; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549)

2.2.1 หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

หลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้แสดง ตามภาพที่ 2.3

1. **กรอบแนวคิด** เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจาก **วิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย** สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อ **ความมั่นคง** และ **ความยั่งยืน** ของการพัฒนา

2. **คุณลักษณะ** เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบน **ทางสายกลาง** และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. **คำนิยาม** ความพอเพียง ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

- **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

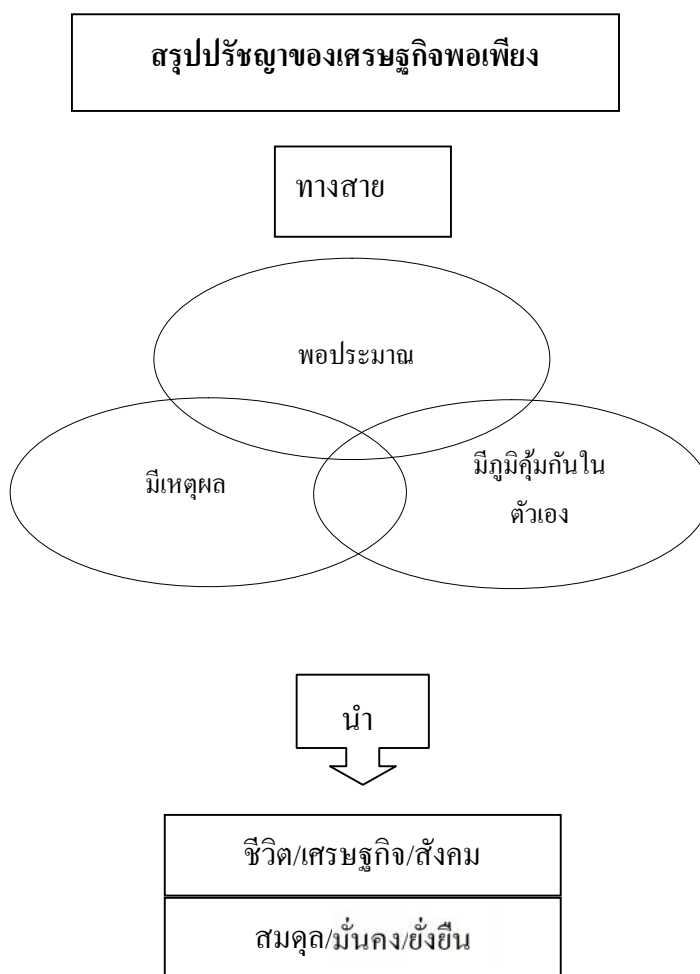
- **ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

- **การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. **เงื่อนไข** การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

- **เงื่อนไขความรู้** ประกอบด้วย ความรอบรู้ เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบ ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวัง ในขั้นปฏิบัติ

- **เงื่อนไขคุณธรรม** ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ ไม่ตระหนี่

ที่มา: สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (มปป.)

ภาพที่ 2.3 สรุปหลักการเศรษฐกิจพอเพียง

2.2.2 การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริ หรือพระบรมราโชวาทในด้านต่างๆ จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิต สภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติ แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต
2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต
3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันทางการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หา

ความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

ความพอเพียงแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่เพียงพอ แม้กระทั่งการปลูกเพื่อบริโภค และมีข้อสมมุติว่าที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกร สามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพได้ในระดับหนึ่ง และใช้ที่ดินส่วนอื่นๆสนองความต้องการพื้นฐานครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือ เพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

2. ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่ครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังในรูปแบบกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่างๆ รวมตัว กันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในครอบครัวหรือองค์กรต่างๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวม บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังความสามารถของตน เศรษฐกิจพอเพียงยึดหลักการทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ สมาชิกของชุมชนจะต้องร่วมมือกัน เพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนในชุมชน โดยการจัดตั้งคณะกรรมการของชุมชนขึ้นมาเพื่อคอยจัดการดูแลเรื่องราวต่างๆในชุมชน ให้สมาชิกในชุมชนได้รับประโยชน์เต็มที่ เช่น

1). คอยดูแลจัดการเกี่ยวกับการผลิตสิ่งของต่างๆ ในชุมชนเพื่อให้สามารถเพิ่ม ลดเปลี่ยนแปลงปริมาณการผลิตและประเภทสิ่งของที่จะผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคในชุมชน และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่เป็นเครือข่าย ตลอดจนความต้องการในระดับประเทศและต่างประเทศ

2). คอยดูแลและจัดการเกี่ยวกับการตลาดอย่างเหมาะสมเพื่อให้ผลผลิตในชุมชนที่เหลือจากการบริโภคเกิดรายได้แก่สมาชิกอย่างเป็นธรรม

3). วิธีการดำเนินการทั้งการผลิตและการตลาด ควรดำเนินการในรูปของสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน เพื่อพัฒนาให้เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและองค์กรต่างๆ ให้เกิดความร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเป็นธรรม

4). ควรจัดตั้งองค์กรทางการเงินในชุมชน เช่น กองทุนหรือธนาคารชุมชน เพื่อให้สมาชิกได้ออมเงิน และเป็นแหล่งทุน

5). ควรจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการศึกษาให้แก่บุตรหลานสมาชิกและมีส่วนพัฒนาสถานศึกษาในชุมชน

3. ความพอเพียงในระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชน หรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้ จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปัน แลช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549)

2.2.3 รูปแบบการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

การประกอบอาชีพของเกษตรกรรายย่อยให้มีความยั่งยืน จะขึ้นอยู่กับศักยภาพและความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่และการตัดสินใจเลือกของเกษตรกร โดยรูปแบบการทำเกษตรอย่างยั่งยืนประกอบด้วย 5 รูปแบบหลัก (สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, มปป.) คือ

1. เกษตรทฤษฎีใหม่ คือระบบเกษตรที่เน้นการจัดการทรัพยากรน้ำในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด จัดสรรพื้นที่เพื่อใช้ในการเพาะปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก มีเหลือจึงขาย มีการสร้างผลผลิตอาหารที่เพียงพอและสร้างการผลิตที่หลากหลาย สำหรับเป็นแหล่งรายได้ที่มั่นคงแก่ครัวเรือน สร้างความมั่นคงทางอาหาร เกิดการพึ่งพาตนเองและลดการพึ่งพาจากภายนอก

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่จะเน้นสำหรับเกษตรกรรายย่อยที่มีพื้นที่ทำกินน้อย มีแหล่งน้ำในไร่นาไว้ใช้ประโยชน์ในการทำเกษตร มีพื้นที่ทำนาข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลัก มีผลผลิต พืชผักสวนครัว ผลไม้ และสัตว์เลี้ยงไว้บริโภคภายในครัวเรือน มีการทำกิจกรรม การเกษตรที่หลากหลาย เกษตรกรใช้ทรัพยากรในพื้นที่ของตนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินและเกิดความสมดุลในระบบนิเวศ เกษตรกรมีการสร้างรายได้โดยนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคไปขายเป็นรายได้ให้แก่ครัวเรือน บางส่วนแจกจ่ายให้แก่เพื่อนบ้าน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันทางสังคมให้แก่ชุมชนอีกทางหนึ่ง

2.วนเกษตร เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรและพื้นที่ป่าไม้อย่างยั่งยืน โดยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์จะต้องมีความสอดคล้องเกื้อกูลกับระบบนิเวศป่าไม้ในท้องถิ่น

วนเกษตรเป็นรูปแบบที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร เกิดการเพิ่มขึ้นของผลผลิตพืชและสัตว์ เน้นการมีกินมีใช้ภายในครัวเรือนมีการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ มีการดำรงชีวิตที่ผสมผสานกลมกลืนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการปลูกพืชพรรณสมุนไพรชนิดต่างๆก่อให้เกิดอาหาร ยารักษาโรค และสิ่งของใช้สอย มีการสร้างสวัสดิการให้แก่ชีวิต ในระยะยาวโดยการปลูกป่า ซึ่งจะได้มีไม้ไว้ใช้ก่อสร้างหรือตัดไปขายเพื่อเป็น

รายได้ที่ไม่ต้องลงทุนมาก มีการวางแผนการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อช่วยให้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งมีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและพันธุ์พืช สัตว์น้ำ ที่ได้ในระบบนิเวศที่มีความสมดุล ทรัพยากรธรรมชาติ

3.เกษตรผสมผสาน คือ ระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ มีสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกันโดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดจะต้องสามารถเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นาอย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลของสภาพแวดล้อม และเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยการทำการเกษตรหลากหลายกิจกรรมนั้นต้องทำในพื้นที่และระยะเวลาเดียวกัน เกิดความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ที่มีปฏิสัมพันธ์ในทางเกื้อกูลซึ่งกันและกันของกิจกรรมการผลิต โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดดและอากาศอย่างเหมาะสมเกิดความสมดุลของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

รูปแบบการเกษตรผสมผสานช่วยสร้างภูมิคุ้มกันโดยลดความเสี่ยงและความไม่แน่นอนของรายได้ เนื่องจากมีความหลากหลายในกิจกรรมการผลิตทั้งปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ทำให้รายครัวเรือนมาจากหลายกิจกรรมและสร้างรายได้อย่างสม่ำเสมอค่าใช้จ่ายลดลง รวมทั้งลดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตภายนอก เกษตรกรสั่งสมกระบวนการเรียนรู้จากกิจกรรมการผลิตที่หลากหลายสามารถพึ่งพาตนเองได้ เกษตรกรจัดสรรพื้นที่ตรงความต้องการในครัวเรือน มีการปลูกข้าว ไม้ผล พืชผักสวนครัว ขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ไบโบริโกลในครัวเรือนและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของเหลือใช้ภายในพื้นที่ เช่น วัชพืชใช้ทำปุ๋ยชีวภาพ รากไม้และกิ่งไม้ไว้ทำถ่าน ทั้งนี้ เมื่อเกิดผลผลิตจากกิจกรรมการเกษตรที่หลากหลาย จึงทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันผลผลิตให้เพื่อนบ้าน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและสามารถขยายเครือข่ายการทำการเกษตรดังกล่าวให้แพร่หลายไปสู่ระดับชุมชนได้ต่อไป

4.เกษตรอินทรีย์ เป็นรูปแบบการทำการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เพื่อความปลอดภัยต่อสุขภาพ โดยการทำเกษตรอินทรีย์จะนำเศษซากพืช ซากสัตว์ พืชตระกูลถั่ว และซากเหลือทิ้งต่างๆมาใช้ในการปรับปรุงดิน โดยผสมผสานกับการกำจัดศัตรูพืชโดยชีววิธี คือ สิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติช่วยในการควบคุมและทำลายศัตรูพืช เกษตรกรเกิดความตระหนักต่อสุขภาพที่ได้รับอันตรายจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ตกค้างในผลผลิตทางการเกษตร

การทำเกษตรอินทรีย์ ใช้หลักการการอยู่ร่วมกันและพึ่งพาธรรมชาติทั้งในดินและบนพื้นดินของมนุษย์และธรรมชาติ ใช้ปัจจัยการผลิตอย่างเห็นคุณค่าและส่วนประกอบที่เป็นธาตุอาหารพืช อินทรีย์วัตถุและสิ่งมีชีวิตในดิน ทั้งนี้ จะช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้จากการใช้วัสดุภายในพื้นที่การเกษตรของตนหรือภายในท้องถิ่น เพื่อปรับปรุงบำรุงดินและการป้องกันศัตรูพืช ตัดปัญหาการขาดแคลน การใช้สารเคมีและยังช่วยให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมีเพื่อทำการผลิต ช่วยลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินที่เกิดจากสารเคมี

การปนเปื้อนสารพิษในน้ำ รวมทั้งก่อให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัยจากสารพิษ ให้ผลผลิตที่ปลอดภัยมีคุณค่าทางโภชนาการและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันทางสุขภาพให้แก่เกษตรกร นอกจากนี้เกษตรกรจะผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนแล้ว ส่วนที่มีเหลือขายเป็นรายได้สู่ครอบครัวได้มากเนื่องจากขณะนี้ ความต้องการบริโภคของประชาชนต่อผลผลิตเกษตรอินทรีย์ได้รับความนิยมมากทั้งภายในและต่างประเทศตามกระแสอาหารเพื่อสุขภาพ นอกจากนี้ ยังเน้นความสำคัญของการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพทั้งระบบ

5. เกษตรธรรมชาติ คือระบบเกษตรที่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสอดคล้องสร้างผลผลิตพืชและสัตว์ให้เหมาะสมกับระบบนิเวศของพื้นที่ โดยไม่แบ่งแยกทุกสิ่งออกจากธรรมชาติ พยายามแทรกแซงการใช้ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีทางการผลิตให้น้อยที่สุดทำให้ระบบการเกษตรธรรมชาติเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างเป็นองค์รวมเพื่อให้เกษตรกรสามารถมีชีวิตเป็นอยู่แบบพอเพียงและพึ่งตนเองได้

รูปแบบการทำการเกษตรธรรมชาติ จะเน้นการทำการกระบวนการควบคุมธรรมชาติโดยธรรมชาติ ไม่มีการใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช รวมทั้งไม่ใช้ปุ๋ยเคมีหรือเทคโนโลยีใด ๆ เข้ามาแทรกแซง ซึ่งจะช่วยให้การใช้และหรือพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก และลดแทรกแซงของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติมากที่สุด

2.3 การพึ่งพาตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2552) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองว่า ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่าง อดทน อดกลั้น อดออม ซึ่งการพึ่งตนเองได้นั้น มีทั้งในระดับบุคคล และชุมชน

การพึ่งตนเอง ต้องสามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้อง และสมดุล หลักการและแนวทางเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ตามหลักทางสังคมวิทยามี 5 ประการ คือ

1. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องไม้เครื่องมือ เครื่องจักรกล และเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การจัดวางโครงการ การจัดการ เป็นต้น การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

2. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถในการทำมาหากินเลี้ยงชีพที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควรหรืออย่างมีสมดุล

3. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เกิดเสียสมดุลธรรมชาติ

4. การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ หมายถึง การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็ง เพื่อที่สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ทั้งการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า การยึดมั่นปฏิบัติตนตามหลักทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา

5. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม หมายถึง การที่คนกลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ให้ดำเนินการใดๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้วยตนเอง หรือสามารถหาความช่วยเหลือจากภายนอกเข้ามาช่วย ทำให้ชุมชนช่วยตนเองได้

เสรี (2552) ได้นิยามการพึ่งพาตนเองไว้ว่า การพึ่งตนเองเป็นสภาวะอิสระ หมายถึง “ความสามารถของคนที่ช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทั้งทางร่างกายและจิตใจ” สอดคล้องกับ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม กล่าวว่า “การพึ่งตนเองหมายถึงการจัดชีวิตให้สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ อย่างเหมาะสมกับคน กับสังคม กับธรรมชาติรอบๆ ตัวเรา การพึ่งตนเองหมายถึงการมีสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตในปัจจุบันถึงอนาคต สวัสดิการที่พร้อมตอบสนองเราทันที โดยที่เราไม่ต้องไปเรียกให้ใครมาจัดสวัสดิการให้ หรือให้ใครมาช่วยเหลือ”

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึง เกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ หรือ เกษตรกรรมแบบพึ่งตนเองนี้ อาศัยฐานการผลิต ห้าประการด้วยกัน เราจะสังเกตเห็นได้ด้วยว่า ฐานการผลิต ทั้งห้าประการนี้ ชาวบ้านสามารถจัดหาหรือจัดสร้างขึ้นแก่ตนเองได้ โดยไม่ต้องอาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์ดังที่กล่าวแล้ว แต่ในขณะเดียวกัน เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าว ก็ช่วยทำให้ฐานการผลิตทั้งห้าประการของชาวบ้าน มีความแข็งแกร่งขึ้นด้วย ฐานการผลิตทั้งห้าประการนั้นคือ

1. ทรัพยากรธรรมชาติ 2. แรงงานและการจัดการด้านแรงงาน 3. ความรู้และเทคโนโลยี
4. วัฒนธรรมที่ช่วยเสริมระบบการผลิต 5. อิสรภาพจากตลาดเราจะพิจารณาฐานการผลิต ทั้ง 5 ประการนี้โดยละเอียด เพราะจากฐานการผลิตนี้เอง ที่ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจ, การเมือง, และวัฒนธรรมได้

จุฬารัตน์ (2544) ได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองความหมายของการเฝ้าอยู่เฝ้ากินของชุมชนเบ๊ย กุดชุม จ.ยโสธร ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ เน้นการทำเอง กินเอง ใช้เอง เหลือจึงขาย ผลิตปัจจัยสี่ ทำการเกษตรเพื่อสิ่งแวดล้อม มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เน้นการแลกเปลี่ยน มากกว่าการซื้อขาย

2. สุขภาพ สามารถดูแลสุขภาพของตนเองครอบครัวและคนในชุมชนได้ มีศูนย์สุขภาพให้ความรู้เรื่องสุขภาพ

3. ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูป่าชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์

4. จิตใจ มีศีล 5 ละอบายมุข 6 ได้ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชยัน หมั่นเพียร มีสมาธิภาวนา

5. วัฒนธรรม มีการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงามและมีการสืบทอดให้รุ่นลูกหลาน

6. การศึกษา ชุมชนจัดการศึกษาเพื่อชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้าน เข้าใจภูมิปัญญา ท้องถิ่น ผสมผสานได้อย่างเหมาะสมพึ่งตนเองได้อย่างมีสติปัญญาความสามารถ รักษาสิทธิของตนเอง มีศักดิ์ศรีในอาชีพของตนเอง

กล่าวโดยสรุป การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความสามารถในการใช้ชีวิตอยู่ได้โดยอิสระ โดยมีความมั่นคง สมบูรณ์ และยั่งยืน ในทุกๆ ด้าน โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาจากปัจจัยภายนอก

2.4 นิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน

2.4.1 ความเป็นมาของนิคมเศรษฐกิจพอเพียง

แผนบริหารราชการแผ่นดิน 4 ปี ได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดความยากจน โดยเป้าหมายที่จะแก้ไขความยากจนใน 16,735 หมู่บ้านและยกระดับรายได้คนยากจน 7.5 ล้านคน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นคนยากจนในภาคเกษตรประมาณ 6 ล้านคน ปัญหาสำคัญของความยากจนในภาคเกษตร คือ ขาดความรู้ และการจัดการทุน โครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะที่ดินทำกิน การพัฒนาดิน และน้ำ ปัญหาราคาผลผลิต และตลาด ผลการดำเนินงานของศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.) พบปัญหาที่มีการลงทะเบียนมาก คือขาดที่ดินทำกินหรือมีที่ดินแต่ไม่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว ประมาณ 4.8 ล้านราย ในจำนวนนี้เป็นผู้ไม่มีที่ดินประมาณ 2.02 ล้านราย และเป็นผู้มีที่ดินไม่เพียงพอ 1.63 ล้านราย ซึ่งเป็นเป้าหมายของการแก้ไขปัญหาความยากจนดังกล่าว (รวม 3.66 ล้านราย) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีภารกิจหลักในการจัดหาที่ดิน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการเกษตร การพัฒนาเกษตรกรในด้านความรู้ อาชีพ การจัดการ การแปรรูป การตลาด เพื่อให้ยุทธศาสตร์การจัดความยากจนบรรลุผล โดยคณะรัฐมนตรีมีมติให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจน 2 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน

2. นิคมเศรษฐกิจพอเพียง

ตามวาระการประชุมที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจน ในการประชุมคณะรัฐมนตรีอย่างเป็นทางการนอกสถานที่ ณ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2548 (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2551)

2.4.2 แนวคิดการดำเนินงานนิคมเศรษฐกิจพอเพียง

นิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ ครอบคลุมเกษตรกร ต้องตั้งอยู่บนความพอเพียง 2 เงื่อนไขได้แก่

1. มีความรู้ คือมีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเป็นองค์ความรู้ เพื่อให้พอกินพอใช้ พึ่งตนเองได้

2. มีคุณธรรม คือปรับทัศนคติให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ได้แก่ วินัยในก ออม ไม่ฟุ้งเฟ้อ วินัยตามหลักวิชาการ ในการปรับลดความสิ้นเปลือง เช่น ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเกินความจำเป็น ใช้พันธุ์พืชที่ดี ปรับโครงสร้างดินที่ถูกต้อง ไม่เผาตอซัง และมีวินัยต่อข้อกำหนดกฎเกณฑ์ของรัฐ

เพื่อให้รู้จักปฏิบัติตนอยู่ร่วมในชุมชนอย่างมีเหตุผล มีความพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกัน คือ

1. มีเหตุผล คือมีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่ โดยการวิเคราะห์พื้นที่เป็นระวาง ด้วย Digital Map ร่วมกับนำแผนแม่บทมาใช้ และชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

2. มีความพอประมาณ คือทางสายกลาง รู้จักใช้จ่ายพอเหมาะพอควร มีการทำบัญชีครัวเรือน

3. มีภูมิคุ้มกัน คือมีความเพียร ความอดทนต่อผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2551)

2.4.3 หลักการสำคัญในการดำเนินงานนิคมเศรษฐกิจพอเพียง

การแก้ไขปัญหาความยากจนในรูปแบบของนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักการสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) เพื่อให้เกษตรกรได้เข้าถึง ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และปัญญา เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. เน้นการฝึกอบรมภาคปฏิบัติ (Skill Practice) เพื่อให้เกษตรกรรู้จักการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และเข้าถึงโอกาสใหม่ๆ โดยมีการทำกินในแปลงที่ดินที่จัดให้ควบคู่ไปกับการเรียนรู้

3. เน้นการนำที่ดินที่ถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์ (Land Reform) ในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรยากจน ควบคู่กับการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. เน้นการรวมกลุ่มเกษตรกร ให้พึ่งพาช่วยเหลือกันในรูปสหกรณ์ หรือวิสาหกิจชุมชน (Business chain) สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน เพื่อช่วยเหลือด้านการตลาด อันสามารถเชื่อมโยงไปสู่การส่งออกในรูปแบบการทำ Contract Farming กับบริษัทเอกชน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2551)

2.4.4 รูปแบบการดำเนินการนิคมเศรษฐกิจพอเพียง

การดำเนินงานของนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีรูปแบบและขั้นตอนที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. จัดตั้งนิคมเศรษฐกิจพอเพียง

รวมกลุ่มสมาชิกตามหลักสหกรณ์เช่าที่ดินแปลงรวมระยะยาวจาก ส.ป.ก. ตลอดจนอาศัยเอกสารสัญญาเช่าดังกล่าวค้ำประกันการกู้ยืมเงิน เพื่อให้สหกรณ์มีทุนมาดำเนินการ

2. จัดรูปการใช้ที่ดินทั้งแปลงอย่างเป็นระบบ โดยจัดทำเขตเกษตรกรรม

2.1 ทำการผลิตเป็น Cluster เพื่อให้ได้มาตรฐาน GAP และทำ Contract Farming กับภาคเอกชนตามความเหมาะสม

2.2 สมาชิกแบ่งงานกันทำตามความถนัด ทั้งการผลิต การแปรรูป บรรจุภัณฑ์ โดยมีการทำ Branding ของนิคม

2.3 จัดให้มีกิจกรรมในมิติของสังคมร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในนิคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับสหกรณ์ และชุมชน

2.4 บูรณาการกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และเกษตรกร ในลักษณะไตรภาคี โดยภาครัฐช่วยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เป็นตัวกลางในการประนอมผลประโยชน์ของเกษตรกรและภาคเอกชน

3. สร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านนิคมเศรษฐกิจพอเพียงชุมชน เพื่อรองรับการให้บริการเกษตรกรยากจนที่ขึ้นทะเบียน

3.1 สร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องควบคู่กับการรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีการพึ่งพาช่วยเหลือกัน ทั้งในด้านการผลิต และการตลาด ผ่านทางนิคมเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนและสหกรณ์

3.2 ปรับวิธีคิดจากการทำเกษตรรายย่อยเป็นการรวมกลุ่มจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ เพื่อให้มีอำนาจต่อรองและพัฒนาเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเฉพาะด้าน โดยใช้กระบวนการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน และการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในแปลงกิจกรรมที่สมัครใจ

3.3 พัฒนาศักยภาพเกษตรกรในโครงการให้สามารถเป็นวิทยากรประจำแปลงเกษตรกรรม เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระเจ้าหน้าที่ และสร้างความมั่นใจการทำประโยชน์ในที่ดิน

3.4 ขยายผลโดยการเชื่อมโยงกับโครงการต่างๆ ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

4. รวมกลุ่มเกษตรกรพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน โดยมีนิคมเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเป็นหน่วยประสานงานร่วมกับสหกรณ์ สนับสนุนให้สมาชิกที่ผ่านหลักสูตรการเรีย จากศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน นิคมเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการดำเนินการทั้งด้านการผลิต แปรรูปและการตลาด โดยอาศัยนิคมฯ และสหกรณ์ฯ เป็นศูนย์ประสานงาน ภายใต้ พรบ. ปฏิรูปที่ดิน พรบ.วิสาหกิจชุมชน และกฎกระทรวงว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2551)

2.4.5 ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการนิคมเศรษฐกิจพอเพียง

ตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 และนโยบายรัฐบาลโดยคำนึงถึงความสำเร็จบนพื้นฐานของเกษตรกรแต่ละรายดังนี้

1. ประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรโดยใช้พื้นที่น้อยที่สุด มีความเหมาะสมตามศักยภาพดิน น้ำและขีดความสามารถของเกษตรกร
2. รายได้ของเกษตรกรเพื่อยังชีพ ประมาณ 4,500 บาท/เดือน/ครัวเรือน โดยทางเลือกอาชีพที่เกษตรกรพึงพอใจ ยอมรับและไม่มีความเสี่ยง
3. คุณภาพชีวิตของเกษตรกรแต่ละราย โดยน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ในชีวิตให้ครอบครัวมีความสุขตลอดจนการอยู่ร่วมกันและการพึ่งพากันในชุมชน (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2551)

2.5 การใช้ประโยชน์ในที่ดิน

2.5.1 การใช้ประโยชน์ในที่ดินของประเทศไทย

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2552) ได้รายงานของการใช้ประโยชน์ในที่ดินทางการเกษตร ปี 2551 ดังนี้

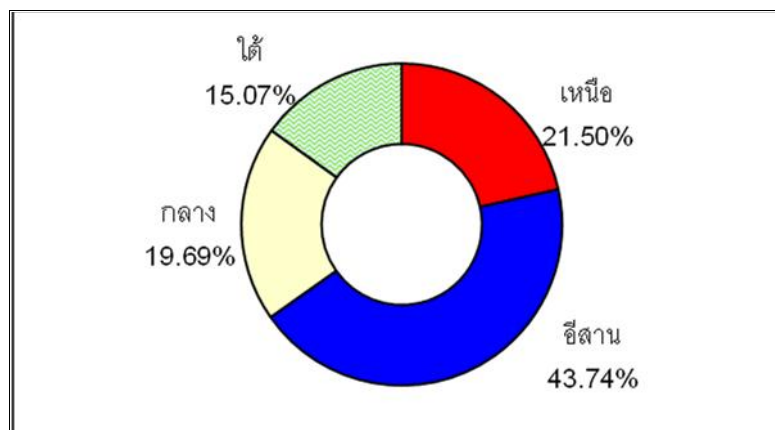
ตารางที่ 2.1 แสดงจำนวนและร้อยละของเนื้อที่ทั้งประเทศไทย จำแนกตามประเภทที่ดิน

ขนาดเนื้อที่ในประเทศไทย	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ
เนื้อที่ทั้งประเทศ	320.70	100.00
1. ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	131.78	41.09
2. ที่ป่า	99.16	30.92
3. ที่ดินไม่ได้จำแนก	89.76	27.99

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2552

จากตารางที่ 2.1 แสดงให้เห็นว่า เนื้อที่ประเทศไทยทั้งสิ้นประมาณ 321 ล้านไร่ มีเนื้อที่เพื่อทำการเกษตรมากที่สุด ประมาณ 132 ล้านไร่ คิดเป็น ร้อยละ 41 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ

จากภาพที่ 2.4 แสดงให้เห็นว่าเนื้อที่ทางการเกษตรของประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในภาคอีสาน ประมาณ 58 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 44 ของเนื้อที่ทำการเกษตรทั้งหมด รองลงมา คือ ภาคเหนือ และภาคอีสาน ร้อยละ 22 และ 20 ตามลำดับ

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2552

ภาพที่ 2.4 แสดงร้อยละของเนื้อที่ทางการเกษตร จำแนกตามรายภาค

จากตารางที่ 2.2 แสดงให้เห็นว่าเนื้อที่ทางการเกษตรของประเทศไทย โดยครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทางการเกษตรทั่วประเทศเป็นพื้นที่ทำนา (ร้อยละ 50) ส่วนเนื้อที่ปลูกพืชไร่ และ ไม้ผลไม้ยืนต้นมีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือประมาณ 1 ใน 5 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั่วประเทศ

ตารางที่ 2.2 จำนวนและร้อยละของเนื้อที่ถือครองทางการเกษตร จำแนกตามการชนิดพืช

รายการ	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		ทั่วประเทศ	
	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ
เนื้อที่ถือครอง ทางการเกษตร		28.33		57.64		25.95		19.86		131.78
1. ที่นา	14.73	51.99	37.67	65.35	10.11	38.96	3.03	15.26	65.54	49.73
2. พืชไร่	8.92	31.49	10.72	18.60	8.50	32.76	0.04	0.20	28.18	21.39
3. ไม้ผลไม้ยืนต้น	2.83	9.99	4.59	7.96	5.16	19.88	15.56	78.35	28.14	21.35
4. อื่นๆ	1.85	6.53	4.66	8.09	2.18	8.40	1.23	6.19	9.92	7.53

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2552

จากสถิติการใช้เนื้อที่ทางการเกษตร การใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในปี 2552 ซึ่งจะเห็นได้ว่าพืชหลักคือข้าวมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย ส่วนการทำพืชไร่ กลับมีพื้นที่เพาะปลูกน้อยลงตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตามเห็นได้ว่าช่วงปี 2549-2552 พื้นที่ปลูกพืชไร่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สำหรับไม้ผลไม้ยืนต้นมีแนวโน้มพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นในทุกปี (ตารางที่ 2.3)

ตารางที่ 2.3 สถิติการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร ปี 2540-2552

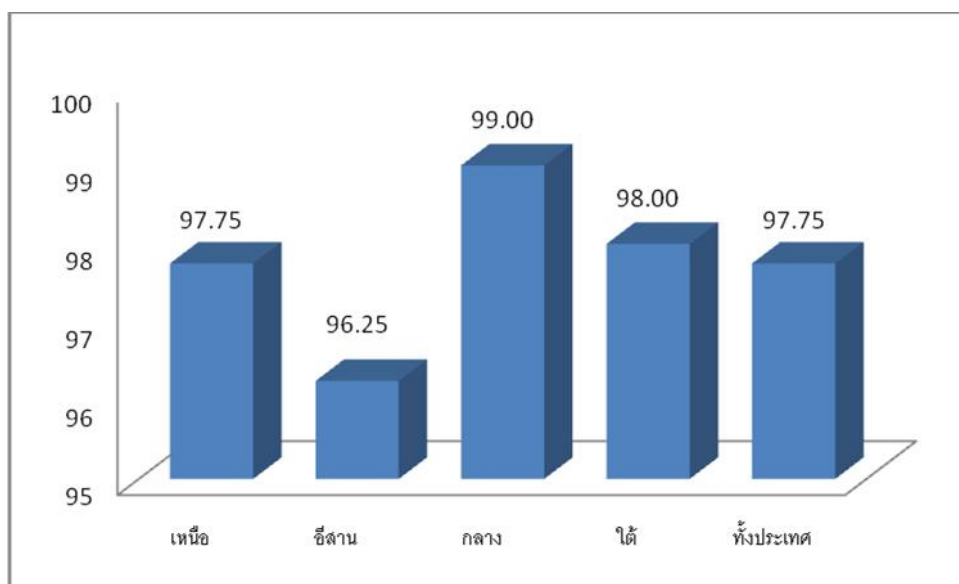
รายการ	ทำนา		ทำไร่		ไม้ผลไม้ยืนต้น		อื่นๆ		เนื้อที่รวมทั้งประเทศ	
	เนื้อที่	ร้อยละ	เนื้อที่	ร้อยละ	เนื้อที่	ร้อยละ	เนื้อที่	ร้อยละ	เนื้อที่	ร้อยละ
	(ล้านไร่)		(ล้านไร่)		(ล้านไร่)		(ล้านไร่)		(ล้านไร่)	
2540	66.70	50.88	30.10	22.96	24.13	18.40	10.18	7.76	131.11	100.00
2541	65.91	50.55	29.05	22.28	25.08	19.23	10.35	7.94	130.39	100.00
2543	65.41	49.86	28.54	21.75	26.35	20.08	10.90	8.31	131.20	100.00
2544	65.22	49.76	28.24	21.55	26.58	20.29	11.02	8.40	131.06	100.00
2545	65.12	49.75	28.03	21.41	26.64	20.35	11.10	8.49	130.89	100.00
2546	64.89	49.66	27.94	21.38	26.76	20.48	11.09	8.48	130.68	100.00
2547	64.66	49.55	27.79	21.30	26.84	20.57	11.19	8.58	130.48	100.00
2548	63.86	49.02	27.40	21.03	27.79	21.33	11.23	8.62	130.28	100.00
2549	63.55	48.78	27.25	20.91	28.63	21.97	10.86	8.34	130.29	100.00
2552	65.54	49.73	28.18	21.39	28.14	21.35	7.53	7.53	131.78	100.00

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2552

2.5.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน

วนรัตน์ (2552) ได้รายงานผลการติดตามการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ปีการเพาะปลูก 2551 พบว่าเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงทำประโยชน์ที่ดินด้วยตนเอง คิดเป็นร้อยละ 97.75 โดยเกษตรกรในภาคกลางและภาคใต้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยตนเองสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 99 และ 98 ตามลำดับ ส่วนเกษตรกรในภาคอีสาน มีการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยตนเองน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96 (ภาพที่ 2.5)

เมื่อดูการใช้ประโยชน์ในด้านพืช พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ คือ 1 ใน 3 ของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกไม้ผล รองลงมาคือ ยางพารา ประมาณ 1 ใน 4 ของเกษตรกรที่ปลูกพืชทั้งหมด

ที่มา: วารัตน์, 2552

ภาพที่ 2.5 แสดงร้อยละของเกษตรกรที่มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินด้วยตนเอง

เมื่อพิจารณาการปลูกพืชในแต่ละภาค พบว่า เกษตรกรในภาคเหนือปลูกไม้ผล และมันสำปะหลังมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68 และ 28 ตามลำดับ ส่วนภาคอีสาน มากกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรมีอาชีพทำนา รองลงมา คือ ไม้ผล (ร้อยละ 59 และร้อยละ 26 ของเกษตรกรในภาคตามลำดับ) ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรภาคกลางที่ส่วนใหญ่ ปลูกยางพารา รองลงมา คือปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 31 และ ร้อยละ 22 ตามลำดับ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับเกษตรกรทางภาคใต้ที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรปลูกยางพาราเป็นพืชหลัก รองลงมา คือไม้ผล คิดเป็นร้อยละ 56 และร้อยละ 43 ตามลำดับ (ตารางที่ 2.4)

ผลการติดตามด้านปศุสัตว์พบว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่เลี้ยงโคเนื้อ รองลงมาเลี้ยงไก่ เมื่อพิจารณาตามรายภาคพบว่าภาคเหนือ เกษตรกรเลี้ยงไก่พื้นเมืองมากที่สุด ภาคเหนือและภาคอีสาน เลี้ยงโคเนื้อและไก่มากที่สุด ภาคกลางเลี้ยงโคนมมากที่สุด ส่วนเกษตรกรภาคใต้เลี้ยงไก่มากที่สุด (วารัตน์, 2552)

ตารางที่ 2.4 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามชนิดพืช

รายการ	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		ทั่วประเทศ	
	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ล้านไร่)	ร้อยละ
จำนวนตัวอย่าง	391		385		396		392		1,564	
1. ไม้ผล	267	68.29	100	25.97	34	8.59	168	42.86	569	36.38
2. ยางพารา	26	6.65	25	6.49	124	31.31	220	56.12	395	25.25
3. ข้าว	73	18.67	227	58.96	10	2.53	-	-	310	19.82
4. มันสำปะหลัง	110	28.13	89	23.12	77	19.44	-	-	276	17.64
5. ผัก	85	21.74	11	2.86	63	15.90	21	5.36	180	11.51
6. ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	79	20.20	-	-	78	19.70	-	-	157	10.03

เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1

ที่มา: วารสาร, 2552

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุภาพร (2541) ได้ทำการศึกษา สภาพการใช้ที่ดินของเกษตรกรตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร พบว่า สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับ อายุ รายได้ ขนาดพื้นที่ถือครอง และจำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือน ส่วนการจัดการในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปรับปรุงดินดินมีความสัมพันธ์ ทางบวกกับ รายได้ ขนาดพื้นที่ถือครอง และการได้รับข่าวสารการเกษตร ในส่วนของปัญหาในการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ตรงกับสมรรถนะของที่ดิน ปุ๋ยมีราคาแพง ขาดแคลนแหล่งน้ำทางการเกษตร เกิดการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืชอยู่เสมอ และผลผลิตที่ได้รับไม่คุ้มกับการลงทุน

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (2542) รายงานผลการติดตามการทำประโยชน์ในที่ดิน โครงการกองทุนที่ดิน 5 จังหวัด ประกอบด้วย ชัยนาท ขอนแก่น ร้อยเอ็ด สุรินทร์ และศรีสะเกษ เกษตรกรจำนวน 252 ราย พบว่า จากการติดตามผลครั้งที่ 1 (เม.ย – ก.ย. 2541) มีเกษตรกรทำประโยชน์เต็มแปลง จำนวน 187 ราย ใช้ประโยชน์เป็นบางส่วนจำนวน 12 ราย และไม่ทำประโยชน์จำนวน 30 ราย เมื่อติดตามผลครั้งที่ 2 (ต.ค 2541 – มี.ค. 2542) มีเกษตรกรทำประโยชน์เต็มแปลงจำนวน 165 ราย ใช้ประโยชน์เป็นบางส่วนจำนวน 43 ราย และไม่ทำประโยชน์จำนวน 23 ราย สาเหตุที่เกษตรกรใช้ประโยชน์ไม่เต็มแปลงเนื่องจาก ขาดแคลนเงินทุนและสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสม

นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรมีรายได้เป็นเงินสดสุทธิต่ำกว่ารายจ่ายในครัวเรือน และรายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำงานนอกภาคการเกษตร

จากการศึกษาของมูลนิธิสถาบันที่ดิน (2544) พบว่า ระดับการใช้ประโยชน์ที่ดินจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสัดส่วนของทุนและแรงงานที่ใช้ในที่ดินหนึ่งหน่วย หรืออีกนัยหนึ่งระดับการใช้ประโยชน์จากที่ดินจะอยู่ในเกณฑ์สูงถ้าสัดส่วนของทุนและแรงงานต่อที่ดินหนึ่งหน่วยนั้นอยู่ในระดับสูง และในทางตรงข้ามกันระดับการใช้ที่ดินจะอยู่ในระดับต่ำ ถ้าสัดส่วนของทุนและแรงงานเป็นการใช้ที่ดินหนึ่งหน่วยอยู่ในระดับต่ำ

นนทียา และณรงค์ (2547) ประเมินผลการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของเกษตรกรในโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยจังหวัดยโสธร พบว่า หลังจากปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตสู่เกษตรกรรมยั่งยืนแล้ว เกษตรกรตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาหารพอเพียงต่อการบริโภคภายในครัวเรือน โดยที่ร้อยละ 96 ของเกษตรกรตัวอย่างมีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน และร้อยละ 60 ของเกษตรกรตัวอย่างมีอาหารประเภทปลา ผัก ผลไม้ และสมุนไพรเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันเกษตรกรตัวอย่างส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายด้านการผลิตลดลงในด้านเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และสมุนไพรกำจัดศัตรูพืช นอกจากนี้การจ้างแรงงานยังลดลง มีการใช้แรงงานภายในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น

ชนินทร และสุรเชษฐ์ (2548) ให้ความเห็นว่า เกษตรกรที่ไม่ทำประโยชน์ในที่ดินด้วยตนเองส่วนใหญ่ (ร้อยละ 51.9) ซึ่งสาเหตุที่เกษตรกรไม่ทำประโยชน์ในที่ดินด้วยตนเองมีหลายประการแต่สาเหตุหลัก ได้แก่ ประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่าการเกษตร (ร้อยละ 24.2) รองลงมาคือ ไม่มีแรงงาน (ร้อยละ 21.9) และขาดเงินทุน (ร้อยละ 19.8) อย่างไรก็ตาม ประมาณร้อยละ 68 ของเกษตรกรที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเองทราบว่าการให้บุคคลอื่นเข้าทำประโยชน์ในที่ดินแทนเป็นการผิดระเบียบของ ส.ป.ก. และอาจสิ้นสิทธิการเข้าทำประโยชน์ในที่ดินและต้องออกจากที่ดิน ส่วนผู้ที่เข้าทำประโยชน์แทนนั้นพบว่า ประมาณร้อยละ 87 เป็นเกษตรกรซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ได้รับ ส.ป.ก. 4-01 แล้ว

ทองแท่ง ชูชาติวัฒน์ และคณะ (2550) ได้ทำการศึกษา การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินที่เกิดประโยชน์สูงสุด ศึกษากรณีขนาดการถือครองจำนวนน้อย (ไม่เกิน 10 ไร่ ต่อครัวเรือน) ผลการศึกษาเกษตรกรทุกรายใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างเต็มพื้นที่ แต่ไม่มีรูปแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับขนาดการถือครอง ภูมิประเทศ และแนวคิดในการทำกิจกรรมทางเกษตรของแต่ละคน และการใช้ประโยชน์ของเกษตรกรส่งผลต่อรายได้หมุนเวียนตลอดปี รูปแบบการผลิตมีหลากหลายและไม่พบการทำเกษตรเชิงเดี่ยวในพื้นที่ขนาดเล็ก

กานดาพันธุ์ (2551) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีการจัดสรรพื้นที่ตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่โดยแบ่งเป็นพื้นที่สระน้ำ ทำนา และปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น ร้อยละ 92.19 ทั้งนี้เกษตรกรโครงการฯ มีความต้องการที่จะดำเนินการตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ต่อไปคิดเป็นร้อยละ 98.44 จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบจำลองโลจิสติกพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งพาตนเองตามเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ในจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจมีผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรโครงการฯ ณ ระดับนัยสำคัญเท่ากับ 0.01

วนรัตน์ (2552) พบว่าเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ร้อยละ 42 สัดส่วนดังกล่าวสูงกว่าจำนวนเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ประมาณ ร้อยละ 19 (เกียรติยศ และ อาภาพรณ, 2552)

บทที่ 3

วิธีการติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และการพึ่งพาตนเอง
แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน มีวิธี
ติดตามและประเมินผลดังนี้

3.1 กรอบแนวคิดและเกณฑ์การติดตามและประเมินผล

เพื่อให้การติดตามและประเมินผลในครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น
ผู้ติดตามจึงกำหนดกรอบและเกณฑ์ในการติดตามและประเมินผล ดำเนินการติดตามใน 3 ประเด็น
หลัก คือ

(1) การใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร ได้แก่ การทำประโยชน์ที่ดินด้วยตนเอง เนื้อที่
ที่ใช้ประโยชน์ การเพาะปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการเลี้ยงสัตว์น้ำ

(2) การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การปรับเปลี่ยนวิธีการ
ผลิต การรับการอบรมของเกษตรกร รูปแบบการผลิต ลักษณะของรายได้ และรูปแบบการลงทุน
การผลิต

(3) การพึ่งพาตนเองของเกษตรกร ได้แก่ ด้านระบบการผลิต ด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี
และ ด้านการดำรงชีพ

สำหรับการประเมินผลครั้งนี้ได้นำแนวคิดของ Stake มาประยุกต์ โดยทำการประเมินผล
ผลลัพธ์ หรือ ผลการดำเนินงานของโครงการ (Outcome) เท่านั้น โดยทำการเปรียบเทียบ ผลที่เกิดขึ้น
จริงในเชิงประจักษ์ กับผลที่คาดหวังไว้ตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ใน 2 ประเด็น คือ 1) ร้อย
ละของเกษตรกรที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน ไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 85 และ 2) ร้อยละของเกษตรกรที่มี
การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 52.9 ตามคำรับรองการปฏิบัติราชการ สำนักงานการ
ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ประจำปีงบประมาณ 2553 ตามตัวชี้วัดที่ 2.1 และ ตัวชี้วัดที่ 3.1.1 (ดัง
แสดงตาม ภาคผนวก ค) รายละเอียดตามตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 กรอบแนวคิดและเกณฑ์การประเมินผล

วัตถุประสงค์	ประเด็นการประเมิน	ตัวชี้วัด	หน่วย	เกณฑ์
1. เพื่อติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน	1. การใช้ประโยชน์ที่ดิน	1.1 จำนวนเกษตรกรที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน 1.2 จำนวนเนื้อที่ที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร	ราย ไร่	1. ร้อยละ 85 ของจำนวนเกษตรกรมีการใช้ประโยชน์ที่ดิน 2. ร้อยละ 85 ของเนื้อที่ที่ใช้ทางการเกษตร
2. เพื่อติดตามและประเมินผลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	1. การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	1.1 จำนวนเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง 1.2 จำนวนเกษตรกรที่มีความรู้ความเข้าใจวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง 1.3 ลักษณะหรือรูปแบบของการผลิตทางการเกษตร 1.4 ลักษณะผลตอบแทนจากการจำหน่ายผลผลิต 1.5 จำนวนกิจกรรมที่ลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร	ราย ราย รูปแบบ รูปแบบ กิจกรรม	1. ร้อยละ 52.90 ของเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อติดตามการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน	1. การพึ่งพาตนเองด้านระบบการผลิต	1.1 จำนวนเกษตรกรที่มีรูปแบบการผลิตที่สอดคล้องตามเกษตรแนวใหม่ 1.2 ปัจจัยการผลิต 1.3 การลดการใช้สารเคมี 1.4 การเพิ่มการใช้สารอินทรีย์	ราย กิจกรรม ราย ราย	

วัตถุประสงค์	ประเด็นการประเมิน	ตัวชี้วัด	หน่วย	เกณฑ์
	2. การพึ่งพาตนเองด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี	2.1 มีแหล่งเรียนรู้ 2.2 การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในระบบการผลิต	ราย ราย	
	3. การพึ่งพาตนเองด้านการดำรงชีพ	3.1 รายได้ 3.2 เงินออม 3.3 การมีอาหารตลอดปี 3.4 ความสามารถในการชำระหนี้ 3.5 มีกิจกรรมด้านเทคโนโลยี/การแปรรูป/ การมีรายได้เสริม/เพิ่มมูลค่าผลผลิต	ราย ราย ราย ราย ราย	

การประเมินผลการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรมีการตั้งเกณฑ์ขึ้นใหม่ เปรียบเทียบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากการติดตาม โดยได้มีการกำหนดเกณฑ์การประเมิน จากการประชุมสัมมนาหลักสูตร เทคนิคการติดตามและประเมินผล จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน และผู้บริหารบางส่วนของ ส.ป.ก. ภายใต้การควบคุมของ รศ.ดร. พีรพงศ์ ทิพนาค โดยการใช้เกณฑ์การประเมินผลการพึ่งพาตนเอง โดยการให้คะแนนเต็ม 100 คะแนน การแบ่งน้ำหนักการให้คะแนน เป็น 3 ด้านหลักๆ คือ ด้านระบบการผลิต ด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี และด้านการดำรงชีพ รายละเอียดการให้น้ำหนัก ดังนี้

1. ด้านระบบการผลิต ให้น้ำหนักในการประเมิน 40 คะแนน แบ่งคะแนนเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.1 รูปแบบการผลิต 10 คะแนน ซึ่งมีการตั้งเกณฑ์การประเมินให้คะแนนดังนี้

- 1) รูปแบบการผลิตตามแนวทางเกษตรแนวใหม่ 10 คะแนน
- 2) รูปแบบการผลิตเชิงเดี่ยว 5 คะแนน

1.2 ปัจจัยการผลิต 10 คะแนน มีการตั้งเกณฑ์การประเมินให้คะแนน โดยให้คะแนนจากการตอบคำถามในแต่ละข้อๆ ละ 3.3 คะแนน (แบบสอบถาม ข้อ 4.6)

1.3 การใช้สารเคมี 10 คะแนน ประเมินผลจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ฮอร์โมนในปัจจุบัน (แบบสอบถาม ข้อ 3.9) เฉลี่ยทุกข้อรวมกัน อยู่ในเกณฑ์น้อยลงมา (ค่าเฉลี่ยต่ำกว่า 2.50) จากการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลค่าเฉลี่ย ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 0.00 – 1.50 หมายถึง ใช้น้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.51 – 2.50 หมายถึง ใช้น้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51 – 3.50 หมายถึง ใช้งานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51 – 4.50 หมายถึง ใช้งานมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง ใช้งานมากที่สุด

1.4 การใช้สารอินทรีย์ 10 คะแนน ประเมินจากการใช้ ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ การใช้ปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยคอก และสารสกัดธรรมชาติ ในปัจจุบัน (แบบสอบถาม ข้อ 3.9) เฉลี่ยอยู่ในระดับ ปานกลางขึ้นไป (ค่าเฉลี่ยสูงกว่า 2.51) โดยใช้เกณฑ์การประเมินเช่นเดียวกับเกณฑ์การใช้สารเคมีข้างต้น

2. ด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี 20 คะแนน แบ่งเกณฑ์การให้คะแนน ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

2.1 แหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง 10 คะแนน ประเมินจากความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ในแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ประเมินจากการตอบในแบบสอบถาม ข้อที่ 4.2 ข้อใดข้อหนึ่ง

2.2 การนำความรู้ไปใช้ 10 คะแนน ประเมินจากการนำความรู้จากแหล่งเรียนรู้มาไปปรับใช้ (แบบสอบถาม ข้อ 4.3)

3. ด้านการดำรงชีพ 40 คะแนน แบ่งคะแนน เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

3.1 รายได้ 10 คะแนน ประเมินผลจาก เกษตรกรที่มีรายได้สุทธิทางการเกษตร (รายได้ทางการเกษตร - รายจ่ายทางการเกษตร) มากกว่า 54,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ประเมินผลให้ 10 คะแนน

3.2 การมีเงินออม 10 คะแนน ประเมินผลการให้ 10 คะแนน จากเกษตรกรผู้มีเงินออม ตามแบบสอบถาม ข้อ 4.4 (4)

3.3 การมีอาหารบริโภคในครัวเรือนตลอดปี 10 คะแนน ประเมินผลจากเกษตรกรที่มีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน จากการตอบแบบสอบถาม ข้อ 4.7 จำนวน 5 ข้อๆ ละ 2 คะแนน

3.4 ความสามารถในการชำระหนี้ 5 คะแนน ประเมินผลจากแบบสอบถาม ข้อ 4.5 โดยให้คะแนน ดังนี้

1) เกษตรกรที่ไม่มีหนี้ และเกษตรกรที่ชำระหนี้ได้ตรงตามกำหนดทุกครั้ง ให้ 5 คะแนน

2) เกษตรกรที่ชำระหนี้ได้ตรงตามกำหนดบางครั้ง ให้ 2.50 คะแนน

3.5 การมีกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย 5 คะแนน โดยประเมินผลจากการมีกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย จากการตอบแบบสอบถาม ข้อ 4.8 จำนวน 5 ข้อๆ ละ 1 คะแนน

การประเมินผลและการแปรความ จากการให้คะแนนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในประเด็นต่างๆ ข้างต้น โดยจัดลำดับคะแนนและการแปรความ ดังนี้

- 80-100 คะแนน หมายถึง พึ่งพาตนเองได้ในระดับดีมาก
- 70-79 คะแนน หมายถึง พึ่งพาตนเองได้ในระดับดี
- 60-69 คะแนน หมายถึง พึ่งพาตนเองได้ในระดับพอใช้
- ต่ำกว่า 59 คะแนน หมายถึง พึ่งพาตนเองได้ในระดับน้อย

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ เกษตรผู้ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน พื้นที่นิคมเศรษฐกิจพอเพียง ในพื้นที่ 11 นิคม โดยการใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling)

ขั้นตอนที่ 1 สุ่มภาค แบ่งเป็น 4 ภาค เลือกแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Sampling)

ขั้นตอนที่ 2 สุ่มนิคม 11 นิคม จากทั้งหมด 86 นิคม แบ่งตามสัดส่วนได้นิคมที่ตกเป็นตัวอย่างภาคเหนือ 3 นิคม ภาคอีสาน 3 นิคม ภาคกลาง 3 นิคม ภาคใต้ 2 นิคม โดยการใช้การสุ่มอย่างแบบระบบ (Systematic random Sampling) เรียงลำดับนิคมทั้งหมดตามปีที่จัดตั้งนิคมฯ ตั้งแต่ ปี 2549 ถึง 2552

ขั้นตอนที่ 3 สุ่มตัวอย่างเกษตรกร จากนิคมตัวอย่าง 11 นิคม ประชากรทั้งสิ้น 9,348 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยการใช้เกณฑ์ Neuman (อ้างอิงใน พิชิต, 2548 ตามตารางที่ 3.2) จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 1,870 ราย แบ่งตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละนิคม และใช้การสุ่มอย่างมีระบบ (Systematic random Sampling) ดังแสดงตามตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.2 การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยเกณฑ์ Neuman

จำนวนประชากร	จำนวนขนาดตัวอย่าง (%)
ต่ำกว่า 1,000 คน	30
จำนวนไม่เกิน 10,000 คน	20
จำนวน 10,000 แต่ไม่เกิน 150,000 คน	10
มากกว่า 150,000 คนขึ้นไป	1
จำนวนกว่า 10 ล้านขึ้นไป	0.025

ที่มา : พิชิต, 2548

ตารางที่ 3.3 แสดงผลการสุ่มตัวอย่าง

ลำดับ ที่	ภาค/จังหวัด	พื้นที่ดำเนินการ	จำนวนประชากร (ราย)	จำนวนตัวอย่าง (ราย)
รวม 4 ภาค		11	9,348	1,870
ภาคเหนือ		3	4,421	884
1	เชียงราย	ต.ไม้ยา อ.พญาเม็งราย	485	97
2	ตาก	ต.เชียงทอง กิ่งอ.วังเจ้า	1,798	360
3	นครสวรรค์	ต.แม่วงก์ อ.แม่วงก์	2,138	427
ภาคอีสาน		3	1,649	330
1	บุรีรัมย์	ต.ลำดวน อ.กระสังข์	294	59
2	ศรีสะเกษ	ต.ตระการ อ.กันทรลักษณ์	356	71
3	หนองคาย	ต.ด่านศรีสุขกึ่ง อ.โพธิ์ตาก	999	200
ภาคกลาง		3	1,774	355
1	กาญจนบุรี	ต.หนองปลิง อ.เลาขวัญ	256	51
2	จันทบุรี	ต.ทุ่งขนาน อ.สอยดาว	1,111	222
3	ระยอง	ต.ห้วยทับมอญ อ.เขาชะเมา	407	82
ภาคใต้		2	1,504	301
1	พัทลุง	ต.ป่าพะยอม อ.ป่าพะยอม	382	77
2	สงขลา	ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ	1,122	224

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการติดตามและประเมินผล

เครื่องมือที่ใช้ในการติดตามและประเมินผลในครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสอบถามสัมภาษณ์ และแบบสังเกต ซึ่งในแต่ละแบบมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วย แบบคำถามกำหนดตัวเลือก แบบคำถามปลายเปิด และแบบวัดระดับความพึงพอใจ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกร

ตอนที่ 2 ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร

ตอนที่ 3 ข้อมูลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ของเกษตรกร

ตอนที่ 4 ข้อมูลการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

2. แบบสังเกต เพื่อตรวจสอบสภาพต่างๆ ทั้งในและโดยรอบพื้นที่ ได้แก่ สภาพดินปลูกพืช แหล่งน้ำทำการเกษตร สภาพการใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพการเลี้ยงสัตว์ และสภาพความเป็นอยู่ในครัวเรือน

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การติดตามประเมินผลครั้งนี้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยดำเนินการ ดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ได้จากการสำรวจสนาม (Field survey) โดยใช้แบบสอบถามซึ่งดำเนินการโดยผู้ประเมินและผู้ช่วยประเมิน นอกจากนี้ยังใช้แบบสังเกตในการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารของ ส.ป.ก. และเอกสารเผยแพร่ของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งข้อมูลจากเครือข่ายคอมพิวเตอร์

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ค่าสถิติที่ใช้ในการติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

1. สถิติเชิงพรรณนา เพื่ออธิบายลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ การใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความถี่ ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุด

2. สถิติเชิงอนุมาน เพื่ออนุมานข้อมูล และประมาณค่าพารามิเตอร์ โดยใช้เครื่องมือทางสถิติ (Chi-Square) ที่ระดับความเชื่อมั่น 0.05 โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

บทที่ 4

ผลการติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ได้แบ่งเป็นประเด็นสำคัญ ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกร การใช้ประโยชน์ที่ดิน การติดตามและประเมินผลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการติดตามประเมินผลการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง โดยเกษตรกรตอบแบบสอบถามทั้งหมด 2,120 ราย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกร

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกรศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับเพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การถือครองที่ดินในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง รายได้และรายจ่าย การออม และหนี้สินในครัวเรือน โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 เพศ อายุ ระดับการศึกษา

จากตารางที่ 4.1 พบว่า สัดส่วนของเกษตรกรตัวอย่างเพศชายและหญิงใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เป็นเพศชายร้อยละ 51.70 และเพศหญิงร้อยละ 48.30

เมื่อพิจารณาด้านอายุของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉลี่ยเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีอายุประมาณ 53 ปี เกษตรกรประมาณร้อยละ 85 ของเกษตรกรทั้งหมดมีอายุ 40 ปี ขึ้นไป โดยประมาณร้อยละ 30 ของเกษตรกรทั้งหมดมีอายุระหว่าง 50-59 ปี รองลงมาคือ ช่วงอายุระหว่าง 40-49 ปี (ร้อยละ 27.83) และอายุ 60 ปีขึ้นไปมีประมาณร้อยละ 28 ขณะที่เกษตรกรที่มีอายุไม่เกิน 30 ปี มีเพียงร้อยละ 1.08 เท่านั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าในเขตนิคมเศรษฐกิจพอเพียงกำลังประสบปัญหาเกษตรกรสูงวัยและขาดเกษตรกรรุ่นใหม่ผู้สืบทอดอาชีพการเกษตรในอนาคต

ด้านระดับการศึกษาของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 76.60 ของเกษตรกรทั้งหมด รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 12.45 และเกษตรกรที่จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 3.02 ส่วนเกษตรกรที่ไม่ได้เรียนหนังสือมีประมาณร้อยละ 8 ของเกษตรกรทั้งหมด

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตาม เพศ อายุ และระดับการศึกษา

(n= 2,120)

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เพศ		
หญิง	1,024	48.30
ชาย	1,096	51.70
อายุ		
22-29 ปี	23	1.08
30-39 ปี	280	13.21
40-49 ปี	590	27.83
50-59 ปี	628	29.62
60-69 ปี	356	17.22
70 ปี ขึ้นไป	234	11.04
อายุเฉลี่ย	52.77	
อายุสูงสุด	89	
อายุต่ำสุด	22	
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เรียนหนังสือ	168	7.93
ประถมศึกษา	1,624	76.60
มัธยมศึกษา	264	12.45
อุดมศึกษา	64	3.02

4.1.2 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนได้พิจารณาใน 2 ประเด็นหลัก คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และจำนวนแรงงานในครัวเรือน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

จากตารางที่ 4.2 พบว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงส่วนใหญ่ (ประมาณร้อยละ 70) มีสมาชิกในครัวเรือน 3-5 คน รองลงมา มีสมาชิกในครัวเรือนตั้งแต่ 6 คนขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 16.65 และสมาชิก 1-2 คน คิดเป็นร้อยละ 13.54 ในภาพรวมเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีสมาชิกโดยเฉลี่ย 4 คน

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

(n= 2,120)		
รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน		
1-2 คน	287	13.54
3-5 คน	1,480	69.81
6 คน ขึ้นไป	353	16.65
จำนวนสมาชิกเฉลี่ย	4.20	
จำนวนสมาชิกสูงสุด	13	
จำนวนสมาชิกต่ำสุด	1	
จำนวนแรงงานในครัวเรือน		
1-2 คน	1,351	63.73
3-5 คน	721	34.01
6 คนขึ้นไป	48	2.26
จำนวนแรงงานเฉลี่ย	2.45	
จำนวนแรงงานสูงสุด	10	
จำนวนแรงงานต่ำสุด	1	

สำหรับจำนวนแรงงานในครัวเรือนของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (คิดเป็นร้อยละ 63.73) มีแรงงานในครัวเรือนเพียง 1-2 คน และประมาณ 1 ใน 3 ของเกษตรกรทั้งหมดมีแรงงานในครัวเรือนระหว่าง 3-5 คน โดยเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.45 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือนสูงที่สุด คือ 10 คน และจำนวนแรงงานในครัวเรือนน้อยที่สุด คือ 1 คน

4.1.3 การถือครองที่ดินในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการถือครองที่ดินในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงนำเสนอใน 2 ประเด็นหลัก คือ จำนวนแปลงที่ดินที่ถือครอง ระยะเวลาในการได้รับเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. 4-01 และที่มาของการได้รับเอกสารสิทธิ รวมทั้งขนาดพื้นที่ที่ถือครอง

ข้อคิดเห็น[fHUO1]: หมายความว่า

1) ไม่ได้ทำประโยชน์ที่ดิน หรือ

2) ทำคนเดียวไม่มีคนช่วย ถ้าเป็นกรณีนี้ต้อง

ถือว่ามีแรงงาน 1 คน คือตัวเกษตรกรเอง

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

1) จำนวนแปลงที่ดินที่ถือครอง ระยะเวลาในการได้รับเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. 4-01 และที่มาของการได้รับเอกสารสิทธิ

ตารางที่ 4.3 แสดงให้เห็นว่าประมาณ 2 ใน 3 ของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงถือครองที่ดินเพียงคนละ 1 แปลง มีเกษตรกรประมาณร้อยละ 22 ถือครองที่ดินจำนวน 2 แปลง และมีเกษตรกรร้อยละ 11 ถือครองจำนวน 3 แปลง

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม จำนวนแปลงที่ดินที่ถือครอง ระยะเวลาในการได้รับเอกสารสิทธิ (ส.ป.ก. 4-01) และที่มาของการได้รับสิทธิ

(n= 2,120)

รายการ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
จำนวนแปลงที่ดินที่ถือครอง		
1 แปลง	1,412	66.60
2 แปลง	469	22.12
3 แปลงขึ้นไป	239	11.28
ระยะเวลาการได้รับเอกสารสิทธิ (ส.ป.ก. 4-01)		
1-4 ปี	261	12.94
5-9 ปี	309	15.32
10-14 ปี	909	45.07
15-19 ปี	353	17.50
20 ปีขึ้นไป	185	9.17
ระยะเวลาได้รับสิทธิเฉลี่ย	11.34	
ระยะเวลาได้รับสิทธิสูงสุด	29	
ระยะเวลาได้รับสิทธิต่ำสุด	1	
ที่มาของการได้รับเอกสารสิทธิ¹		
ถือครองเดิม	1,466	69.15
รับโอนสิทธิ	415	19.57
รับมรดกสิทธิ	317	14.95

หมายเหตุ¹ เกษตรกรสามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

เมื่อพิจารณาระยะเวลาการได้รับเอกสารสิทธิ (ส.ป.ก. 4-01) พบว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าร้อยละ 70 ได้รับเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. 4-01 มากกว่า 10 ปี โดยเกษตรกรประมาณร้อยละ 45 ได้รับเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. 4-01 ประมาณ 10-14 ปี รองลงมา คือ ระหว่าง 15-19 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.50 และเกษตรกรประมาณร้อยละ 9 ได้รับเอกสารสิทธิมากกว่า 20 ปี ส่วนเกษตรกรที่ได้รับเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. 4-01 ประมาณ 5-9 ปี และ 1-4 ปี อยู่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือคิดเป็นร้อยละ 15.32 และ 12.94 ตามลำดับ ซึ่งพบว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงระยะเวลาการได้รับเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. 4-01 โดยเฉลี่ยประมาณ 11 ปี เกษตรกรที่ได้รับเอกสารสิทธิสูงสุด คือ 29 ปี ต่ำที่สุด คือ 1 ปี

ข้อคิดเห็น [FHUO2]: ได้รับ 0 ปี หมายความว่า

1. ยังไม่ได้รับเอกสารสิทธิ

2. ได้รับแล้ว แต่ยังไม่มีถึงปี

ฉะนั้น ควรแยกออกเป็นอีก 1 หัวข้อ

ข้อคิดเห็น [FHUO3]: แล้วที่ยังข้างบนว่า 0 ปี หมายความว่าอย่างไร

เมื่อพิจารณาประเภทของการได้มาซึ่งเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. 4-01 พบว่า เกษตรกรประมาณร้อยละ 69 เป็นผู้ครอบครองเดิม และมีเกษตรกรที่ได้รับสิทธิเนื่องจา กรรับโอนสิทธิประมาณร้อยละ 20 และรับมรดกสิทธิประมาณร้อยละ 15

2) ขนาดพื้นที่ที่ถือครอง

ผลการติดตามเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของขนาดพื้นที่ถือครองซึ่งแสดงในตารางที่ 4.4 แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีขนาดพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ย 18.75 ไร่ต่อครัวเรือน ซึ่งเกษตรกรประมาณร้อยละ 65 ของเกษตรกรทั้งหมดถือครองที่ดินไม่เกิน 20 ไร่ต่อครัวเรือน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ถือครองที่ดินประมาณ 5.01-10.00 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 21) รองลงมาคือถือครองที่ดินประมาณ 10.01-15.00 ไร่ (ประมาณร้อยละ 18) ส่วนเกษตรกรที่มีขนาดการถือครองที่ดินระหว่าง 15.01-20.00 ไร่ และระหว่าง 0.1-5.00 ไร่ อยู่ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือคิดเป็นร้อยละ 13.40 และ 13.07 ตามลำดับ ส่วนเกษตรกรประมาณ 1 ใน 4 มีขนาดการถือครองที่ดินมากกว่า 25 ไร่ และมีเกษตรกรร้อยละ 2.41 ถือครองที่ดินมากกว่า 50 ไร่ ทั้งนี้ ขนาดการถือครองสูงสุด คือ 144.35 ไร่ และน้อยที่สุด คือ 0.2 ไร่

เมื่อพิจารณาขนาดการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนเป็นรายภาคพบว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงภาคเหนือ ภาคกลาง และ ภาคอีสาน มีขนาดการถือครองที่ดินไม่แตกต่างกันมากนัก คือ มีขนาดการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนเฉลี่ย 21.17, 20.87 และ 18.03 ตามลำดับ ส่วนภาคใต้ มีขนาดการถือครองที่ดินต่อครัวเรือนน้อยที่สุด คือ 13.03 ไร่ ดังแสดงในตารางที่ 4.5

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม จำนวนแปลงที่ดินที่ถือครอง

(n= 2,120)		
ขนาดเนื้อที่ถือครอง	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
0.1-5.00 ไร่	277	13.07
5.01-10.00 ไร่	439	20.71
10.01-15.00 ไร่	384	18.11
15.01-20.00 ไร่	284	13.40
20.01-25.00 ไร่	203	9.58
25.01-30.00 ไร่	142	6.70
30.01-35.00 ไร่	121	5.71
35.01-40.00 ไร่	79	3.73
40.01-45.00 ไร่	66	3.11
45.01-50.00 ไร่	74	3.49
50.01 ไร่ ขึ้นไป	51	2.41
ขนาดเนื้อที่ถือครองเฉลี่ย	18.75	
ขนาดเนื้อที่ถือครองสูงสุด	144.35	
ขนาดเนื้อที่ถือครองต่ำสุด	0.20	

ตารางที่ 4.5 ขนาดการถือครองที่ดินเฉลี่ยเป็นรายภาค

ภาค	ขนาดการถือครองเฉลี่ย (ไร่/ครัวเรือน)
เหนือ	21.17
อีสาน	18.03
กลาง	20.87
ใต้	13.03

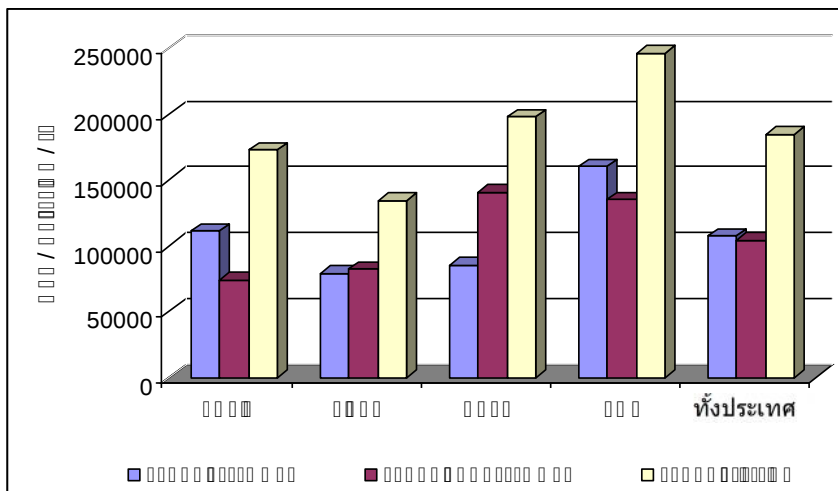
4.1.4 รายได้รายจ่าย การออม และหนี้สินในครัวเรือน

1) รายได้

เมื่อติดตามรายได้ของเกษตรกร ในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน พบว่าเกษตรกรมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 184,544 บาท/ครัวเรือน/ปี เมื่อพิจารณารายได้ครัวเรือนในแต่ละภาค พบว่าเกษตรกรภาคใต้มีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยสูงสุดประมาณ 246,254 บาท/ครัวเรือน/ปี

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

รองลงมาคือภาคกลางประมาณ 197,886 บาท/ครัวเรือน/ปี ขณะที่เกษตรกรภาคอีสานมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่ำสุดประมาณ 134,493 บาท/ครัวเรือน/ปี (ภาพที่ 4.1)

ภาพที่ 4.1 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามรายได้ของเกษตรกร

ในส่วนของการกระจายรายได้ของเกษตรกร พบว่า โดยเฉลี่ยทั้ง 4 ภาคมีการกระจายรายได้ประมาณ 107,275 บาท/ครัวเรือน/ปี ขณะที่ภาคใต้มีการกระจายรายได้สูงสุดประมาณ 160,349 บาท/ครัวเรือน/ปี รองลงมาคือภาคเหนือประมาณ 111,100 บาท/ครัวเรือน/ปี ส่วนภาคอีสานมีการกระจายรายได้ต่ำสุดประมาณ 79,119 บาท/ครัวเรือน/ปี

สำหรับรายได้จากการเกษตร พบว่า เกษตรกรในภาคกลางมีรายได้จากการเกษตรเฉลี่ยสูงสุดประมาณ 140,764 บาท/ครัวเรือน/ปี รองลงมาคือ ภาคใต้ประมาณ 134,941 บาท/ครัวเรือน/ปี ในขณะที่ภาคอีสานมีรายได้จากการเกษตรน้อยที่สุดประมาณ 82,036 บาท/ครัวเรือน/ปี

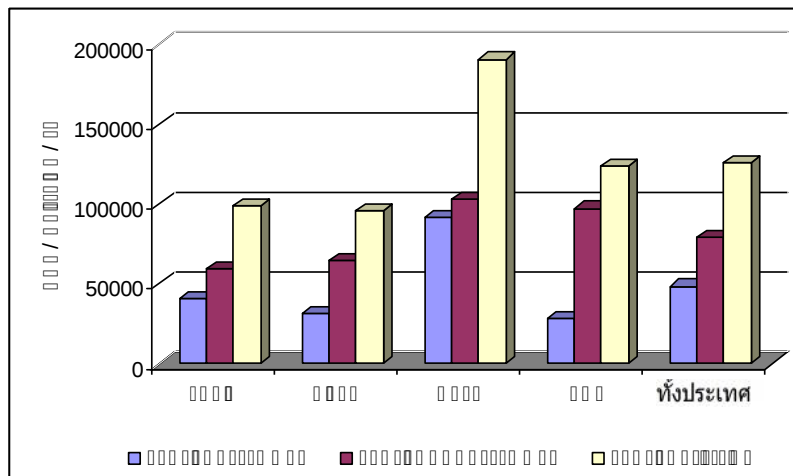
2) รายจ่าย

จากภาพที่ 4.2 พบว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ยจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 125,843 บาท/ครัวเรือน/ปี เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า เกษตรกรภาคกลางมีค่าใช้จ่ายครัวเรือนเฉลี่ยสูงสุดประมาณ 190,861 บาท/ครัวเรือน/ปี รองลงมาคือภาคใต้

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจ

พอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ประมาณ 123,568 บาท/ครัวเรือน/ปี ส่วนเกษตรกรในภาคเหนือและอีสานมีสัดส่วนรายจ่าย ครัวเรือนที่ใกล้เคียงกันคือ 98,889 บาท/ครัวเรือน/ปี และ 95,556 บาท/ครัวเรือน/ปี ตามลำดับ

ภาพที่ 4.2 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามรายจ่ายของเกษตรกร

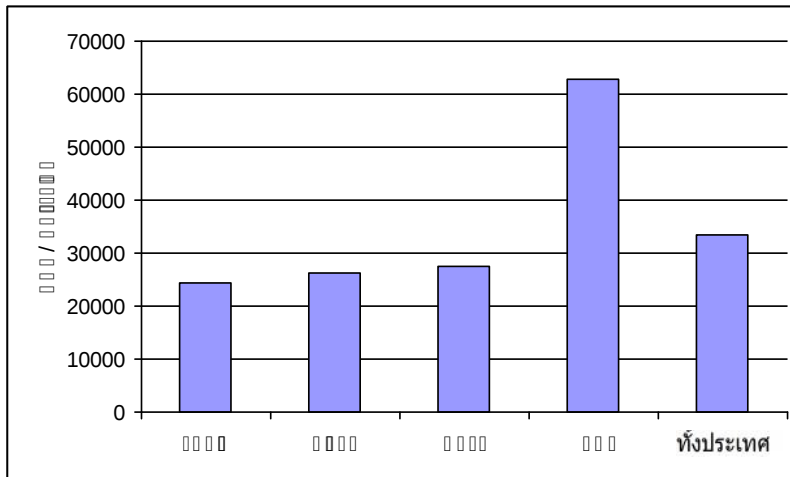
เมื่อพิจารณารายจ่ายทางการเกษตรของเกษตรกรทั่วประเทศพบว่า เกษตรกรมีรายจ่ายเฉลี่ยประมาณ 48,644 บาท/ครัวเรือน/ปี โดยภาคกลางมีรายจ่ายการเกษตรเฉลี่ยสูงสุด 91,954 บาท/ครัวเรือน/ปี และภาคใต้มีรายจ่ายการเกษตรน้อยสุดเฉลี่ย 37,998 บาท/ครัวเรือน/ปี

สำหรับรายจ่ายนอกการเกษตรของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินประเทศเฉลี่ยประมาณ 79,279 บาท/ครัวเรือน/ปี เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า เกษตรกรภาคกลางและใต้มีรายจ่ายนอกการเกษตรเฉลี่ย 103,422 บาท/ครัวเรือน/ปี และ 97,315 บาท/ครัวเรือน/ปี ตามลำดับ ซึ่งสูงกว่ารายจ่ายนอกการเกษตรของเกษตรกรภาคอีสานและภาคเหนือที่มีรายจ่ายนอกการเกษตรประมาณ 64,643 และ 59,837 บาท/ครัวเรือน/ปี ตามลำดับ

3) การออม

ผลการศึกษาการออมของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรมีการออมเฉลี่ย 33,427 บาท/ครัวเรือน และเมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า ภาคใต้มีการออมเฉลี่ยสูงสุดประมาณ 62,921 บาท/ครัวเรือน ส่วนภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคเหนือ มีการออมเฉลี่ยใกล้เคียง คือ 27,423, 26,231 และ 24,510 บาท/ครัวเรือน ตามลำดับ (ภาพที่ 4.3)

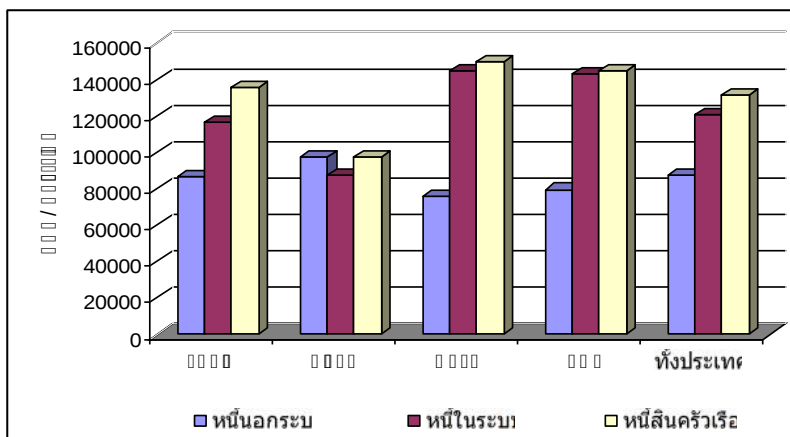
การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาพที่ 4.3 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามการออมของเกษตรกร

4) หนี้สิน

จากภาพที่ 4.4 การศึกษาหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในปฏิรูปที่ดินพบว่า ครัวเรือนของเกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ยประมาณ 131,270 บาท/ครัวเรือน

ภาพที่ 4.4 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามหนี้สินของเกษตรกร

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

เมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า เกษตรกรในภาคอีสานมีหนี้สินครัวเรือนเฉลี่ยน้อยที่สุด ประมาณ 97,708 บาท/ครัวเรือน ส่วนเกษตรกรภาคกลางและภาคใต้มีหนี้สินครัวเรือนเฉลี่ยใกล้เคียงกันคือ 149,919 บาท/ครัวเรือน และ 144,838 บาท/ครัวเรือน ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาหนี้สินในระบบและนอกระบบ พบว่า เกษตรกรมีหนี้สินในระบบและนอกระบบเฉลี่ยประมาณ 120,863 บาท/ครัวเรือน และ 87,589 บาท/ครัวเรือน ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็นรายภาคพบว่า เกษตรกรภาคใต้ ภาคกลาง และภาคเหนือ มีหนี้สินในระบบสูงกว่าหนี้สินนอกระบบ ยกเว้นเกษตรกรภาคอีสานที่มีหนี้สินนอกระบบสูงกว่าหนี้สินในระบบ

4.2 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงติดตามในประเด็น ได้แก่ จำนวนเกษตรกรที่ใช้ประโยชน์ที่ดิน จำนวนเนื้อที่ที่ใช้ประโยชน์ที่ดิน และการผลิตทางการเกษตร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.2.1 จำนวนเกษตรกรที่ใช้ประโยชน์ที่ดิน

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ภาค	ไม่ทำประโยชน์ ด้วยตนเองทั้งแปลง		ทำประโยชน์ด้วยตนเอง						รวมทั้งสิ้น	
			รวม		ทำทั้งแปลง		ทำเองบางส่วน			
	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ	ราย	ร้อยละ
รวม	85	4.01	2,035	95.99	1,979	93.35	56	2.64	2,120	100.00
เหนือ	20	3.06	634	96.94	626	95.72	8	1.22	654	100.00
อีสาน	53	9.71	493	90.30	459	84.07	34	6.23	546	100.00
กลาง	12	2.31	508	97.69	494	95.00	14	2.69	520	100.00
ใต้	0	0	400	100.00	400	100.00	0	0	400	100.00

จากตารางที่ 4.6 พบว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงประมาณร้อยละ 96 ทำประโยชน์ที่ดินด้วยตนเอง มีเกษตรกรเพียงร้อยละ 4 เท่านั้นที่ไม่ทำประโยชน์ที่ดินด้วยตนเอง

ในกลุ่มเกษตรกรที่ทำประโยชน์ด้วยตนเองสามารถแบ่งออก 2 กลุ่มย่อย คือ ทำประโยชน์ด้วยตนเองทั้งแปลง (ร้อยละ 93.35) และทำประโยชน์ด้วยตนเองบางส่วน (ร้อยละ 2.64)

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

เมื่อพิจารณาการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยตนเองของเกษตรกรเป็นรายภาค พบว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงภาคใต้ทำประโยชน์ด้วยตนเองทั้งหมด รองลงมา คือ เกษตรกรในภาคกลาง เป็นร้อยละ 97.69 ส่วนเกษตรกรในภาคเหนือและภาคอีสาน คิดเป็นร้อยละ 96.94 และ 90.29 ตามลำดับ

จากการทดสอบทางสถิติโดยใช้ Chi-square เปรียบเทียบผลที่ได้จากการติดตามกับเกณฑ์ประเมินที่ตั้งไว้คือ ร้อยละของเกษตรกรที่มี การใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยตนเอง ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 85.00 พบว่า ผลที่ได้จากการติดตามคือ เกษตรกรร้อยละ 95.99 มีการใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยตนเอง มีความแตกต่างกันในทางสถิติกับเกณฑ์ประเมินที่ตั้งไว้ (ร้อยละ 85.00) ดังนั้น การประเมินผลเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ ตามตารางที่ 4.7

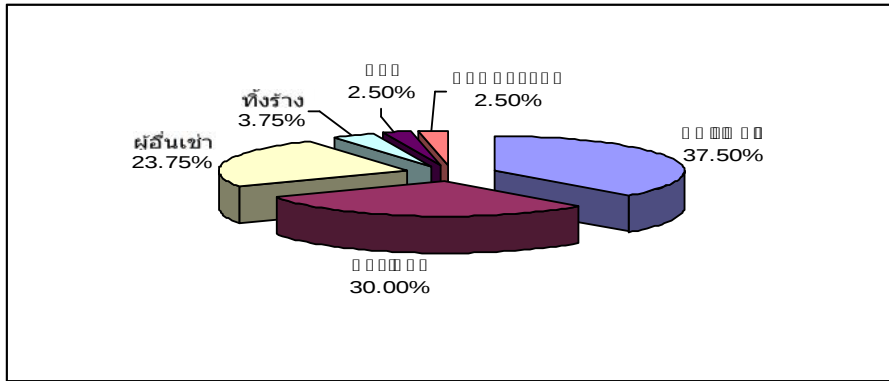
ตารางที่ 4.7 แสดงร้อยละของเกษตรกร เปรียบเทียบกับเกณฑ์ จำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ภาค	ผลการติดตาม	เกณฑ์การประเมิน	Chi Square	Sig.
ทั่วประเทศ	95.99	85.00	200.84	0.00
เหนือ	96.94	85.00	73.15	0.00
อีสาน	90.30	85.00	12	0.01
กลาง	97.69	85.00	65.7	0.00
ใต้	100.00	85.00	-	-

1) เกษตรกรที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเองทั้งแปลง

จากภาพที่ 4.5 เกษตรกรจำนวน 80 ราย ให้เหตุผลที่ไม่ทำประโยชน์ที่ดินด้วยตนเองทั้งแปลงว่า ให้ลูกทำแทน (ร้อยละ 37.50) อายุมาก (ร้อยละ 30) และให้ผู้อื่นเช่า (23.75) นอกจากนี้ยังพบว่า มีเกษตรกรที่ทิ้งร้าง ขยาย และขาดแคลนแรงงาน

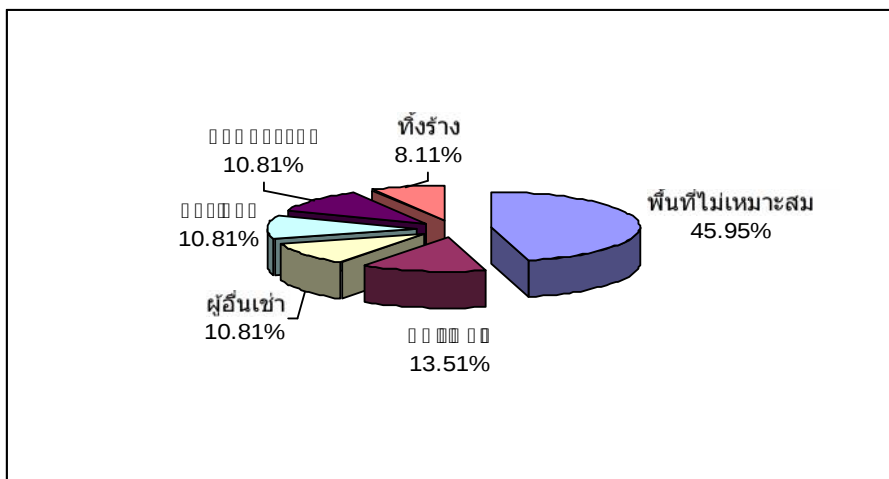
การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาพที่ 4.5 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเหตุผลที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเองทั้งแปลง

2) เกษตรกรที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเองบางส่วน

สำหรับเกษตรกรที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเองบางส่วน จำนวน 37 รายให้เหตุผลที่ไม่สามารถทำประโยชน์ในที่ดินว่า พื้นที่ไม่เหมาะสมต่อการทำเกษตร คิดเป็นร้อยละ 45.95 ของเกษตรกรทั้งหมดที่ให้เหตุผล รองลงมา คือให้ลูกทำ คิดเป็นร้อยละ 13.51 ส่วนเหตุผลว่าให้ผู้อื่นเช่า และอายุมากมีสัดส่วนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 10.81 ของเกษตรกรที่ให้เหตุผลทั้งหมด (ภาพที่ 4.6)

ภาพที่ 4.6 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเหตุผลที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเองบางส่วน

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

4.2.2 จำนวนเนื้อที่ที่ใช้ประโยชน์ในที่ดิน

จากการติดตามผลการใช้ประโยชน์ในที่ดิน พ.ที่ดินของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงร้อยละ 98 ของที่ดินทั้งหมดถูกใช้ประโยชน์ และมีที่ดินร้อยละ 2 ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เมื่อพิจารณาการใช้ประโยชน์ในที่ดินเป็นรายภาค พบว่า ที่ดินในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงภาคใต้มีการใช้ประโยชน์ทั้งหมด รองลงมา คือ ที่ดินในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงภาคกลางมีการใช้ประโยชน์ร้อยละ 99 ส่วนที่ดินในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการใช้ประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 98.86 และ 94.18 ตามลำดับ (ตารางที่ 4.8)

ตารางที่ 4.8 จำนวนและร้อยละของเนื้อที่ที่ใช้ประโยชน์ในที่ดิน จำแนกเป็นรายภาค

ภาค	ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเอง*		ทำประโยชน์ด้วยตนเอง						รวมทั้งสิ้น	
			ทำทั้งแปลง		ทำเองบางส่วน		รวม			
	จำนวน (ไร่)	ร้อยละ	จำนวน (ไร่)	ร้อยละ	จำนวน (ไร่)	ร้อยละ	จำนวน (ไร่)	ร้อยละ	จำนวน (ไร่)	ร้อยละ
รวม	835.98	2.10	38,020.86	95.65	895.07	2.25	38,915.93	97.90	39,751.91	100.00
เหนือ	157.50	1.14	13,568.38	97.99	121.00	0.87	13,689.38	98.86	13,846.88	100.00
อีสาน	573.71	5.83	8,686.37	88.25	583.07	5.92	9,269.44	94.17	9,843.15	100.00
กลาง	104.77	0.97	10,554.53	97.27	191.00	1.76	10,745.53	99.03	10,850.30	100.00
ใต้	0	0	5,211.58	100.00	0	0	5,211.58	100.00	5,211.58	100.00

หมายเหตุ : พื้นที่ที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเอง หมายถึง พื้นที่ที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเองทั้งแปลง และพื้นที่ที่ให้คนอื่นทำแทนบางส่วน

4.2.3 การผลิตทางการเกษตร

การผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงศึกษาในเรื่อง ชนิดพืช ชนิดปศุสัตว์ และชนิดสัตว์น้ำ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ชนิดพืช

ดังแสดงในตารางที่ 4.9 พบว่า เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงส่วนใหญ่ (ร้อยละ 37.35) ปลูกยางพาราเป็นพืชหลัก รองลงมา คือ มันสำปะหลัง คิดเป็นร้อยละ 36.27 ส่วนข้าว ไม้ผล และข้าวโพด มีเกษตรกรปลูกคิดเป็นร้อยละ 23.69, 15.09 และ 10.22 ตามลำดับ ส่วนที่เหลือเป็นพืชชนิดต่างๆ เช่น ลำไย ไม้เศรษฐกิจ พืชผัก มะนาว อ้อย สับปะรด และ ปาล์มน้ำมัน

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามชนิดพืช¹

ชนิดของพืช	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
จำนวนตัวอย่าง	634		493		508		400		2,035	
1. ยางพารา	29	4.57	189	38.34	164	32.28	378	94.50	760	37.35
2. มันสำปะหลัง	374	58.99	66	13.39	298	58.66	0	0	738	36.27
3. ข้าว	205	32.33	227	46.04	49	9.65	1	0.25	482	23.69
4. ไม้ผล ²	37	5.84	86	17.44	98	19.29	86	21.50	307	15.09
5. ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	138	21.77	16	3.25	54	10.62	0	0	208	10.22
6. ลำไย	108	17.03	6	1.22	0	0	0	0	114	5.60
7. ผัก ³	0	0	20	4.06	55	10.83	6	1.50	81	3.98
8. ไม้เศรษฐกิจ ⁴	12	1.98	59	11.97	0	0	6	1.50	77	3.78
9. มะนาว	56	8.83	0	0	0	0	0	0	56	2.75
10. อ้อย	15	2.37	3	0.61	25	4.92	0	0	43	2.11
11. ปาล์มน้ำมัน	0	0	1	0.20	0	0	5	1.25	6	0.29
12. หนุ่ยเลี้ยงสัตว์	0	0	0	0	0	0	3	0.75	3	0.15

หมายเหตุ¹ เกษตรกรสามารถตอบได้มากกว่า 1 ชนิด

² ได้แก่ เงาะ ทุเรียน มังคุด

³ ได้แก่ มะเขือ มะเขือเทศ ผักชี หน่อไม้ฝรั่ง ผักทอง บวบ ฯลฯ

⁴ ได้แก่ สัก สะเดา ยูคาลิปตัส ไม้

เมื่อพิจารณาชนิดพืชตามรายภาคพบว่า เกษตรกรในภาคเหนือส่วนใหญ่ (ร้อยละ 59 ของเกษตรกรในภาคเหนือ) ปลูกมันสำปะหลัง รองลงมาคือ ข้าว และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 32.33 และ 21.77 ของเกษตรกรในภาค ส่วนในภาคอีสานพบว่าปลูกข้าวมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 46 รองลงมาคือ ยางพาราคิดเป็นร้อยละ 38.34 ของเกษตรกรในภาคอีสาน

เกษตรกรเกือบ 2 ใน 3 ของภาคกลางปลูกมันสำปะหลัง รองลงมาคือยางพาราคิดเป็นร้อยละ 32.28 ของเกษตรกรในภาค สำหรับเกษตรกรในภาคใต้พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

94.50) ของเกษตรกรในภาคปลูกยางพาราเป็นพืชหลัก รองลงมาคือไม้ผลคิดเป็นร้อยละ 21.50 ของเกษตรกรในภาค

(2) ชนิดปศุสัตว์

จากตารางที่ 4.10 แสดงให้เห็นว่าจำนวนเกษตรกรที่อยู่ในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ร้อยละ 10.12 เลี้ยงโคนเนื้อ รองลงมาคือ ไก่พื้นเมืองคิดเป็นร้อยละ 7.57 และสุกรร้อยละ 1.87 ของเกษตรกรทั้งหมด

เมื่อพิจารณาตามรายภาคพบว่า เกษตรกรในภาคอีสาน ภาคใต้ และ ภาคกลางเลี้ยงโคนเนื้อมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 15.21, 15 และร้อยละ 8.66 ของเกษตรกรในแต่ละภาคตามลำดับ สัตว์เลี้ยงมากรองลงมาเป็นลำดับ 2 ในภาคใต้ ภาคอีสาน และภาคกลาง คือ ไก่ คิดเป็นร้อยละ 13.75, 7.30 และ 5.71 ของเกษตรกรในแต่ละภาคตามลำดับ ส่วนเกษตรกรในภาคเหนือเลี้ยงไก่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 5.35 ของเกษตรกรในภาค รองลงมาคือ โคเนื้อ คิดเป็นร้อยละ 4.26 ของเกษตรกรในภาคเหนือ

ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามชนิดปศุสัตว์¹

รายการ	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	634		493		508		400		2,035	
1. โคเนื้อ	27	4.26	75	15.21	44	8.66	60	15.00	206	10.12
2. ไก่	34	5.36	36	7.30	29	5.71	55	13.75	154	7.57
3. สุกร	5	0.79	8	1.62	8	1.57	17	4.25	38	1.87
4. เป็ด	1	0.16	6	1.22	0	0	7	1.75	14	0.69
5. กระบือ	0	0	11	2.23	0	0	0	0	11	0.54
6. แพะ	1	0.16	0	0	0	0	6	0	7	0.34

หมายเหตุ : ¹ เกษตรกรสามารถตอบได้มากกว่า 1 ชนิด

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

3) ชนิดสัตว์น้ำ

จากตารางที่ 4.11 แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน มีการเลี้ยงสัตว์น้ำน้อยมาก โดยมีการเลี้ยงปลาจำนวน 159 ราย และเลี้ยงกบจำนวน 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 7.81 และ 0.44 ของเกษตรกรทั้งหมดตามลำดับ

ตารางที่ 4.11 แสดงจำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม ชนิดสัตว์น้ำ

รายการ	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
จำนวน ตัวอย่าง	634		493		508		400		2,035	
1. ปลา	64	10.09	32	6.49	24	4.72	39	9.75	159	7.81
2. กบ	4	0.63	2	0.41	4	0.79	0	0	10	0.49

4.3 การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้ทำการศึกษาไป 4 ประเด็น คือ จำนวนเกษตรกรที่ปรับวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การอบรมเกี่ยวกับเกษตรใหม่และการนำไปปรับใช้ รูปแบบการผลิตและลักษณะของรายได้ และการใช้สารเคมีและสารอินทรีย์ในอดีตและปัจจุบัน

4.3.1 จำนวนเกษตรกรที่ปรับวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

จากตารางที่ 4.12 พบว่าเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงคิดเป็นร้อยละ 53.37 เมื่อพิจารณาตามรายภาคพบว่า ในแต่ละภาค มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคอีสาน มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงคิดเป็นร้อยละ 54.75, 53.47, 52.95 และ 52.54 ตามลำดับ

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.12 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการปรับวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

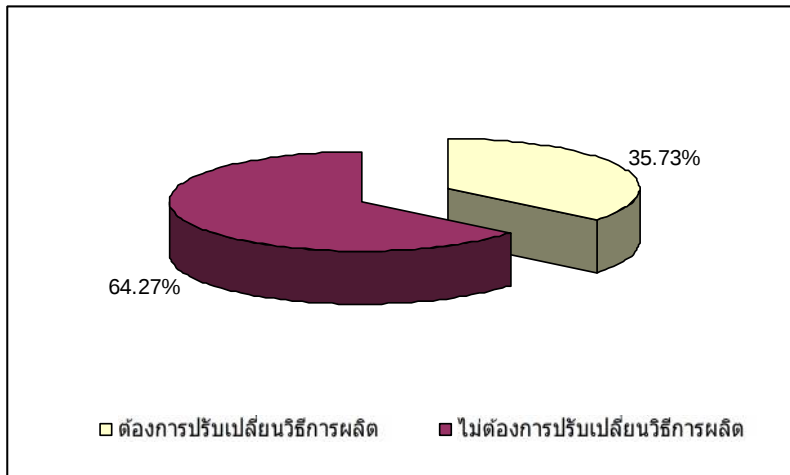
รายการ	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	634		493		508		400		2,035	
ปรับเปลี่ยน	339	53.47	259	52.54	269	52.95	219	54.75	1,086	53.37
ไม่ปรับเปลี่ยน	295	46.53	234	47.46	239	47.05	181	45.25	949	46.63
Chi-Square	0.08		0.026		0.001		0.55		1.78	
Sig.	0.77		0.87		0.981		0.46		0.67	

จากการทดสอบทางสถิติโดยใช้ Chi-square เปรียบเทียบผลที่ได้จากการติดตามกับเกณฑ์ประเมินที่ตั้งไว้คือ ร้อยละของเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตไม่ต่ำกว่าร้อยละ 52.90 พบว่า ผลที่ได้จากการติดตามคือ เกษตรกรร้อยละ 53.37 มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งไม่มีความแตกต่างกันในทางสถิติกับเกณฑ์ประเมินที่ตั้งไว้ (ร้อยละ 52.90) ดังนั้น การประเมินผลเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

1) เกษตรกรที่ไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

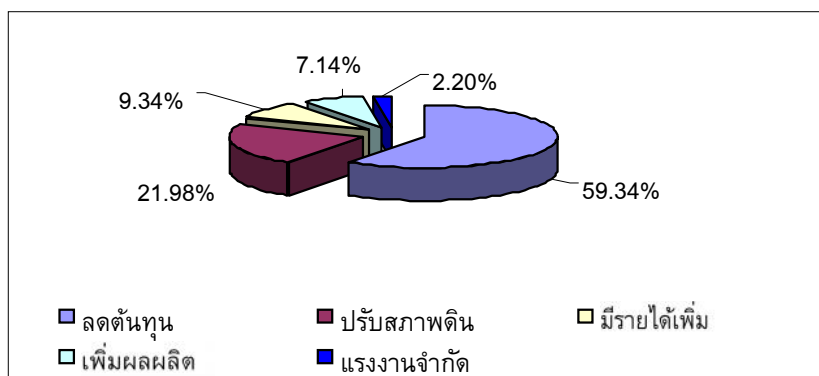
จากการตอบแบบสอบถามของเกษตรกรที่ไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 571 ราย เกี่ยวกับความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต พบว่า เกษตรกรร้อยละ 35.73 ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนเกษตรกรอีกร้อยละ 64.27 ไม่ต้องการที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (ภาพที่ 4.7)

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาพที่ 4.7 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามความต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต

ผู้ตอบแบบถาม 182 รายได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุผลที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงว่า ต้องการลดต้นทุนการผลิตมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 59.34 รองลงมาคือ ต้องการปรับสภาพดินคิดเป็นร้อยละ 21.98 ของเกษตรกรที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (ภาพที่ 4.8)

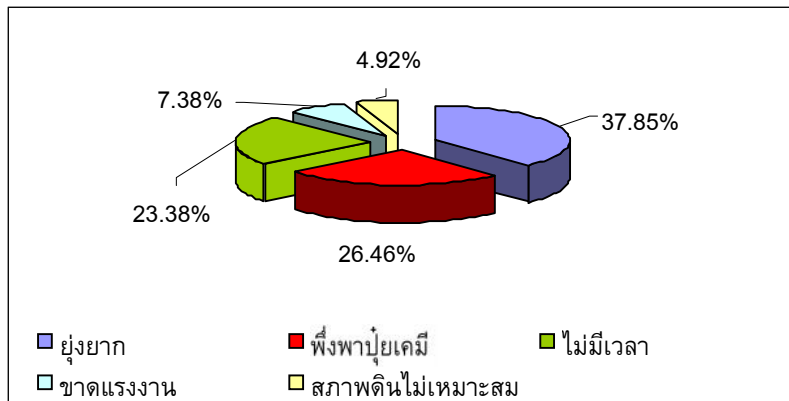

ภาพที่ 4.8 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเหตุผลที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต

เมื่อพิจารณาเหตุผลของผู้ที่ไม่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 325 ราย พบว่า เกษตรกรร้อยละ 37.85 เห็นว่าการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตาม

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้นยุ่งยาก รองลงมาคือ ยังต้องพึ่งพาปุ๋ยเคมีในการทำการเกษตร (ร้อยละ 26.46) ไม่มีเวลา (ร้อยละ 23.38) และขาดแคลนแรงงาน (ร้อยละ 7.38) (ภาพที่ 4.9)

ภาพที่ 4.9 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามเหตุผลที่ไม่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต

4.3.2 การอบรมเกี่ยวกับเกษตรแนวใหม่และการนำไปปรับใช้

การอบรมเกี่ยวกับเกษตรกรแนวใหม่และการนำไปปรับใช้ ภายใต้งาน 4 ประเด็นหลักคือ จำนวนเกษตรกรที่ได้รับการอบรม ประเภทองค์ความรู้ที่ได้รับ หน่วยงาน/องค์กรที่ถ่ายทอดความรู้ และเทคโนโลยี และจำนวนเกษตรกรที่การนำความรู้ไปปรับใช้

1) จำนวนเกษตรกรที่ได้รับการอบรม

จากการศึกษาพบว่า เกินครึ่งหนึ่งของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่เคยรับการอบรมเกี่ยวกับเกษตรแนวใหม่ และเมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่าเกษตรกรภาคกลางได้รับการอบรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68.40 รองลงมาคือ ภาคอีสาน คิดเป็นร้อยละ 61.39 ส่วนภาคเหนือ เกษตรกรได้รับการอบรมน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46.02

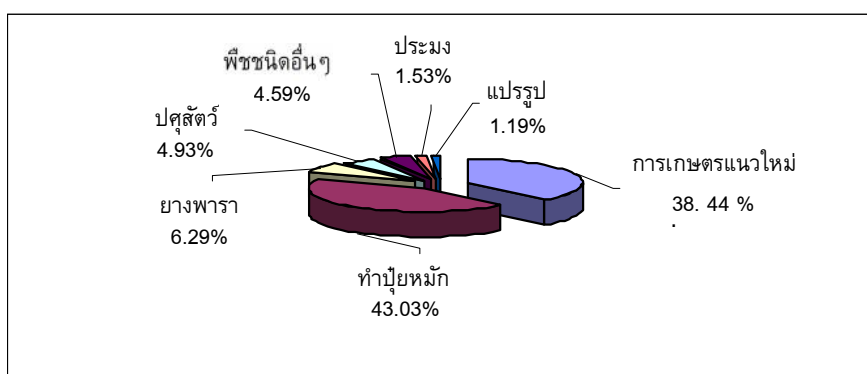
การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.13 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จำแนกตามการรับการอบรมเกี่ยวกับเกษตรแนวใหม่

รายการ	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
เคยรับการอบรม	156	46.02	159	61.39	184	68.40	112	51.14	611	56.26
ไม่เคยรับการอบรม	183	53.98	100	38.61	85	31.60	107	48.86	475	43.74

2) ประเภทองค์ความรู้ที่ได้รับ

จากภาพที่ 4.10 จากการตอบแบบสอบถามของเกษตรกรจำนวน 588 ราย เกี่ยวกับความรู้ที่เกษตรกรที่เข้ารับการอบรมได้รับ คือ การทำปุ๋ยหมักมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.03 รองลงมาคือ การเกษตรแนวใหม่ คิดเป็นร้อยละ 38.44 ส่วนการทำสวนยางพาราและการเลี้ยงปลุสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 6.29 และ 4.93 ตามลำดับ

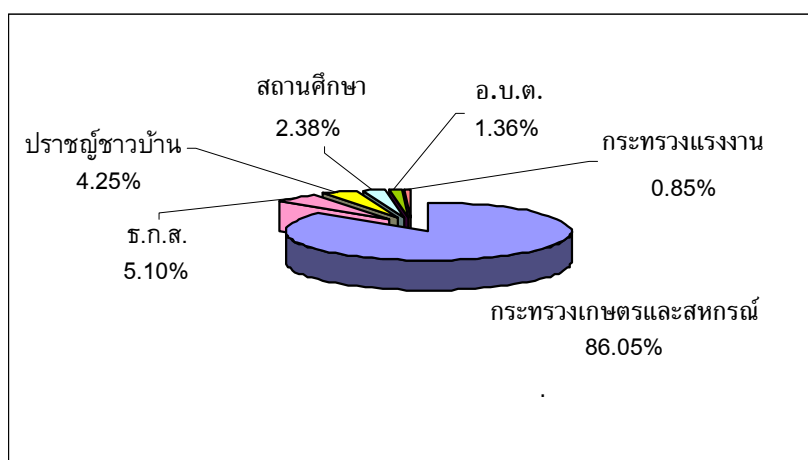

ภาพที่ 4.10 ร้อยละของเกษตรกรจำแนกตามองค์ความรู้ที่ได้รับ

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

3) หน่วยงาน/องค์กร ที่ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี

เมื่อสอบถามจากเกษตรกรที่รับการอบรมจำนวน 588 ราย เกี่ยวกับ องค์กร/หน่วยงานที่ให้ความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยี พบว่า ส่วนใหญ่คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คิดเป็นร้อยละ 86.05 รองลงมาคือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และปราชญ์ชาวบ้านในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 5.10 และ 4.25 ตามลำดับ (ภาพที่ 4.11)

ภาพที่ 4.11 ร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามหน่วยงาน/องค์กรที่ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี

4) จำนวนเกษตรกรที่การนำความรู้ไปปรับใช้

จากตารางที่ 4.14 พบว่า ประมาณร้อยละ 78 ของเกษตรกรที่ผ่านการอบรม นำความรู้ไปปรับใช้ เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่าเกษตรกรในภาคกลางมีการนำความรู้ไปปรับใช้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 85.87 ของเกษตรกรที่ผ่านการอบรม รองลงมาคือภาคอีสานคิดเป็นร้อยละ 81.17 ของเกษตรกรที่ผ่านการอบรม ส่วนเกษตรกรในภาคใต้มีการนำความรู้ไปใช้น้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 58.04 ของเกษตรกรที่ผ่านการอบรม

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.14 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการนำความรู้ไปปรับใช้

รายการ	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	156		159		184		112		611	
นำไปปรับใช้	123	78.85	125	81.17	158	85.87	65	58.04	471	77.72

4.3.3 รูปแบบการผลิตและลักษณะของรายได้

1) รูปแบบการผลิต

จากตารางที่ 4.15 พบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของ เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงปลูกพืชเชิงเดี่ยว และเกษตรกรร้อยละ 38.40 ทำเกษตรแบบผสมผสาน ส่วนการทำเกษตรแบบปลูกพืชหมุนเวียน และทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่มีสัดส่วนน้อย คือร้อยละ 7.92 และ 1.29 ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ตามลำดับ

ตารางที่ 4.15 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามรูปแบบการผลิต

รูปแบบการผลิต	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
เชิงเดี่ยว	185	54.57	136	52.50	104	38.66	144	65.75	569	52.39
ผสมผสาน	80	23.60	114	44.02	148	55.02	75	34.25	417	38.40
พืชหมุนเวียน	65	19.17	8	3.09	13	4.83	0	0	86	7.92
ทฤษฎีใหม่	9	2.66	1	0.39	4	1.49	0	0	14	1.29

เมื่อพิจารณาตามรายภาคพบว่า เกษตรกรในภาคกลางมีสัดส่วนของการทำการเกษตรแบบผสมผสานมากที่สุดคือ ร้อยละ 55.02 รองลงมา คือ ภาคอีสาน (ร้อยละ 44.02) ส่วนภาคเหนือมี

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

การทำการเกษตรแบบผสมผสานน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 23.60 ของเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตทั้งหมด

2) ลักษณะของรายได้

จากการติดตามพบว่า เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77.99 ของเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตทั้งหมด) มีรายได้ประจำปี รองลงมาคือ มีรายได้ประจำวัน คิดเป็นร้อยละ 27.99 ของเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตทั้งหมด

เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่า เกษตรกรภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคอีสาน มีประจำปีมากที่สุดคือ คิดเป็นร้อยละ 97.64, 88.48 และ 83.01 ตามลำดับ ซึ่งตรงกันข้ามกับเกษตรกรทางภาคใต้ ที่มีรายได้ประจำวันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 81.27 ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตในแต่ละภาค (ตารางที่ 4.16)

ตารางที่ 4.16 จำนวนและร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามลักษณะรายได้¹

ลักษณะรายได้	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
ประจำวัน	42	12.39	55	21.24	29	10.78	178	81.28	304	27.99
ประจำเดือน	15	4.42	93	35.90	70	26.02	36	16.44	214	19.70
ประจำปี	331	97.64	215	83.01	238	88.48	63	28.77	847	77.99

หมายเหตุ : ¹ เกษตรกรสามารถตอบได้มากกว่า 1 ชนิด

4.3.4 การใช้สารเคมีและสารอินทรีย์ในอดีตและปัจจุบัน

1) การใช้สารเคมีในอดีตและปัจจุบัน

เมื่อเปรียบเทียบการใช้สารเคมีของเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและปัจจุบัน (ตารางที่ 4.17) พบว่าการใช้สารเคมีในอดีตอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ขณะที่การใช้สารเคมีในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์น้อย

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบการใช้ปุ๋ยเคมีในอดีตพบว่าอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์น้อย สำหรับการใช้ฮอร์โมนในอดีตอยู่ในเกณฑ์น้อย เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน พบว่า การใช้ฮอร์โมนลดลงอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี และฮอร์โมนเป็นรายภาค พบว่า เกษตรกรภาคกลาง ในอดีตมีการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี และฮอร์โมนอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง แต่ปัจจุบันการใช้ลดลงอยู่ในเกณฑ์น้อย

ตารางที่ 4.17 ค่าเฉลี่ยและการแปรความการใช้สารเคมีในอดีตและปัจจุบัน

การใช้สารเคมี	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	ค่าเฉลี่ย	แปรความ	ค่าเฉลี่ย	แปรความ	ค่าเฉลี่ย	แปรความ	ค่าเฉลี่ย	แปรความ	ค่าเฉลี่ย	แปรความ
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
สารเคมีอดีต ¹	2.72	ปานกลาง	2.64	ปานกลาง	3.29	ปานกลาง	1.45	น้อยที่สุด	2.59	ปานกลาง
สารเคมีปัจจุบัน	2.54	ปานกลาง	2.18	น้อย	2.39	น้อย	0.96	น้อยที่สุด	2.10	น้อย
ปุ๋ยเคมีอดีต	3.15	ปานกลาง	3.14	ปานกลาง	3.26	ปานกลาง	2.52	ปานกลาง	3.05	ปานกลาง
ปุ๋ยเคมีปัจจุบัน	2.83	ปานกลาง	2.70	ปานกลาง	2.13	น้อย	2.11	น้อย	2.48	น้อย
ฮอร์โมนอดีต	2.01	น้อย	0.88	น้อยที่สุด	2.68	ปานกลาง	0.16	น้อยที่สุด	1.53	น้อย
ฮอร์โมนปัจจุบัน	1.91	น้อย	0.84	น้อยที่สุด	2.16	น้อย	0.16	น้อยที่สุด	1.37	น้อยที่สุด

หมายเหตุ : ¹ สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช

ข้อคิดเห็น[fH4UO4]: หมายถึงปุ๋ย+ฮอร์โมนหรือหมายถึงอะไร

นอกจากนี้พบว่า ภาคอีสานในอดีตมีการใช้สารเคมีในเกณฑ์ปานกลาง ขณะที่ปัจจุบันการใช้สารเคมีอยู่ในเกณฑ์น้อย ส่วนการใช้ปุ๋ยเคมีของเกษตรกรภาคใต้ในอดีตอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง แต่การใช้ปุ๋ยเคมีในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์น้อย

2) การใช้สารอินทรีย์ในอดีตและปัจจุบัน

จากการติดตามการใช้สารอินทรีย์ ได้แก่ น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยคอก และสารสกัดจากธรรมชาติของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (ตารางที่ 4.18)

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

พบว่าการใช้น้ำหมักชีวภาพในอดีตอยู่ในเกณฑ์น้อย แต่ในปัจจุบันการใช้น้ำหมักชีวภาพมีเพิ่มมากขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อพิจารณาการใช้ปุ๋ยคอกพบว่า ในอดีตการใช้ปุ๋ยคอกอยู่ในเกณฑ์น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันซึ่งการใช้ปุ๋ยคอกอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ส่วนการใช้สารสกัดจากธรรมชาติแม้ว่าอยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุดทั้งในอดีตและปัจจุบันแต่เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยพบว่าค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 4.18 ค่าเฉลี่ยและการแปรความการใช้สารอินทรีย์ของเกษตรกรในอดีตและปัจจุบัน

การใช้สารอินทรีย์	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	ค่าเฉลี่ย	แปร ความ	ค่าเฉลี่ย	แปร ความ	ค่าเฉลี่ย	แปร ความ	ค่าเฉลี่ย	แปร ความ	ค่าเฉลี่ย	แปร ความ
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
น้ำหมักชีวภาพอดีต	2.45	น้อย	2.02	น้อย	1.55	น้อย	1.22	น้อยที่สุด	1.88	น้อย
น้ำหมักชีวภาพปัจจุบัน	3.03	ปานกลาง	2.91	ปานกลาง	3.54	มาก	1.98	น้อย	2.91	ปานกลาง
ปุ๋ยคอกอดีต	2.19	น้อย	1.38	ที่น้อยที่สุด	1.28	ที่น้อยที่สุด	1.95	น้อย	1.72	น้อย
ปุ๋ยคอกปัจจุบัน	2.78	ปานกลาง	1.72	น้อย	3.62	มาก	3.25	ปานกลาง	2.83	ปานกลาง
สารสกัดธรรมชาติอดีต	1.27	ที่น้อยที่สุด	0.44	ที่น้อยที่สุด	0.49	ที่น้อยที่สุด	0.14	ที่น้อยที่สุด	0.65	ที่น้อยที่สุด
สารสกัดธรรมชาติปัจจุบัน	1.43	ที่น้อยที่สุด	0.59	ที่น้อยที่สุด	1.71	น้อย	0.27	ที่น้อยที่สุด	1.06	ที่น้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่า ในอดีตการใช้น้ำหมักชีวภาพของทุกภาคอยู่ในเกณฑ์น้อย ยกเว้นภาคใต้ที่อยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด แต่การใช้น้ำหมักชีวภาพในปัจจุบันมีปริมาณเพิ่มขึ้นในทุกภาค โดยในภาคกลางมีการใช้ในเกณฑ์มาก ส่วนภาคเหนือและอีสานมีการใช้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ในขณะที่ภาคใต้อยู่ในเกณฑ์น้อย

การใช้ปุ๋ยคอกในอดีตพบว่า การใช้ปุ๋ยคอกในภาคเหนือและภาคใต้อยู่ในเกณฑ์น้อย ส่วนภาคกลางและภาคอีสานอยู่ในเกณฑ์การใช้ที่น้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ จุจุบันพบว่าภาคกลางมีการใช้ปุ๋ยคอกอยู่ในเกณฑ์มาก ขณะที่ภาคเหนือและภาคใต้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ภาคอีสานอยู่ในเกณฑ์น้อย

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

เมื่อพิจารณาการใช้สารสกัดจากธรรมชาติ พบว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในภาพเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้คืออยู่ในเกณฑ์การใช้ให้น้อยที่สุด ยกเว้นภาคกลางที่มีการใช้ในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์น้อย

4.4 การพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

การติดตามและประเมินผลการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในปฏิรูปที่ดิน ที่มีการเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำการติดตามประเมินผล 3 ประเด็นหลัก คือ การพึ่งพาตนเองด้านระบบการผลิต การพึ่งพาตนเองด้านความรู้และเทคโนโลยี และการพึ่งพาตนเองด้านการดำรงชีพ ซึ่งการให้คะแนนทั้ง 3 ด้าน รวมเป็น 100 คะแนน เพื่อประเมินผลการพึ่งพาตนเองตามเกณฑ์คะแนนที่กำหนดไว้ รายละเอียดดังนี้

4.4.1 การพึ่งพาตนเองด้านระบบการผลิต (รวม 40 คะแนน)

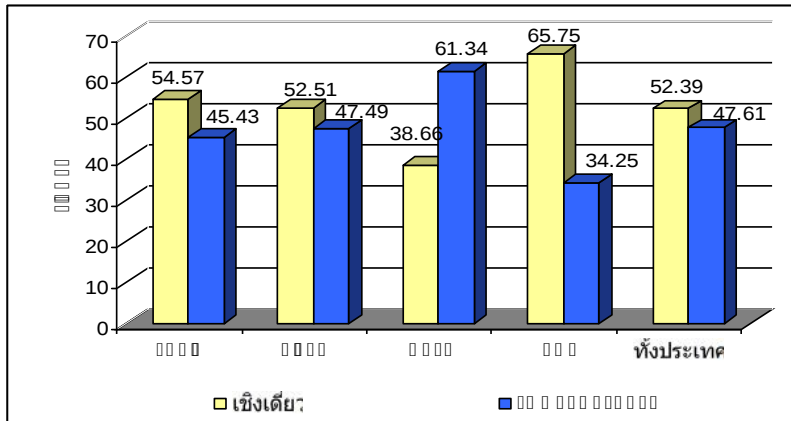
ด้านระบบการผลิตได้ติดตามและประเมินผลใน 4 ประเด็นหลัก คือ รูปแบบการผลิต สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจัยการผลิต การใช้สารเคมีในปัจจุบัน และการใช้สารอินทรีย์ในปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) รูปแบบการผลิตที่สอดคล้องตามแนวทางเกษตรแนวใหม่ (10 คะแนน)

เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีรูปแบบการผลิตการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และการผลิตตามแนวทางเกษตรแนวใหม่ มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน (ประมาณ ร้อยละ 52 และ 48 ตามลำดับ) ซึ่งสอดคล้องกับการผลิตในภาคเหนือ และภาคอีสาน เว้นภาคกลางพบรูปแบบการผลิตตามแนวทางเกษตรแนวใหม่ สูงกว่าการผลิตพืชเชิงเดี่ยว (ประมาณ ร้อยละ 61 และ 39 ตามลำดับ) ซึ่งสัดส่วนดังกล่าวตรงกันข้ามกับ เกษตรกรในภาคใต้ ที่มีรูปแบบการผลิตเชิงเดี่ยว สูงกว่าการผลิตตามแนวทางเกษตรแนวใหม่ (ประมาณ ร้อยละ 66 และ 34 ตามลำดับ)

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจ

พอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาพที่ 4.12 ร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามรูปแบบการผลิต

2) ปัจจัยการผลิต (10 คะแนน)

ด้านปัจจัยการผลิตได้ทำการศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก คือ การมีเงินลงทุนทางการเกษตรด้วยตนเอง การมีแรงงานในครัวเรือน และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้

จากตารางที่ 4.19 การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิตของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เกษตรกรมากกว่าครึ่งหนึ่งมีเงินลงทุนทางการเกษตรด้วยตนเอง (ร้อยละ 58) โดย 4 ใน 5 ของเกษตรกรภาคใต้ มีเงินลงทุนทางการเกษตรด้วยตนเองมากที่สุด (ร้อยละ 85) ตรงกันข้ามกับเกษตรกรในภาคกลาง ที่มีเงินลงทุนทางการเกษตรเพียงร้อยละ 32 เท่านั้น

การมีแรงงานในครัวเรือน พบว่า เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) มีการใช้แรงงานในครัวเรือน และในทุกภาคมีการใช้แรงงานในครัวเรือนในสัดส่วนที่สูง เกษตรกรภาคใต้ ที่มีการใช้แรงงานในครัวเรือน ประมาณร้อยละ 68

การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชไว้ใช้เอง พบว่า ประมาณ 2 ใน 5 ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต (ร้อยละ 40) เก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชไว้ใช้เอง โดยสัดส่วนดังกล่าวใกล้เคียงกันในทุกภาค ยกเว้นภาคใต้ที่เกษตรกรมีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง เพียง ร้อยละ 1 เท่านั้น

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.19 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม ปัจจัยการผลิต

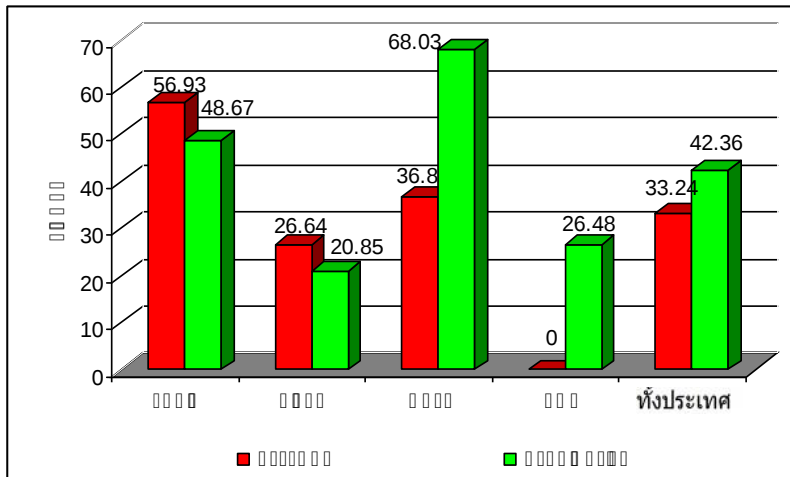
ปัจจัยการผลิต	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
เงินทุน	174	51.33	178	68.73	86	32.09	186	84.93	624	57.51
แรงงาน	294	86.73	231	89.19	194	72.12	150	68.49	869	80.02
เมล็ดพันธุ์	146	43.07	132	50.97	159	59.11	3	1.37	440	40.52

หมายเหตุ : ¹ เกษตรกรสามารถตอบได้มากกว่า 1 รายการ

3) การใช้สารเคมีในปัจจุบัน (10 คะแนน)

การใช้สารเคมีของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ใช้เกณฑ์จากค่าเฉลี่ยของการใช้สารเคมี 3 ชนิดในปัจจุบัน คือ สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี และ ฮอร์โมน โดยให้คะแนนเฉพาะเกษตรกรที่มี ค่าเฉลี่ยการใช้สารเคมีในปัจจุบัน ต่ำกว่า 2.50 (อยู่ในเกณฑ์การใช้ น้อย) เท่านั้น ผลการประเมินดังกล่าว พบว่า ประมาณ 1 ใน 3 ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์ ส่วนเกษตรกรในภาคเหนือผ่านเกณฑ์ มากที่สุด (ร้อยละ 56) ซึ่งตรงกันข้ามกับเกษตรกรภาคใต้ ที่ไม่มีเกษตรกรที่ผ่านเกณฑ์การประเมินดังกล่าว (ภาพที่ 4.13)

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาพที่ 4.13 ร้อยละของเกษตรกร ที่ผ่านเกณฑ์การประเมินการใช้สารเคมีและสารอินทรีย์ในปัจจุบัน

4) การใช้สารอินทรีย์ในปัจจุบัน (10 คะแนน)

จากภาพที่ 4.13 การใช้สารอินทรีย์ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ใช้เกณฑ์จากค่าเฉลี่ยของการใช้สารอินทรีย์ 3 ชนิดในปัจจุบัน คือ น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยคอก/ปุ๋ยหมักและ น้ำสกัดธรรมชาติ โดยให้คะแนนเฉพาะเกษตรกรที่มี ค่าเฉลี่ยการใช้สารอินทรีย์ในปัจจุบัน สูงกว่า 2.51 (อยู่ในเกณฑ์การใช้ ปานกลาง ขึ้นไป) ผลการประเมินผลดังกล่าว พบว่า ประมาณ 2 ใน 5 ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต (ร้อยละ 42) ที่ผ่านเกณฑ์ดังกล่าว เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่า เกษตรกรภาคกลาง ผ่านเกณฑ์การใช้สารอินทรีย์ที่สุด (ร้อยละ 68) และ เกษตรกรภาคอีสาน ผ่านเกณฑ์การใช้สารอินทรีย์น้อยที่สุด (ร้อยละ 20)

4.4.2 การพึ่งพาตนเองด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี (รวม 20 คะแนน)

การพึ่งพาตนเองด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี จะพิจารณาใน 2 ประเด็นหลัก คือ การมีแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง และการนำความรู้ไปปรับใช้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

1) การมีแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง (10 คะแนน)

การประเมินผลทำให้คะแนนจากการเลือกตอบของเกษตรกรในข้อใดข้อหนึ่ง ประเมิน พบว่า เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) มีแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ วิทยุ/โทรทัศน์ ส่วนประมาณ 2 ใน 3 ของเกษตรกร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเกษตรกรด้วยกัน (ร้อยละ 65) และเกษตรกร ประมาณ 1 ใน 3 ได้รับความรู้จากการเข้าร่วม อบรม/สัมมนา โดยสัดส่วนดังกล่าวมีลักษณะใกล้เคียงกันในทุกภาค (ตารางที่ 4.20)

ตารางที่ 4.20 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม แหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง

แหล่งความรู้	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
วิทยุ/โทรทัศน์	280	82.60	221	85.33	188	69.89	178	81.28	867	79.83
เกษตรกร	178	52.51	193	74.52	184	68.40	152	69.41	707	65.10
อบรม/สัมมนา	91	26.84	99	28.22	139	51.67	41	18.72	370	34.07
หนังสือ/ตำรา	77	22.71	106	40.93	85	31.60	42	19.18	310	28.55
ปราชญ์ชาวบ้าน	52	15.34	74	28.57	71	26.39	46	21.00	243	22.38
สถานศึกษา	3	0.88	7	2.70	5	1.86	0	0	15	1.38

หมายเหตุ : ¹ เกษตรกรสามารถตอบได้มากกว่า 1 รายการ

2) การนำความรู้ไปปรับใช้ (10 คะแนน)

การประเมินผลทำให้คะแนนวัดจาก จำนวนเกษตรกรที่ได้นำความรู้ไปปรับใช้ ประเมินผล พบว่า ประมาณ 2 ใน 3 ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต (ร้อยละ 67) มีการนำความรู้ไปปรับใช้ โดยเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ภาคกลางนำความรู้ไปใช้มากที่สุด (ร้อยละ 83) ส่วนเกษตรกรภาคใต้ มีการนำความรู้ไปปรับใช้น้อยที่สุด (ร้อยละ 45) ตามตารางที่ 4.21

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.21 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การนำความรู้ไปปรับใช้

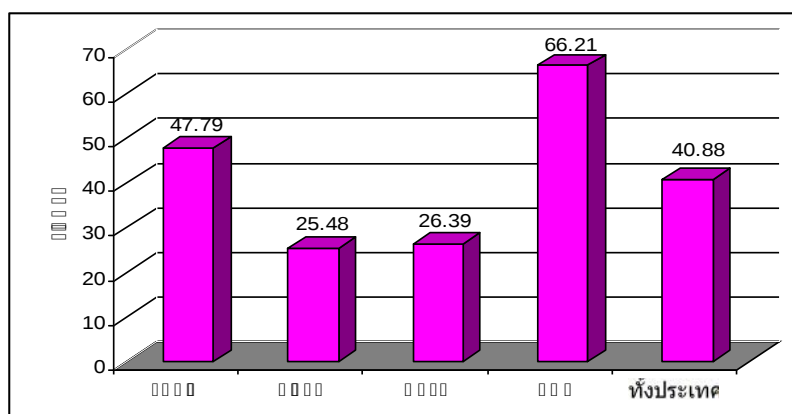
รายการ	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
การนำไปใช้	261	76.99	139	54.30	225	83.64	100	45.66	725	66.94

4.4.3 การพึ่งพาตนเองด้านการดำรงชีพ (รวม 40 คะแนน)

การประเมินผลการพึ่งพาตนเองด้านการดำรงชีพ ได้พิจารณาใน 5 ประเด็นหลัก คือ รายได้ การออมเงิน การมีอาหารบริโภคในครัวเรือนตลอดปี ความสามารถในการชำระหนี้ กิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) รายได้ (10 คะแนน)

การประเมินผลการให้คะแนน ประเมินจากรายได้ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตโดยใช้เกณฑ์ รายได้สุทธิทางการเกษตร (รายได้ทางการเกษตร - รายจ่ายทางการเกษตร) เฉพาะรายที่มีรายได้สุทธิทางการเกษตรมากกว่า 54,000 บาท/ครัวเรือน/ปี เท่านั้น

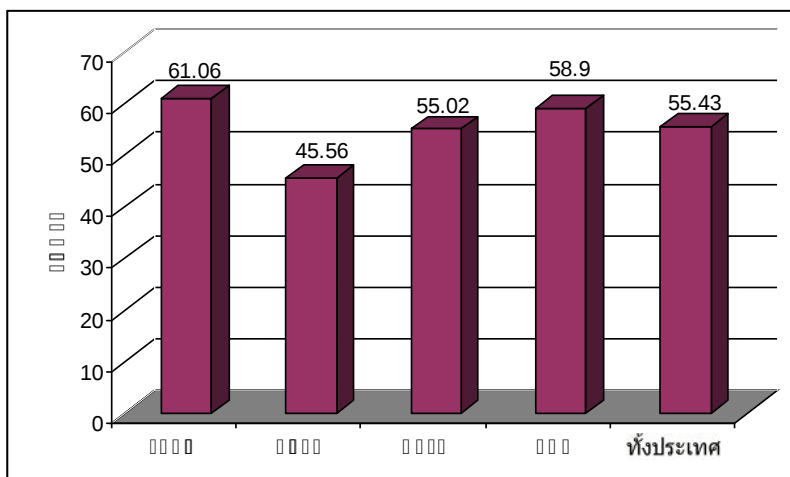
ภาพที่ 4.14 ร้อยละของเกษตรกร ที่ผ่านเกณฑ์ประเมินด้านรายได้

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

จากตารางที่ 4.14 แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ประมาณ 2 ใน 5 เท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์ด้านรายได้ เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่า ประมาณ 2 ใน 3 ของเกษตรกรภาคใต้ ผ่านเกณฑ์มากที่สุด (ร้อยละ 66) และเกษตรกรภาคอีสาน ประมาณ 1 ใน 4 เท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์ประเมินดังกล่าว ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ผ่านเกณฑ์น้อยที่สุดของทุกภาค

2) การออมเงิน (10 คะแนน)

การประเมินการให้คะแนนจากจำนวนเกษตรกรที่มีการออมเงิน รประเมิน จากการศึกษา พบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต (ร้อยละ 55) ที่มีเงินออม ขณะที่ เกษตรกรภาคเหนือมีเงินออมมากที่สุด (ร้อยละ 61) ส่วนเกษตรกรภาคอีสาน มีการออมเงินน้อยที่สุด (ร้อยละ 46) ตามภาพที่ 4.15

ภาพที่ 4.15 ร้อยละของเกษตรกร ที่ผ่านเกณฑ์ประเมินด้านการออมเงิน

3) การมีอาหารบริโภคในครัวเรือนตลอดปี (10 คะแนน)

การประเมินให้คะแนน จากจำนวนเกษตรกรที่เลือกตอบ ใน 5 ข้อๆ ละ 2 คะแนน ได้แก่ การมีข้าว ปศุสัตว์ สัตว์น้ำ พืชผัก และอาหารจากแหล่งธรรมชาติ ไว้บริโภคในครัวเรือน รประเมิน แสดงตามตารางที่ 4.22 พบว่า ประมาณ 3 ใน 4 ของเกษตรกรมีพืชผักไว้บริโภคในครัวเรือน

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ส่วนเกษตรกร มากที่สุด (ร้อยละ 74) และประมาณครึ่งหนึ่งเกษตรกรมีการหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ (ร้อยละ 52) ซึ่งสัดส่วนดังกล่าวคล้ายคลึงกับเกษตรกรใน ภาคกลางและ ภาคใต้ เกษตรกรในภาคเหนือ และภาคอีสาน เกษตรกรประมาณครึ่งหนึ่งมีสัดส่วนของการมีอาหารบริโภคในครัวเรือนในทุกประเด็นใกล้เคียงกัน

เกษตรกรประมาณ 1 ใน 3 เท่านั้นที่มีข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนตลอดปี ซึ่งเกษตรกรในภาคเหนือ และภาคอีสาน ประมาณครึ่งหนึ่งมีสัดส่วนของเกษตรกรที่มีข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน (ร้อยละ 57 และ 54 ตามลำดับ) ตรงกันข้ามกับเกษตรกรในภาคกลางและภาคใต้ ที่มีสัดส่วนการมีข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนน้อย (ร้อยละ 20 และ 6 ตามลำดับ)

ตารางที่ 4.22 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การมีอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน

มีอาหารบริโภคในครัวเรือน	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
พืชผัก	205	60.47	206	79.54	207	76.95	191	82.21	809	74.49
แหล่งธรรมชาติ	155	45.72	169	65.25	124	46.10	118	53.88	566	52.12
สัตว์	177	52.21	140	54.05	100	37.13	79	36.07	496	45.67
ข้าว	192	56.64	141	54.44	53	19.70	14	6.39	400	36.83
สัตว์น้ำ	151	44.54	78	30.12	103	38.29	37	16.89	369	33.98

หมายเหตุ : ¹ เกษตรกรสามารถตอบได้มากกว่า 1 รายการ

4) ความสามารถในการชำระหนี้ (5 คะแนน)

การประเมินให้คะแนน จากจำนวนเกษตรกรที่ไม่มีหนี้ และเกษตรกรที่ชำระหนี้ได้ตรงตามเวลากำหนดทุกครั้ง 5 คะแนน ส่วนเกษตรกรที่ชำระหนี้ตรงตามกำหนดบางครั้ง 2.50 คะแนนจากผลการประเมินตามตารางที่ 4.23 พบว่า เกษตรกรที่ไม่มีหนี้สิน ประมาณร้อยละ 18 โดยเกษตรกร

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาคใต้ไม่มีหนี้สินมากที่สุด ประมาณ 1 ใน 3 ที่ไม่มีหนี้สิน (ร้อยละ 36) ในขณะที่เกษตรกรมีหนี้สินพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ในทุกภาคสามารถชำระหนี้ได้ตรงตามเวลาที่กำหนด (ตารางที่ 4.22)

ตารางที่ 4.23 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การมีหนี้สิน

รายการ	ไม่มีหนี้สิน		มีหนี้สิน (ความสามารถในการชำระหนี้ตรงตามกำหนด)								รวมทั้งสิ้น	
			รวม		ทุกครั้ง		บางครั้ง		ไม่ตรง			
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รวม	200	18.42	886	81.58	835	94.24	41	4.63	10	1.13	1,086	100.00
เหนือ	33	9.73	306	90.27	283	92.48	20	6.54	3	0.98	339	100.00
อีสาน	42	16.22	217	83.78	202	93.09	10	4.61	5	2.30	259	100.00
กลาง	46	17.10	223	82.90	213	95.52	9	4.04	1	0.45	269	100.00
ใต้	79	36.07	140	63.93	137	97.90	2	1.40	1	0.70	219	100.00

5) กิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย (5 คะแนน)

การประเมินคะแนน จากการเลือกตอบของเกษตรกร จำนวน 5 ข้อ uly 1 คะแนน ผลการประเมิน แสดงตามตารางที่ 4.24 พบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกร (ร้อยละ 51) มีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง และเกษตรกรอีก 1 ใน 3 ที่มีการเผาถ่าน หรือมีบ่อหมักแ ชชีวภาพไว้ใช้เอง นอกจากนี้พบว่าเกษตรกรมีการผลิตน้ำยาเอนกประสงค์ไว้ใช้เอง แต่มีในสัดส่วนที่น้อย เกษตรกรภาคกลาง ประมาณ 3 ใน 4 มีการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ไว้ใช้มากที่สุด (ร้อยละ 73) และเกษตรกรในภาคอีสาน ประมาณครึ่งหนึ่ง มีการเผาถ่านหรือมีแกชชีวภาพใช้มากที่สุด (ร้อยละ 59)

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ตารางที่ 4.24 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การมีกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มรายได้
ลดรายจ่าย

กิจกรรมเสริม เพื่อเพิ่มรายได้/ ลดรายจ่าย	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
ทำปุ๋ยใช้เอง	202	59.59	72	27.79	199	73.98	87	39.73	560	51.57
เผากำวน/ปอหมัก น้ำยา	124	36.58	152	58.69	61	22.69	40	18.26	377	34.71
เอนกประสงค์ แปรรูป/ หัตถกรรม/ ช่างฝีมือ	64	18.88	2	0.77	76	28.25	25	11.42	167	15.38
อื่นๆ	47	13.86	8	3.09	5	1.86	6	2.74	66	6.08
	3	0.88	36	13.90	0	0	0	0	39	3.59

หมายเหตุ : ¹ เกษตรกรสามารถตอบได้มากกว่า 1 รายการ

4.4.4 ผลการประเมินผลการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

ตารางที่ 4.25 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรจำแนกตาม การประเมินผลการพึ่งพาตนเอง

ประเมินผลการ พึ่งพาตนเอง	ภาคเหนือ		ภาคอีสาน		ภาคกลาง		ภาคใต้		รวมทั้งประเทศ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
	(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)		(ราย)	
จำนวนตัวอย่าง	339		259		269		219		1,086	
ดีมาก	41	12.09	16	6.18	25	9.29	17	7.76	99	9.12
ดี	77	22.71	26	10.04	64	23.79	38	17.35	205	18.88
พอใช้	72	21.24	63	24.32	88	32.71	58	26.48	281	25.87
น้อย	149	43.95	154	59.46	92	34.20	106	48.40	501	46.13

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

จากตารางที่ 4.25 ผลการประเมินการผ่านเกณฑ์พบว่า เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับดีมาก ประมาณร้อยละ 9 อีกประมาณ 1 ใน 5 ของเกษตรกรที่พึ่งพาตนเองได้ในระดับ ดี (ร้อยละ 19) มีเกษตรกรประมาณ 1 ใน 4 ของเกษตรกรที่พึ่งพาตนเองได้ในระดับ ปานกลาง (ร้อยละ 26) ส่วนเกษตรกรเกือบครึ่งหนึ่งพึ่งพาตนเองได้ในระดับ น้อย(ร้อยละ 46) ซึ่งสัดส่วนดังกล่าวสอดคล้องกับเกษตรกร ในแทบทุกภาคของประเทศ อย่างไรก็ตามเกษตรกรในภาคเหนือ สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับ ดีมาก มากที่สุด (ร้อยละ 12)

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

บรรณานุกรม

กานดาพันธ์ วันทยะ. 2551. ปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าอิสระปรัชญาศิลปศาสตรมหาวิทยาลั (เศรษฐศาสตร์การเมือง) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เกษม วัฒนชัย. 2549. การเรียนรู้ที่แท้และพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มติชน.

เกียรติยศ ทรงสง่า และ อาภาพรรณ พัฒนพันธ์. 2552. การติดตามประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตและการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

จุฬารัตน์ แสงปัสสา. 2544. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับการพึ่งตนเองของชุมชน; กรณีศึกษาเบ็ญกูดชุม จ. ยโสธร. ปรินญาณพนธ์มหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. 2547. เกษตรกรรมยั่งยืน: กระบวนทัศน์ กระบวนการ และตัวชี้วัด. นนทบุรี: หจก. หลักไทช่างพิมพ์.

นิตา ชูโต. 2538. การประเมินโครงการ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : พี เอ็น.

บุญเลิศ เลี้ยวประไพ. 2542. วิธีติดตามและดูแลความก้าวหน้าของแผนพัฒนาตำบล. พิมพ์ครั้งที่ 2. หน้า 87-99. เชียงใหม่: มูลนิธิรักษไทย.

ประชุม รอดประเสริฐ. 2547. นโยบายและการวางแผน หลักการและทฤษฎี. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: เนติกุล.

พิชิต พัทธเทพสมบัติ. 2548. การสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่าง : ทฤษฎีและปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาธรรม.

พิทยา สรวมศิริ. 2551. การใช้ประโยชน์ที่ดินและการพัฒนาชนบทพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน ประเด็นยุทธศาสตร์และแนวทางดำเนินการ. เชียงใหม่ฯ: วนิจการพิมพ์.

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

พิสนุ ฟองศรี. 2549. เทคนิควิธีประเมินโครงการ. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด พิมพ์งาม.

พิสนุ ฟองศรี. 2551. เทคนิควิธีประเมินโครงการ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ.

พรอพเพอร์ตี้พริ้นท์ จำกัด.

พีรพงศ์ ทิพนาค, สมภพ สุวรรณรัฐ, วรทยา ธรรมกิตติภาพ, และ อนุชัย รามวงษ์กุล. 2552.

เทคนิคการติดตามและประเมินผล. เอกสารประกอบการฝึกอบรม. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มูลนิธิสถาบันที่ดิน. 2544. โครงการศึกษาเพื่อถ้อยครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน และ
มาตรการทางเศรษฐศาสตร์และกฎหมายเพื่อการใช้ประโยชน์ที่ดินเกิดประโยชน์
สูงสุด. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วนรัตน์ คำกล่อมใจ. 2552. การติดตามประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการ
ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตและการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของ
เกษตรกรนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน . พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

ศิริชัย กาญจนวาสี, สุวิมล ตีรภานันท์, ศิริเดช สุขีวะ, ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ, ประเสริฐ แยม
สรวล, อุษา ปัญญาชาติ และ พิสนุ ฟองศรี. 2541. คู่มือการติดตามและประเมินผล
โครงการพัฒนาในระดับจังหวัด. กรุงเทพฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ

สถิตย์พงษ์ สุดชูเกียรติ, วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์, สงกรานต์ ตะนันท์, สุกันตา ทิพย์ประเสริฐ และ
สุนทรีย์ บุญมี .2550. การคุ้มครองและการใช้ประโยชน์พื้นที่เกษตรกรรมอย่าง
ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สุชาติ ประสิทธิ์รังสินธุ์. 2547. การประเมินผลโครงการ : หลักการและการประยุกต์.
กรุงเทพฯ: บริษัทเอ็ดดูเคชั่น.

สุเมธ ตันติเวชกุล. 2549. ไต้เบื้องพระยุคลบาท. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มติชน.

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สุภาพร วงษ์สกุล, สุขุมาลัย เลิศมงคล, รัตนา ไช้ไหวพริบ, สมศรี ภัทรธรรม, เอมอร อังสุรัตน์, สิทธิชัย เกษตรเกษม, วิโรจ อิมพิทักษ์ และ สมศักดิ์ แจ่มเพียร. 2541. **สภาพการใช้ที่ดินของเกษตรกร ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุวรรณ นาควิบูลย์วงศ์ และ พีรพงศ์ ทิพนาค. 2553. **การติดตามและประเมินผล : แนวคิดสู่การปฏิบัติ.**เอกสารวิชาการ ฉบับที่ 121. กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

เสรี พงศ์พิศ. 2552. **วิถีชีวิตพอเพียง.** กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2549. **เศรษฐกิจพอเพียงร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล** กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. 2542. **รายงานการติดตามการทำประโยชน์ในที่ดิน: โครงการกองทุนที่ดิน 5 จังหวัด.** เอกสารเสนอต่อคณะกรรมการกองทุนที่ดิน ในการประชุมครั้งที่ 5/2542 วันที่ 22 มิถุนายน 2542. กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. 2551. **นิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ปี 2552.** เอกสารเผยแพร่เล่มที่ 442. กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. 2549. **สถาบันเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน การจัดการรวมกลุ่มและพัฒนาธุรกิจสถาบันเกษตรกร สหกรณ์ภาคการเกษตร วิสาหกิจชุมชน ประจำปี 2549.** เอกสารเผยแพร่เล่มที่ 372. กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. 2551. **สืบสานปณิธานการคุ้มครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.** เอกสารเผยแพร่เล่มที่ 415. กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2552. **เศรษฐกิจพอเพียงปรัชญาชี้แนวทางการดำรงชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กปร.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. 2543. **วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2552. **ข้อมูลพื้นฐานเศรษฐกิจการเกษตร ปี 2552**. เอกสารสถิติการเกษตรเลขที่ 414. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2552. **สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี 2551**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

Owen, J.M. 2004. **Evaluation from Toward on inclusive framework for evaluation Practice In Alkin. M.C. (Ed) Evaluation roots : Tracing theorists' views and Influence**. (pp. 356-369). London : SAGE.

Scriven, M. (1973) **Handbook for Model Training Program in Qualitative Educational Evaluation**. Berkeley. University of California Press.

Stufflebeam, D.L. & A.J. Shinkfield. 1990. **Systemic Evaluation**. Boston/Dordrecht/Lancaster: Kluwer – Nijhoff Publishing.

Worthern, B.R & J.R. Sanders. 1973. **Educational Evaluation: Theory and Practice** Ohio: Charles and Joanes.

Worthern, B.R & J.R. Sanders. 1987. **Educational Evaluation: Theory and Practice**. Ohio: Wadworth Publishing

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาคผนวก

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

แบบสัมภาษณ์

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน
การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตและการพึ่งพาตนเอง ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2553

รหัสของแบบสัมภาษณ์.....

ภาค

ตำบล/อำเภอ.....

จังหวัด.....

ชื่อ.....นามสกุล.....เลขประจำตัว

โทรศัพท์.....

ตอนที่1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

1.1 เพศ ชาย หญิง

1.2 อายุ

1.3 การศึกษา ไม่ได้เรียนหนังสือ ชั้นประถมศึกษา / เทียบเท่า
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น / เทียบเท่า ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย/
เทียบเท่า (ปวช)

อนุปริญญา (ปวท./ปวส.) ปริญญาตรี / เทียบเท่า

สูงกว่าปริญญาตรี ระบุ.....

1.4 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน

จำนวนสมาชิกที่เป็นแรงงานในพื้นที่ สปก. คน

1.5 จำนวนพื้นที่ที่ได้รับเอกสารสิทธิ์.....ไร่

1.6 ระยะเวลาในการได้รับสิทธิ์ในที่ดิน.....ปี

1.7 ลักษณะของการได้รับสิทธิ์ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ครอบครองเดิม

รับมรดกสิทธิ์

รับโอนสิทธิ์

ไม่ทำทั้งแปลง สาเหตุ ระบุ

(ตอบแล้วยุติการถาม)

ทำบางส่วน ทำประโยชน์ด้วยตัวเอง เนื้อที่.....ไร่

ให้คนอื่นเข้า เนื้อที่ไร่

ให้คนอื่นทำฟรี เนื้อที่

อื่นๆ ระบบ..... เนื้อที่ไร่

สาเหตุที่ทำให้ประโยชน์ที่ดินเพียงบางส่วน.....

2.2 ลักษณะการทำประโยชน์ในที่ดิน

กิจกรรม	เนื้อที่ (ไร่)	ผลผลิต (กก./ไร่)	รายได้ (บาท)	ค่าใช้จ่าย (บาท)
1. พืช				
2. ปศุสัตว์				
3. สัตว์น้ำ				
รวม				

ตอนที่ 3. ข้อมูลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร

3.1 ท่านเคยผ่านการฝึกอบรม/ ศึกษาดูงาน เกี่ยวกับ การผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่

☐ ไม่เคย ☐ เคย

3.2 ถ้าเคยท่านอบรม/ ศึกษาดูงาน หลักสูตรใดบ้าง จากหน่วยงานใด

1) หลักสูตรจากหน่วยงาน

2) หลักสูตร.....จากหน่วยงาน

3.3 ถ้าท่านเคยผ่านการฝึกอบรม/ ศึกษาดูงาน ท่านนำมาใช้ประโยชน์อย่างไร

.....
.....

3.4 ตั้งแต่ได้รับสิทธิในที่ดิน ส.ป.ก.4-01/เข้าร่วมโครงการนิคมฯ ท่านเคยปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตหรือไม่

ไม่เคย ท่านต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเดิมเป็นการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่

ต้องการ เหตุผล.....

ไม่ต้องการ เหตุผล.....

เคย

3.5 รูปแบบ/กิจกรรม ที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

.....
.....
.....

3.6 รูปแบบการผลิตในแปลงการเกษตร

ผลิตเชิงเดี่ยว

เกษตรผสมผสาน.....

ปลูกพืชหมุนเวียน.....

เกษตรทฤษฎีใหม่

อื่นๆ ระบุ.....

[illegible]

ตอนที่ 4. ข้อมูลการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

4.1 ท่านหรือแรงงานในครัวเรือนของท่านใช้แรงงานในการทำการเกษตรในแปลงอย่างไร

การใช้แรงงานในการทำ การเกษตร	ไม่ใช้	ใช้	ขั้นตอนที่ใช้แรงงาน		
			เตรียมดิน	ดูแลรักษา	เก็บเกี่ยว
1. แรงงานในครัวเรือน					
2. แรงงานนอกครัวเรือน					
3. เครื่องจักร/เครื่องทุ่นแรง					
4. แรงงานสัตว์					

4.2 ท่านได้รับข้อมูล ข่าวสาร หรือแหล่งความรู้ทางการเกษตรจากแหล่งใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ หนังสือ
- ☐ วิทยุ/โทรทัศน์
- ☐ พูดคุยแลกเปลี่ยนกับเกษตรกรด้วยกัน
- ☐ ปรัชญาปราชญ์ชาวบ้าน
- ☐ อบรม,สัมมนา,ศึกษาดูงาน
- ☐ สถานศึกษา
- ☐ อื่นๆ ระบุ.....

4.3 ท่านเคยนำความรู้ที่ได้จากการหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง หรือการปรึกษาหารือบุคคลอื่นมาแก้ไขปัญหาในการทำการเกษตรในแปลงของท่านหรือไม่อย่างไร

- ☐ ไม่เคยนำมาใช้แก้ไขปัญหา
- ☐ เคยนำมาใช้แก้ไขปัญหา คือ.....

4.4 รายได้ รายจ่าย เงินออม ในครัวเรือน

- 1). รายได้นอกการเกษตร.....บาท/ปี
- 2) รายจ่ายนอกการเกษตรบาท/ปี
- 3) เงินออม จำนวน บาท

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

4.5 ภาวะหนี้สินในครัวเรือน จำนวน..... บาท

สาเหตุที่เป็นหนี้สิน.....

ความสามารถชำระหนี้

☐ สามารถชำระหนี้ได้ตรงต่อเวลาโดยไม่เดือดร้อน

☐ สามารถชำระหนี้ได้บางครั้ง

☐ ไม่เคยชำระหนี้

☐ อื่นๆ ระบุ.....

4.6 กิจกรรมลดการพึ่งพาจากภายนอก (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

มีเงินลงทุนทำการเกษตรด้วยตนเอง

ใช้แรงงานในครัวเรือน

เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง

4.7 กิจกรรมการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ผลิตข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี

เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน

เลี้ยงปลา หรือสัตว์น้ำไว้บริโภคในครัวเรือน

ปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคในครัวเรือน

หาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ

4.8 กิจกรรมด้านเทคโนโลยี/ การแปรรูป/ การมีรายได้เสริม/ เพิ่มมูลค่าผลผลิต (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

มีการเผาถ่าน หรือ มีบ่อหมักก๊าซชีวภาพ ฯลฯ

มีการทำปุ๋ยน้ำหมัก ปุ๋ยหมัก น้ำส้มควันไม้ ปุ๋ยน้ำชีวภาพ ฯลฯ

มีการทำแชมพู น้ำยาล้างจาน สบู่ ฯลฯ

มีการแปรรูปผลผลิต หัตถกรรม ฯลฯ

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

4.9 ความพึงพอใจในการดำรงชีพ

มีความพึงพอใจต่อรายการดังต่อไปนี้เพียงใด

รายการ	ระดับความพึงพอใจ				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
1. พื้นที่ดินที่ได้รับจาก สปก					
2. อาชีพเกษตรที่ทำอยู่					
3. ผลผลิตจากแปลงทำกิน					
4. โครงสร้างชั้นพื้นฐานในพื้นที่					
5. ระดับองค์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่					
6. การดำรงชีพในพื้นที่ ส.ป.ก.					
7. ความสุขในครอบครัว					

4.10 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาคผนวก ค
คำรับรองการปฏิบัติราชการ
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553

คำรับรองการปฏิบัติราชการ
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553

1. คำรับรองระหว่าง

นายสิงห์ทอง ชินวรรังสี

รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
หัวหน้ากลุ่มภารกิจด้านบริหารจัดการ
ทรัพยากรเพื่อการผลิต

ผู้รับคำรับรอง

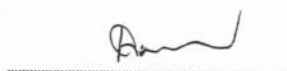
การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

2

6. ผู้รับคำรับรองและผู้ทำคำรับรอง ได้เข้าใจคำรับรองการปฏิบัติราชการและเห็นพ้องกันแล้ว จึงได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นสำคัญ

(นายสิงห์ทอง ชินวรรังสี)
รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
หัวหน้ากลุ่มภารกิจด้านบริหารจัดการ

(นายเฉลิมพร พิรุณสาร)
เลขาธิการสำนักงานการปฏิรูปที่ดิน
เพื่อเกษตรกรรม

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

เอกสารประกอบ 3						
แบบ Data)	เกณฑ์การให้คะแนน					หมายเหตุ
	1	2	3	4	5	
2552	1	2	3	4	5	
10)	65	70	75	80	85	
-	• ค่าเป้าหมาย • ร้อยละของเกษตรกรที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน • หมายถึง สัดส่วนของจำนวนเกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในเขตปฏิรูปที่ดิน(ส.ป.ก.4-01) มีการใช้ประโยชน์โดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในที่ดินที่ได้รับจากการปฏิรูปที่ดิน • วัดโดยการสุ่มศึกษาจากเกษตรกรตัวอย่างเป็นจำนวน 1,300 รายทั่วประเทศ ซึ่งพิจารณาจากสัดส่วนของเกษตรกรแต่ละภาค เมื่อได้จังหวัดที่เป็นตัวแทนภาคแล้วสุ่มรายชื่อตำบลที่จะเป็นตัวแทนของจังหวัด และสุ่มรายชื่อเกษตรกรตามฐานข้อมูลเกษตรกรที่ได้รับหนังสืออนุญาตฯ ส.ป.ก.4-01 ต่อไป					
สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม -14						

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

เอกสารประกอบ 3		เอกสารประกอบ 3						หมายเหตุ		
รายละเอียด		เกณฑ์การให้คะแนน								
52	1	2	3	4	5	จำนวน ของส่วนราชการ ระดับกรม หรือเทียบเท่า (ร้อยละ 15)				
32.90	37.90	42.90	47.90	52.90	● คำนิยาม "ร้อยละของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินที่ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง" หมายถึง สัดส่วนของจำนวนเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตหรือกิจกรรมการผลิต ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การวัดโดยการสุ่มศึกษาจากเกษตรกรตัวอย่างในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้จัดตั้งขึ้นในเขตปฏิรูปที่ดินทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 - 2552 จำนวน 1,600 ราย โดยการสุ่มเลือกจาก 4 ภาค ๆ ละ 2 นิคม รวมเป็น 8 นิคม					
ราย ภาค 8000 (ข)										

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม - 16
--

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาคผนวก ง

ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมว่า
ด้วยการให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรผู้ได้รับ
ที่ดินจากการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมปฏิบัติ
เกี่ยวกับการเข้าทำประโยชน์ในที่ดิน พ.ศ. 2535 แก้ไข
เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2540

ภาคผนวก จ

รายชื่อคณะติดตามประเมินผล

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

ภาคเหนือ

นายบพิตร	ณ วงศ์	สำนักวิชาการและแผนงาน
นายพชร	แสนหล้า	สำนักวิชาการและแผนงาน
นายสุทธิพงษ์	บัวหล้า	ส.ป.ก. นครสวรรค์
นางเพ็ญพักต์	บัวโรย	ส.ป.ก. ตาก
นางภารณ์	เสมาทอง	ส.ป.ก. เชียงราย
น.ส.สุชาร์ตน์	หันทะนันท์	สำนักวิชาการและแผนงาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

น.ส.จิตติมา	ด้วงพันธุ์	สำนักวิชาการและแผนงาน
นายพุลเกียรติ	ตันติรัตน์กิจ	สำนักวิชาการและแผนงาน
น.ส.สุดารินทร์	รอดมณี	สำนักวิชาการและแผนงาน
นายชิรภัทร์	พิเมย	ส.ป.ก. บุรีรัมย์
นางธิดารัตน์	แสนตา	ส.ป.ก. ศรีสะเกษ
น.ส.นภสร	พรมราช	ส.ป.ก. หนองคาย

การติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ปีการเพาะปลูก 2552

นายชัยยุทธนา	โตแคล้วภัย	สำนักวิชาการและแผนงาน
น.ส.เมธิสา	สุพัตตปริรักษ์	สำนักวิชาการและแผนงาน

ภาคกลาง

นางพัชรินทร์	ขจีเจริญ	สำนักวิชาการและแผนงาน
นายกมล	เรืองเดช	สำนักวิชาการและแผนงาน
นายเอกชัย	จรรยาวิวัฒน์	ส.ป.ก. กาญจนบุรี
นางนภาลัย	จันทร์พุทรา	ส.ป.ก. ระยอง
น.ส.วนิดา	ศรีกระจำ	ส.ป.ก. จันทบุรี
นางอังสุมาลี	ฐปแก้ว	สำนักวิชาการและแผนงาน

ภาคใต้

นายจิตติ	ภูลวรรณ	สำนักวิชาการและแผนงาน
นายคณพศ	ทรงเตชาไกรวุฒิ	ส.ป.ก. พัทลุง
นางวันฉลอง	จันทร์ภิบาล	ส.ป.ก. สงขลา
น.ส.สถิตย์ภรณ์	นาคสีดี	สำนักวิชาการและแผนงาน
น.ส.เกศลดา	ผลยาม	สำนักวิชาการและแผนงาน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทที่ผ่านมาได้กล่าวถึง ผลการติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร ในบทนี้จะกล่าวถึงการสรุปผลการติดตามและประเมินผล และข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นประโยชน์ในการแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนานิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน ต่อไป

5.1 สรุป และอภิปรายผลการติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผล ครั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลจาก นิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินทั้ง 4 ภาค รวม 11 นิคม เกษตรกรจำนวน 2,120 ราย

เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน มีเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 52 และ 48 ตามลำดับ) โดยเกษตรกรมีอายุเฉลี่ยประมาณ 53 ปี โดยช่วงอายุระหว่าง 50-59 ปี มีมากที่สุด (ร้อยละ 29.62) ด้านการศึกษา พบว่า 3 ใน 4 ของเกษตรกรทั้งหมด (ร้อยละ 76.60) มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา นอกจากนี้พบว่า เกษตรกรบางรายไม่ได้เรียนหนังสือ

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเกษตรกร ระหว่าง 3-5 คน มีมากที่สุด (ร้อยละ 70) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 4.20 คน ใกล้เคียงกับการสำรวจสำมะโนครัวเรือนของเกษตรกรเฉลี่ย 4.19 คน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2552) และเกือบ 2 ใน 3 ของครัวเรือนเกษตรกร มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนระหว่าง 1-2 คน โดยเฉลี่ยมีแรงงานในครัวเรือนประมาณ 2.45 คน

เกษตรกรประมาณ 2 ใน 3 ที่มีการถือครองที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 จำนวน 1 แปลง และเกือบครึ่งหนึ่งของเกษตรกร (ร้อยละ 45) ที่ได้รับสิทธิในที่ดินระหว่าง 10-14 ปี และเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 69.15) ได้รับสิทธิในที่ดินจากการถือครองเดิม

ขนาดพื้นที่การถือครองของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เฉลี่ย 18.75 ไร่/ครัวเรือน ซึ่งน้อยกว่าขนาดการถือครองเฉลี่ยทั่วประเทศ 22.62 ไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2552) และประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 51.89) ของเกษตรกรมีขนาดการถือครองที่ดินมีขนาด น้อยกว่า 15 ไร่/ครัวเรือน นอกจากนี้ พบว่า เกษตรกรบางส่วนมีที่ดินทำกินเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย คือ ระหว่าง 2 งาน – 1 ไร่ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งในบางจังหวัดพื้นที่โครงการนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีการจัดสรรที่ดินแปลงเล็กๆ (ประมาณ 2-3 งาน) ให้เป็นที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตามยังพบว่าเกษตรกรบางส่วน (ร้อยละ 2) มีการครอบครองที่ดินเกิน 50 ไร่ ขึ้นไป

ซึ่งจากการสอบถามสาเหตุที่ถือครองที่ดินเกินสิทธิ พบว่ามาจากหลายสาเหตุ เช่น อยู่ระหว่างการดำเนินการโอนสิทธิให้บุตร หลาน หรือรอให้ลูกมีคุณสมบัติครบที่จะรับโอนสิทธิ หรือถือครองทำกินอยู่เดิมแล้วขาดผู้สืบทอด เป็นต้น

เกษตรกรมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 184,544 บาท/ครัวเรือน/ปี ซึ่งน้อยกว่ารายได้เฉลี่ยทั้งประเทศ ประมาณ 219,912 บาท/ครัวเรือน/ปี จากการสำรวจในปีเดียวกัน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2552) รายได้ทางการเกษตรเฉลี่ยประมาณ 107,275 บาท/ครัวเรือน/ปี และรายได้นอกการเกษตรเฉลี่ยประมาณ 104,421 บาท/ครัวเรือน/ปี ลักษณะรายได้ครัวเรือนของเกษตรกร ภาคเหนือ และภาคใต้ ส่วนใหญ่มาจากรายได้ทางการเกษตร ส่วนเกษตรกรในภาคอีสาน และภาคกลาง รายได้ครัวเรือนส่วนใหญ่มาจากรายได้นอกการเกษตร

รายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยของเกษตรกรในนิคม ประมาณ 125,843 บาท/ครัวเรือน/ปี ซึ่งรายจ่ายครัวเรือนส่วนใหญ่ เป็นรายจ่ายนอกการเกษตร โดยเกษตรกรในภาคกลาง มีรายจ่ายครัวเรือนสูงที่สุด การออมเงินของเกษตรกรเฉลี่ย ประมาณ 33,427 บาท/ครัวเรือน โดยเกษตรกรภาคใต้มีเงินออมเฉลี่ยสูงที่สุด เกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงมีหนี้สินเฉลี่ยประมาณ 131,270 บาท/ครัวเรือน โดยเกษตรกรในภาคกลางและภาคใต้ มีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนสูงกว่าภาคเหนือและภาคอีสาน

ผลการประเมินผลการใช้ประโยชน์ของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ทำประโยชน์ที่ดินด้วยตนเอง ร้อยละ 95.99 เปรียบเทียบทางสถิติกับเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้ที่ ร้อยละ 85.00 ผลการประเมินผ่านเกณฑ์การประเมินดังกล่าว อย่างไรก็ตาม มีเกษตรกรอีกประมาณร้อยละ 4 ที่ไม่ทำประโยชน์ที่ดินด้วยตนเองสาเหตุที่ไม่ทำประโยชน์ด้วยตนเอง คือ ให้ลูกทำแทน อายุมาก ให้ผู้อื่นเช่าทำประโยชน์ ที่ดินไม่เหมาะกับการทำการเกษตร ขาดแคลนแรงงาน ทั้งร้าง นอกจากนี้พบว่าเกษตรกรบางรายขายที่ดินดังกล่าวให้กับผู้อื่น การให้ผู้อื่นเช่าทำประโยชน์ หรือขาย ล้วนเข้าข่ายการสิ้นสิทธิการเช่าทำประโยชน์ในที่ดิน พ.ร.บ. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2519 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2532 มาตรา 39 ที่กำหนดไว้ว่าบุคคลที่ได้รับสิทธิจากการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไม่สามารถแบ่งแยกหรือโอนสิทธิในที่ดินให้กับบุคคลอื่นได้ ยกเว้นเป็นการตกทอดทางมรดกแก่ทายาทโดยธรรม หรือโอนให้สถาบันเกษตรกร หรือ ส.ป.ก.

การใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร คือปลูกยางพารา และ มันสำปะหลัง เป็นพืชหลัก (ร้อยละ 37 และ 36 ตามลำดับ) โดยเกือบ 2 ใน 3 ของเกษตรกรในภาคเหนือปลูกมันสำปะหลังเป็นหลัก ส่วนเกษตรกรภาคอีสานปลูกข้าวเป็นพืชหลัก (ร้อยละ 46) พืชรองคือ ยางพาราและไม้ผล ส่วนเกษตรกรในภาคกลาง ปลูกมันสำปะหลังเป็นพืชหลัก (ร้อยละ 58) รองลงมาคือ ยางพารา (ร้อยละ 38) ส่วนเกษตรกรในภาคใต้ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกยางพาราเป็นหลัก (ร้อยละ 94) รองลงมาคือ ไม้ผล ได้แก่ เงาะ ทุเรียน มังคุด (ร้อยละ 21) ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินส่วนใหญ่ยังมีการทำพืชไร่เป็นหลัก ได้แก่ ยางพารา

มันสำปะหลัง และ ข้าวเป็นพืชหลัก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา รัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมการทำสวนยางพารา ทำให้เกษตรกรปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นในทุกภาคของ โดยเฉพาะพื้นที่ในภาคกลาง และภาคอีสาน

ด้านการเลี้ยงปศุสัตว์ พบว่า เกษตรกรในเขตนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดินมีการทำปศุสัตว์ในสัดส่วนน้อย กล่าวคือ เกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อเพียง ร้อยละ 10 รองลงมาคือ ไก่พื้นเมือง ร้อยละ 7 การทำปศุสัตว์ในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในทุกภาคพบว่า เลี้ยงโคเนื้อและไก่ เป็นหลัก ด้านสัตว์น้ำ พบว่า เกษตรกรให้ความสนใจน้อย ประมาณร้อยละ 7 ของเกษตรกรเท่านั้น

ผลการประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน พบว่า เกษตรกร ร้อยละ 53.37 มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเปรียบเทียบกับสถิติกับเกณฑ์การประเมินที่วางไว้ ร้อยละ 52.90 ผลการประเมิน ผ่านเกณฑ์การประเมินผลดังกล่าว

ประมาณ 1 ใน 3 ของเกษตรกรที่ไม่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต เนื่องจากต้องการลดต้นทุนการผลิต ส่วนเกษตรกรที่ไม่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ให้เหตุผลว่าเกิดความยุ่งยากในการปรับเปลี่ยน ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ทำให้เกิดความเคยชินในการผลิตและเกษตรกรส่วนใหญ่พึ่งพาปัจจัยภายนอกในการผลิตทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น ทุน แรงงาน และการจัดการฟาร์มต่างๆ

เมื่อพิจารณาเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรในทุกภาคมีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการอบรมเกี่ยวกับเกษตรกรแนวใหม่ โดยส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยใช้เอง โดยหน่วยงานที่ให้ความรู้เกษตรกรส่วนใหญ่ มาจากการทรงงานเกษตรและสหกรณ์ (ร้อยละ 86) และเกษตรกรที่ได้รับการอบรมได้นำความรู้ไปปรับใช้สูงถึงร้อยละ 78 อย่างไรก็ตามพบว่า เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ยังมีรูปแบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยว (ร้อยละ 52) ใกล้เคียงกับรูปแบบการปลูกพืชเกษตรแนวใหม่ (ร้อยละ 48) โดยเกษตรกรที่ทำการเกษตรแนวใหม่ของเกษตรกรส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบของการทำการเกษตรแบบผสมผสาน

การประเมินการใช้สารเคมีและสารอินทรีย์เปรียบเทียบระหว่างในอดีตและปัจจุบัน ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต พบว่าการใช้สารเคมีโดยรวมมีแนวโน้มลดลง จากการใช้สารเคมีในอดีตอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ขณะที่การใช้สารเคมีในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์น้อย และการใช้สารอินทรีย์มีแนวโน้มสูงขึ้นจากในอดีตอยู่ในเกณฑ์น้อย แต่การใช้สารอินทรีย์ในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง โดยเกษตรกรในภาคกลาง มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดังกล่าวมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตได้กลับมาใช้แนวทางการเกษตรแนวใหม่ โดยการลดการใช้สารเคมี และเพิ่มการใช้สารอินทรีย์ที่ทำขึ้นเอง เช่น ปุ๋ยหมักชีวภาพ

ผลการประเมินผลการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต โดยพิจารณาจาก 3 ประเด็นหลัก คือด้านระบบการผลิต ด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี และด้านการดำรงชีพ ผลการประเมินผลพบว่า เกษตรกรที่สามารถพึ่งพาตนเอง อยู่ในเกณฑ์ ดีมาก ร้อยละ 9 เท่านั้น เกษตรกรประมาณ ร้อยละ 19 พึ่งพาตนเองได้อยู่ในเกณฑ์ ดี ส่วนเกษตรกรที่พึ่งพาตนเองได้อยู่ในเกณฑ์ พอใช้ ร้อยละ 26 และเกษตรกรอีกร้อยละ 46 พึ่งพาตนเองได้อยู่ในเกณฑ์ น้อย โดยสัดส่วนนี้มีความใกล้เคียงกันในทุกภาค

ประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต สามารถการพึ่งพาตนเองด้านระบบการผลิต โดยเกษตรกรเกือบครึ่งหนึ่งมีการผลิตตามแนวเกษตรกรรมใหม่ มีมากในพื้นที่ภาคกลาง และภาคอีสาน เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตได้หลากหลาย ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรภาคใต้ที่ปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจึงทำได้ยากกว่า ส่วนการพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องแรงงานในครัวเรือน แม้ว่าจะมีเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากในกระบวนการผลิต แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ก็ยังพอใจที่จะใช้แรงงานในครัวเรือน เมื่อประเมินเกษตรกรที่ใช้สารเคมีที่อยู่ในเกณฑ์น้อย ลงมา พบว่า 1 ใน 3 ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์ประเมิน ทั้งนี้เนื่องจากการใช้สารเคมีแตกต่างกันในทุกภาค โดยเฉพาะภาคใต้มีการใช้สารเคมีอยู่ในเกณฑ์ปานกลางขึ้นไปทำให้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน ตรงกันข้ามกับเกษตรกรเหนือที่ผ่านเกณฑ์ประเมินดังกล่าวมากที่สุด (ร้อยละ 57) และเมื่อประเมินปริมาณการใช้สารอินทรีย์ในเกณฑ์ปานกลางขึ้นไป มีเกษตรกรเพียง 2 ใน 5 เท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์ ทั้งนี้เกษตรกรในภาคกลางมีการใช้สารอินทรีย์ในเกณฑ์ปานกลางขึ้นไปมากที่สุด (ร้อยละ 68) ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรได้รับการอบรมเกษตรแนวใหม่ อย่างต่อเนื่องในหลายหน่วยงานและหลากหลายสถาบัน โดยเฉพาะ กรมพัฒนาที่ดินที่ส่งเสริมการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพสู่เกษตรกรอย่างได้ผล ประกอบกับราคาปัจจัยการผลิตมีราคาสูง และเกษตรกรทราบผลกระทบที่มีต่อสภาพแวดล้อมที่มีต่อการใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกษตรกรหันมาพึ่งการใช้สารอินทรีย์มากขึ้น

ประมาณ 2 ใน 3 ของเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี แหล่งเรียนรู้ส่วนใหญ่มาจากวิทยุและโทรทัศน์ (ร้อยละ 79) รองลงมาคือ เกษตรกรถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรด้วยกัน (ร้อยละ 65) จากการสอบถามเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต พบว่า เกษตรกรมีความมั่นใจและเชื่อมั่นเกษตรกรที่เป็นศูนย์เรียนรู้ตัวอย่างในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง และปราชญ์ชาวบ้าน จนสามารถยกเป็นตัวอย่างหรือต้นแบบการเรียนรู้ให้เกษตรกรในพื้นที่และพื้นที่ข้างเคียงได้เป็นอย่างดี

การพึ่งพาตนเองด้านการครองชีพ พบว่า เกษตรกรที่มีรายได้สุทธิทางการเกษตรมากกว่า 54,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ประมาณ 2 ใน 5 ของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ซึ่งเกษตรกรในภาคใต้ มีรายได้สุทธิทางการเกษตรมากกว่า 54,000 บาท/ครัวเรือน/ปี มากที่สุด ร้อยละ 66 เนื่องจากเกษตรกรภาคใต้ส่วนใหญ่ ปลูกยางพารา และปาล์มน้ำมัน ซึ่งเป็นช่วงที่ผลผลิตดังกล่าวมีราคาสูง

และมากกว่าครึ่งหนึ่งของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตมีเงินออม โดยเกษตรกรในภาคเหนือมีเงินออมมากที่สุด (ร้อยละ 61) การมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน พบว่า 3 ใน 4 ของเกษตรกรพึ่งพาตนเองได้จากพืชผัก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรภาคใต้ เนื่องมาจากอัตลักษณ์ของคนภาคใต้ที่นิยมอาหารรสจัด จึงมีการปลูกพืชผักไว้บริโภคในครัวเรือน เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ร้อยละ 18 เท่านั้นที่ไม่มีหนี้สิน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ที่เป็นหนี้สามารถชำระหนี้ได้ตามเวลากำหนด ส่วนการมีกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ประมาณครึ่งหนึ่งของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตมีการทำปุ๋ยชีวภาพไว้ใช้เองในครัวเรือนทั้งนี้เนื่องจากการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องจากเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการติดตามและประเมินผล

1). ผลการติดตามและประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่าเกษตรกรบางส่วนยังทำประโยชน์ด้วยตนเองไม่เต็มพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม และนอกจากนี้พบว่า เกษตรกรบางรายไม่ได้ทำประโยชน์ ที่ดินด้วยตนเองทั้งแปลง ซึ่งสาเหตุสำคัญ คือ ให้ลูกทำประโยชน์แทน อายุมาก ให้ผู้อื่นเช่าทำประโยชน์ และ ขายให้บุคคลอื่น ดังนั้น ส.ป.ก. ควรดำเนินการสำรวจข้อมูลการเปลี่ยนสิทธิของเกษตรกรอย่างจริงจัง เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผน หรือเตรียมมาตรการ หรือวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่จะเกิดเพิ่มมากขึ้นในอนาคต โดยควรเร่งศึกษาและกำหนดการประเมินราคาที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินหรือหาวิธีการจ่ายค่าชดเชยที่ดินและทรัพย์สินในที่ดินอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ให้แก่เกษตรกรที่ไม่ประสงค์จะประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้มีช่องทางในการคืนที่ดินให้ ส.ป.ก. ซึ่งจะได้นำไปจัดสรรให้เกษตรกรรายใหม่โดยที่เกษตรกรรายใหม่ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายบางส่วนในที่ดินและทรัพย์สินในที่ดินด้วย อีกทั้งเป็นช่องทางในการพัฒนากองทุนปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ให้มีศักยภาพ และทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในอนาคตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น องค์การมหาชน หรือธนาคารที่ดิน เพื่อเป็นจุดนัดพบหรือจุดเชื่อมต่อ ระหว่างเกษตรกรที่ไม่ประสงค์จะประกอบอาชีพทางการเกษตร และเกษตรกรที่มีความต้องการจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ไร้ที่ดินทำกิน

2). แม้ว่าการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตวิธีการผลิตของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง จะผ่านเกณฑ์การประเมิน (ร้อยละ 53.37) แต่ประมาณ 2 ใน 3 ของเกษตรกรทำการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตที่ทำเพื่อการค้า ซึ่งต้องลงทุนสูง และเสี่ยงต่อการขาดทุน ดังจะเห็นได้จากเกษตรกรในภาคกลางและภาคใต้ ดังนั้น ส.ป.ก. ควรเร่งส่งเสริมให้การใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง ให้มีการผลิตที่มีความหลากหลายทั้งด้านพืช และสัตว์ เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารที่บริโภคในครัวเรือน และการลดความเสี่ยงจากการขาดทุน โดยเน้น

รูปแบบการผลิตตามแนวทางเกษตรแนวใหม่ให้มากขึ้น อาทิเช่น การเกษตรทฤษฎีใหม่ การเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรกรธรรมชาติ เป็นต้น

3). การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในเกณฑ์ ดีมาก ประมาณร้อยละ 9 เท่านั้น ส.ป.ก. จึงควรเร่งส่งเสริม และพัฒนาให้เกษตรกรมีกิจกรรมลดต้นทุนการผลิต โดยเฉพาะเกษตรกรภาคกลาง และภาคใต้ ที่มีรูปแบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งปัจจุบันปัจจัยการผลิตดังกล่าวมีราคาสูง ทำให้มีอัตราต้นทุนและมีหนี้สินจากการประกอบเกษตรกรรมได้ง่าย นอกจากนี้พบว่าเกษตรกรกลุ่มดังกล่าวขาดความมั่นคงทางด้านอาหารที่ใช้บริโภคในครัวเรือน ซึ่งเกษตรกรบางส่วนมีความสนใจที่จะลดต้นทุนการผลิตแต่ขาดความรู้ ความเข้าใจ ที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้เกษตรกรมีกิจกรรมเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายในครัวเรือนเพื่อให้เกษตรกรหันมาพึ่งตนเองได้มากขึ้นในทุกๆ ด้าน

4) จากผลการติดตามพบว่าเกษตรกรประมาณครึ่งหนึ่งเท่านั้นที่ผ่านการอบรมการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นโอกาสดีที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรทั้งหมดในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงได้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจ และเพิ่มโอกาสให้เกษตรกรตัดสินใจปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตในอนาคต

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1). ส.ป.ก. ควรมีการทบทวนการดำเนินงานของนิคมเศรษฐกิจพอเพียงในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อจัดลำดับความสำคัญของนิคมแต่ละจังหวัดเพื่อประโยชน์ในการวางแผนพัฒนา ไปสู่การเกษตร ในอนาคตได้อย่างเหมาะสม หรือในกรณีที่มีการดำเนินงานนิคมเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเท่าที่ควร จะได้ทบทวน แก้ไข ปรับปรุง ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และตรงตามความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ จากการสอบถามเกษตรกรพบว่า สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือ เกษตรกรที่เป็นศูนย์เรียนรู้ตัวอย่างในเศรษฐกิจพอเพียง มีบทบาทมากต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ สู่เกษตรกรด้วยกัน และมีผลต่อการตัดสินใจปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ของเกษตรกรในนิคมเป็นอย่างมาก ดังนั้น ส.ป.ก. ควรมีการส่งเสริมเกษตรกรที่เป็นศูนย์เรียนรู้ตัวอย่าง ให้กลายเป็นศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ ที่มีความพร้อมทั้งทางด้านองค์ความรู้ และทักษะ เพื่อจะได้เป็นแกนนำหลักในการขับเคลื่อนนิคมเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

2). ส.ป.ก. ควรเร่งเชื่อมโยงเกษตรกรในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง กับกลุ่มเครือข่ายอื่นๆ ที่มีแนวคิดการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้มากขึ้น เช่น จากปราชญ์ชาวบ้าน หรือวิสาหกิจชุมชน และสถาบันการศึกษา เพื่อเติมเต็มองค์ความรู้ และขยายโอกาส สร้างความเข้มแข็งเกษตรกรและชุมชน

5.2.3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งต่อไปควรคำนึงถึงลักษณะเด่นของแต่ละนิคม เพื่อจะได้สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการขับเคลื่อนกระบวนการทำงานของเกษตรกรศูนย์เรียนรู้ตัวอย่าง เพื่อเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จของนิคมเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป